

Janusz Łach

Dzieje Borka Strzelińskiego

Monografia wsi zapisana
w krajobrazie

Dzieje Borka Strzelińskiego
Monografia wsi zapisana w krajobrazie

Acta Universitatis Wratislaviensis

No 4295

NAUKI O ZIEMI I KSZTAŁTOWANIU
ŚRODOWISKA

Janusz Łach

Dzieje Borka Strzelińskiego

Monografia zapisana w krajobrazie

WYDAWNICTWO UNIwersYTETU WROCLAWSKIEGO
WROCLAW 2025

Janusz Łach
Dzieje Borka Strzelińskiego.
Monografia wsi zapisana w krajobrazie

Recenzenci:

dr hab. Joanna Szczepankiewicz-Battek
dr hab. Robert Szymtkie

Redakcja:

Skład i łamanie: Alicja Rodziewicz
Projekt layoutu: Grupa Projektor
Projekt okładki: Małgorzata Szałyga
Fotografia na okładce: Panorama Borka Strzelińskiego, pierwsza połowa XX w,
Fotopolska.eu

Konsultanci pomocniczy:

mgr Agnieszka Dyga
mgr inż. Czesław Fuławski
mgr Katarzyna Majchrzycka
mgr Elżbieta Sucharska
Ryszard i Alicja Wątrobińscy
dr inż. Elżbieta Wołoszczak
mgr Dorota Kawalko-Wrona
mgr Piotr Zaslucki

Publikacja dofinansowana ze środków na rzecz badań naukowych
i komercjalizacji ich wyników Uniwersytetu Wrocławskiego

© Uniwersytet Wrocławski 2025

ISBN: 978-83-68705-27-0 (druk)

ISBN: 978-83-68705-28-7 (PDF)

ISSN: 0239-6661 (AUWr)

ISSN: 3071-6748 (AUWr online)

Druk: Mazowieckie Centrum Poligrafii Sp. z o.o.

Uniwersytet
Wrocławski

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. F. Joliot-Curie 12, 50-383 Wrocław
tel. 71 3757684, e-mail: wydawnictwo@uwr.edu.pl

Spis treści

1. Wstęp	7
2. Przyrodnicze elementy środowiska geograficznego Borka Strzelińskiego	13
2.1. Rzeźba i budowa geologiczna terenu	13
2.2. Gleby i stosunki klimatyczno-wodne	16
2.3. Flora i fauna	18
3. Rys historyczny Borka Strzelińskiego	35
3.1. Historia osadnictwa zapisana w krajobrazie	50
4. Charakterystyka społeczno-kulturowa Borka Strzelińskiego w latach 1945–2022	73
4.1. Parafia i jej wpływ na życie mieszkańców w ekumenicznym wymiarze	73
4.2. Rozwój oświaty w Borku Strzelińskim	107
4.3. Gminne Centrum Kulturalno-Edukacyjne i Gminna Biblioteka Publiczna w Borku Strzelińskim — ich rola w życiu mieszkańców	137
5. Charakterystyka gospodarki w Borku Strzelińskim w latach 1945–2022	153
5.1. Rolnictwo	153
5.2. Przemysł	156
5.3. Usługi	161
6. Materialne dziedzictwo kulturowe Borka Strzelińskiego	165
6.1. Kościół parafialny pw. Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego	166
6.2. Zespół zabudowy dworskiej	180
6.3. Historyczna zabudowa mieszkalno-gospodarcza (zagroda frankońska)	186
6.4. Inne obiekty o wysokich walorach kulturowo-krajobrazowych	192
Podsumowanie — podziękowanie	197
Literatura	199
Inne źródła	202

1. Wstęp

Współcześnie obszary wiejskie Niziny Śląskiej przechodzą dynamiczne transformacje gospodarcze, społeczne i kulturowe, których zapis możemy dostrzec poprzez krajobraz stanowiący swoistą matrycę danych historycznych i współczesnych. Impulsem do tych zmian były decyzje polityczno-gospodarcze po 1989 roku, które zaczęły wpływać na rozwój obszarów wiejskich, a w szczególności miejscowości tak zwanych „uprzywilejowanych”, do których możemy zaliczyć Borek Strzebiński. Miejscowości uprzywilejowane, czyli położone blisko miast, przy drogach krajowych czy liniach kolejowych, co powoduje, iż stają się one otwarte na rozwój gospodarczy i społeczny podnoszący poziom życia mieszkańców. Skutkiem tych, wydawałoby się, dobrych czynników stała się, z jednej strony, ucieczka młodych mieszkańców (potencjalnych rolników) do miast, zaś z drugiej — napływ nowych osadników, którzy często nie akceptują wiejskiego klimatu i wiejskiej kultury. Ich wpływ na zachowanie i aktywność społeczną często ma bierny charakter, lecz ich działalność w strefie miejsca zamieszkania wpływa na wizualny krajobraz wiejski, tworząc podwiejskie strefy mieszkalno-wypoczynkowe. W ten sposób wieś traci typowy charakter rolniczy, ale czy na pewno i dawne dziedzictwo?

Obecnie kształtuje się nowy model strukturalno-funkcjonalny Borka Strzebińskiego, który powinniśmy akceptować, lecz nie możemy zapominać o korzeniach i historycznej jego tożsamości zapisanej w dziewięciowiekowym dziedzictwie kulturowym. Współczesna — polska — historia Borka Strzebińskiego rozpoczyna się w 1945 roku

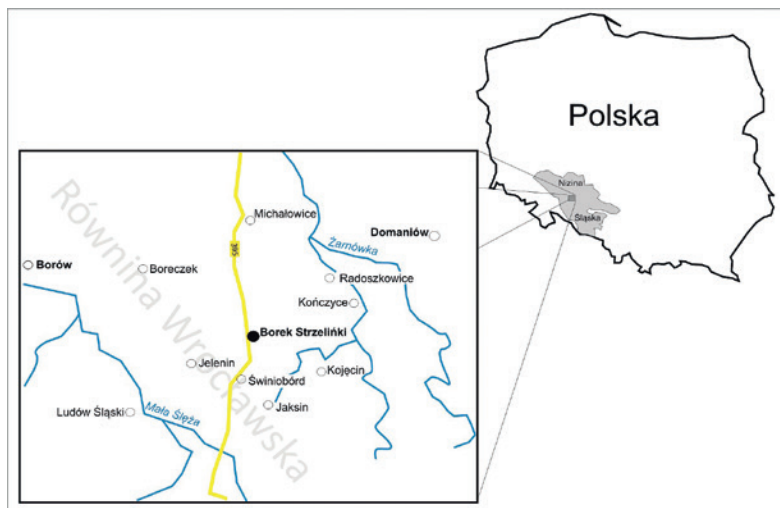
i związana jest z akcją przesiedleńczą, zwaną akcją „Wisła”¹. Imigranci przybywający na Ziemię Odzyskaną² przynosili ze sobą odmienne treści kulturowe, poglądy, wzory zachowań, różniąc się między sobą cechami psychicznymi i kulturowymi. Następowало wzajemne poznawanie się różnych grup regionalnych, konfrontacja dorobku kulturowego, ocena poziomu rozwojowego z zastałą rzeczywistością, zachowania ukazujące różnice i odmienności etniczno-kulturowe. Różnice te koncentrowały się głównie na stroju, pożywieniu, tradycjach, wierzeniach, zwyczajach i obrzędach ludowych, gwarze, cechach charakteru [24]. W tym trudnym czasie miało miejsce również osvajanie się z odziedziczonym poniemieckim krajobrazem osadniczym i rolniczym — w szczególności na początku zasiedlania, ale — jak się okazuje — trwających po dzień dzisiejszy.

Dzisiejszy **Borek Strześliński** położony jest na Równinie Kąckiej, w gminie Borów, powiecie strześlińskim, województwie dolnośląskim. Miejscowość leży przy drodze wojewódzkiej numer 395 z Wrocławia do granicy polsko-czeskiej, 28 km na południe od Wrocławia oraz 11 km na północ od Strzelina. Miejscowościami sąsiadującymi są: od południa Świnobród, od południowego wschodu Jaksin, od wschodu Kojęcín oraz Kończyce, od północnego wschodu Radoszkowice, od północy Michałowice, od zachodu Boreczek oraz od południowego zachodu Jelenin (fot. 1). Obecnie Borek Strześliński jest

1 Według dyrektywy „Wisła” z 1945 roku osiedleńcy byli przesiedlani zgodnie z równoleżnikowym układem strefowym glebowo-klimatycznym, co w praktyce miało zniwelować rodzące się problemy społeczne, kulturowe, gospodarcze czy techniczne.

2 Ziemię Odzyskaną, do których należy między innymi Dolny Śląsk, zostały objęte na mocy traktatu poczdamskiego (1945) procesem przesiedleńczym. Ziemię zachodnie zostały przewidziane jako tereny osadnicze głównie dla repatriantów z ZSRR, jednakże duże możliwości osiedleńcze stały się alternatywą rozwoju dla nadwyżek ludnościowych ziem centralnej Polski, Małopolski oraz Kielecczyny. Do zasiedlenia Dolnego Śląska przeznaczono około 1 644 000 ludności. Największa fala osiedleńców przybyła z terenów dawnego ZSRR (678 000), najmniej, bo 85 000, z krajów europejskich — Niemiec, Francji, Rumunii, Jugosławii czy Grecji (Jurek 2006). Z obszaru Małopolski i Kielecczyny na ziemię zachodnie przybyło 495 000 osób, z Polski centralnej i wschodniej (Podlasia) — 217 000, natomiast z Wielkopolski, Kujaw i Kaszub Północnych — 169 000. Akcją przesiedleńczą kierowały Państwowy Urząd Repatriacyjny, referaty osiedleńcze przy starostwach, Wojewódzki Urząd Ziemski i jego agendy — powiatowe urzędy ziemskie, oraz Wojsko Polskie [26].

wsią zamieszkaną przez 968 mieszkańców, z czego 49,2% stanowią kobiety, a 50,8% ludności to mężczyźni³.

Fot. 1. Lokalizacja Borka Strzeleńskiego na tle regionu i Polski

Źródło: J. Łach.

Miejscowość w swojej strukturze przestrzennej mieszkaniowo-gospodarczej wyróżnia się w swoim krajobrazie posiadaniem cennych obiektów historycznych stanowiących czytelne dominanty. Tymi stanowiącymi symbolikę Borka Strzeleńskiego są kościół parafialny pw. Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego z XII wieku (fot. 2) oraz piękny neogotycki pałac z XIX stulecia (fot. 3). Jednakże w przestrzeń Borka wpisują się również szkoła podstawowa, gminne centrum kulturalno-edukacyjne, w którym mieści się gminna biblioteka publiczna, bank spółdzielczy (fot. 4), ośrodek zdrowia (fot. 5), apteka, cztery sklepy, w tym dwa spożywcze, jeden wielobranżowy oraz jeden z częściami do maszyn rolniczych, dwa zakłady fryzjerskie, zakład krawiecki, salon kosmetyczny oraz plac targowy.

³ Dane z Urzędu Gminy Borów na 31.12.2020 r. oraz www.polskawliczbach.pl/wies_Borek_Strzelinski.

Fot. 2. Kościół pw. Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego w Borku Strzelińskim

Źródło: J. Łach 2022.

Fot. 3. Pałac w Borku Strzelińskim

Źródło: J. Łach 2022.

Fot. 4. Gospodarczy Bank Spółdzielczy w Borku Strzelińskim przy ulicy Strzelińskiej

Źródło: J. Łach 2022.

Fot. 5. Ośrodek zdrowia w Borku Strzelińskim przy ulicy Strzelińskiej. Do 1991 roku dawna szkoła podstawowa

Źródło: J. Łach 2022.

2. Przyrodnicze elementy środowiska geograficznego Borka Strzelińskiego

2.1. Rzeźba i budowa geologiczna terenu

Pod względem fizyczno-geograficznym Borek Strzeliński leży w południowej części Równiny Wrocławskiej makroregionu Nizina Śląska⁴ [14]. **Równina Wrocławska** rozpościera się pomiędzy Pradoliną Wrocławską (od N-NE), Przedgórzem Sudeckim (od W-WS) a Doliną Nysy Kłodzkiej (od SE) (fot. 6).

Jej płaska i lekko falista powierzchnia osiągająca wysokości względne 30–40 m wznosi się od 125 do 185 m n.p.m., obejmując obszar około 2430 km². Dzieli się ona na trzy mikroregiony: **Wysoczyznę Średzką** na północnym zachodzie, **Równinę Kącką** w centrum i **Równinę Grodkowską** na południowym wschodzie. Miejscowość

⁴ **Nizina Śląska** to rozległa równina rozciągająca się po obu stronach Odry pomiędzy Przedgórzem Sudeckim, Sudetami Wschodnimi na południowym zachodzie, Wyżyną Śląsko-Krakowską na południowym wschodzie, Wałem Trzebnickim na północy, Niziną Śląsko-Lużycką na północnym zachodzie i Niziną Południowowielkopolską na północnym wschodzie. Ośią Niziny jest dolina Odry mająca charakter pradoliny o szerokości od 8 do 12 km z łąkowym tarasem zalewowym i wyższymi terasami piaszczystymi. Dno doliny obniża się od około 180 m na południowym wschodzie do 90 m na północnym zachodzie. Prawymi jej dopływami są: Kłodnica, Mała Panew, Stobrawa i Widawa, lewymi zaś: Osobłoga, Nysa Kłodzka, Oława, Ślęza, Bystrzyca i Kaczawa. W stronę Sudetów nizina wznosi się od 150 do 200 m n.p.m. [14].

Fot. 6. Lokalizacja Równiny Wroclawskiej

Źródło: <https://polska-org.pl/5822904,foto.html>.

Borek Strzeliński zlokalizowana jest na **Równinie Kąckiej**, której powierzchnia wynosi 1200 km². Równinę tę o płaskiej lub lekko falistej powierzchni budują osady polodowcowe (glacjalne), czyli gliny i rzeczno-lodowcowe (fluwioglacjalne) ropy, muły, piaski i żwiry oraz głazy narzutowe⁵ (fot. 7) z okresu plejstoceniowego, na których wytworzyły się współczesne żyzne gleby brunatne i czarne ziemie [20]. Podczas trwania plejstocenu obszar ten nawiedził trzykrotnie lądolód skandynawski. Dwa razy podczas zlodowacenia południowopolskiego (zlodowacenie stadiału Sanu I i Sanu II) oraz jeden raz podczas

5 **Głazy narzutowe** (narzutowce, eratyki) to bloki skalne różnych rozmiarów (średnio ponad 0,5 m) przemieszczone przez lodowce i lądolody. Na terenie naszego kraju zdecydowana większość eratyków została przywleczona przez lądolód skandynawski w plejstocenie, przede wszystkim z Półwyspu Skandynawskiego, obszaru Finlandii oraz Estonii, a także obecnego dna Bałtyku.

złodowacenia środkowopolskiego stadiału Odry. Powyższe osady zaliczane do IV rzędu (okres trwający od 1,8 mln lat temu do dzisiaj) zalegają na starszych, takich jak ility, piaski i żwiry rzeczne, z III rzędu (okresu trwającego od 65,5 mln lat do 1,8 mln lat temu), te zaś — na triasowych, permskich i karbońskich skałach. Osady triasu reprezentowane są przez piaskowce, wapienie, margle i dolomity o miąższości 1800 m. Perm to głównie piaskowce, dolomity i łupki miedzionośne zalegające na zlepieńcach wieku karbońskiego, czyli okresu trwającego od 359 mln lat do 299 mln lat temu [22]. Charakterystyczny układ nakładających się na siebie skał zapadający się pod małym kątem ku północnemu wschodowi nazywany jest monokliną przedsudecką⁶, będącą dawną rozległą misą sedymentacyjną.

Fot. 7. Diabelski Kamień. Największy głaz narzutowy na terenie Borka Strzeleńskiego o obwodzie 456 cm i wysokości 53 cm, znajdujący się na skrzyżowaniu ulicy Akacjowej i Morelowej

Źródło: J. Łach 2022.

6 Monoklina przedsudecką leży między niecką szczecińsko-łódzko-miechowską a blokami dolno- i górnośląskim. Południową granicą monokliny jest uskok środkowej Odry oddzielający ją od bloku przedsudeckiego [22].

Z głazem tym i jego nazwą związana jest legenda, która została napisana przez autora na potrzeby questu rodzinnego w 2020 roku.

Dawno temu, tu, gdzie dzisiaj jest Borek,
rozciągała się ogromna puszcza,
jedyną budowlą był wtedy duży kościół z wysoką wieżą.
W tych czasach do Borka zlatywały się o północy wiedźmy na sabaty.
Kiedyś pewien diabeł dowiedział się, że wśród nich bywa piękna czarownica,
i z niecierpliwością oczekiwał sabatu, żeby ją zobaczyć.
Przyleciał z piekła grubo przed północą i czekał na rozpoczęcie sabatu.
Wreszcie zjawiła się i ta najpiękniejsza.
Czart nie mógł od niej oczu oderwać.
Po uczcie, kiedy zaczęły się harce, diabeł porwał w tańcu wybrankę
i poleciał z nią na górę Gromnik.
Wyznał jej miłość i zaproponował małżeństwo.
Uradowana czarownica zgodziła się chętnie.
Ustalili od razu datę ślubu.
Jako ślubny podarek diabeł zabrał z piekła ogromny gorący kamień,
aby nim ogrzewać czarownicę w chłodne dni.
Wziął kamień na plecy i poleciał na wesele.
A była to niedziela i kiedy diabeł przelatywał nad Borkiem,
w kościele odbywała się msza.
Dzwonki dzwoniły właśnie na podniesienie.
Diabeł usłyszał je i chciał uciekać, ale głaz ciążył mu coraz bardziej.
W końcu nie mógł już wytrzymać i uwolnił się od jego ciężaru.
Wielki kamień upadł prosto na świątynię i wgniół ją w ziemię.
Obecny kościół stoi 500 m dalej, ale po dawnym kościele pozostało
jedynie głuche bicie dzwonów w niedzielne popołudnie.
Podobno jak znajdzie się silny młodzian o czystym sercu,
to będzie mu dane odsunięcie kamienia i wejście do dawnego kościoła,
w którym zakopane są cenne skarby.

2.2. Gleby i stosunki klimatyczno-wodne

Obszar Równiny Kąckiej pokryty jest utworami czwartorzędowymi polodowcowymi, na których wytworzyły się czarne ziemie zaliczane do działu gleb semihydrogenicznych⁷ [23]. Charakteryzują się one tu

⁷ Gleby semihydrogeniczne powstały w warunkach okresowego silnego uwilgotnienia, są wynikiem wysokiego poziomu wód gruntowych lub utrudnionego przesiąku

głębokim poziomem próchnicznym sięgającym nawet 60 cm, w którym zawartość materii organicznej przekracza 2,5% [6].

Profil glebowy przeważnie składa się z następującej sekwencji poziomów glebowych: O-A-Ck, O-AC-Cg lub Ap-Ck-Cg, gdzie O oznacza poziom organiczny, A — poziom próchniczny, Ck to skała macierzysta zawierająca węglany, a Cg — skała macierzysta oglejona. Poziomem diagnostycznym jest głęboki poziom *mollic* lub rzadziej *umbric* (często przekraczający 40 cm) zawierający od 2 do 6% próchnicy, o trwałej gruzelkowej strukturze. Odczyn w całym profilu jest obojętny lub zasadowy (por. <https://slideplayer.pl/slide/832391/>).

Gleby te wytworzyły się na utworach gliniastych, pylastych i ilastych zasobnych w węglan wapnia pod wpływem roślinności bagiennej lub darniowo-łąkowej. Przy powstaniu tych gleb dużą rolę odgrywało długotrwałe oddziaływanie wysokiego poziomu wód gruntowych charakteryzujących się dużą zawartością kationów zasadowych, zwłaszcza wapniowych, stąd czarne ziemie Borka Strzelińskiego posiadają odczyn obojętny lub lekko zasadowy we wszystkich poziomach genetycznych. Ze względu na zasobność w składniki pokarmowe i próchnicę, korzystne właściwości fizyczne oraz położenie zalicza się je do I, II, IIIA i IIIB klasy bonitacyjnej. Z badań przeprowadzonych przez Jerzego Drozda (2015) wynika, że czarne ziemie Równiny Kąckiej posiadają najwyższą wartość (75,0) wskaźnika jakości i przydatności rolniczej — wskaźnika waloryzacji przyrodniczej dla rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla powiatu strzelińskiego. Jest to najwyższa wartość spośród 30 powiatów województwa dolnośląskiego, dla którego średnia wskaźnika wynosi 56,9. O wysokiej przydatności gleb wokół Borka Strzelińskiego świadczyć może jeszcze jeden wskaźnik, o którym pisze również J. Drozd (2014),

wód opadowych wynikającego z obecności w glebie słabo przepuszczalnych ciężkich glin lub ilów. Silne uwilgotnienie stwarza warunki beztlenowe prowadzące do zachodzenia procesu glejowego. Poziomy genetyczne nim objęte uzyskują barwę zielono-, niebieskoszarą lub szaropopielatą, co wynika z redukcji związków żelazowych (Fe³⁺) do żelazowych (Fe²⁺). W glebach semihydrogenicznych proces glejowy obejmuje przeważnie dolne i środkowe poziomy gleby, w jej górnej części panuje przemymny typ gospodarki wodnej — warunki tlenowe.

mianowicie — wskaźnik jakości i przydatności rolniczej w oparciu o klasę bonitacyjną oraz kompleks przydatności gruntów ornych i użytków zielonych. Według tego wskaźnika gleby na obszarze Borka Strzelińskiego osiągają ponad 90 na 100 punktów.

Wytworzone w środowisku wilgotnym żyzne gleby obszaru Borka Strzelińskiego współcześnie uwilgoceniu podlegają głównie poprzez opady atmosferyczne, gdyż miejscowość nie posiada cieków wodnych stanowiącego często oś wsi, lecz leży w ramionach dwóch potoków: Żurawki z północnego wschodu, której źródła znajdują się w pobliżu wsi Wyszkowice, oraz Małej Ślęzy⁸ od południowego zachodu. Oba cieków należą do dorzecza Odry o powierzchni 118 861 km². Z wód powierzchniowych na obszarze Borka Strzelińskiego zaobserwować możemy dwa zbiorniki przeciwpowodziowe oraz jeden staw (fot. 9). Deficyt wodny odnosi się również do wód podziemnych zalegających na podłożu monokliny przedsudeckiej. Wody gromadzone są w różnych formacjach skalnych na odmiennych głębokościach. Wolno przepływające przez środowisko skalne tworzą piętra wodonośne czwarto- i trzeciorzędowe oraz poziomów starszych [30].

2.3. Flora i fauna

Borek Strzeliński położony na Równinie Kąckiej należy do geobotanicznego podokręgu Równina Chojnowsko-Legnicko-Wrocławska [36], który charakteryzuje się typowo rolniczym, odlesionym, o gęstej zabudowie krajobrazem kulturowym. Lasy zachowały się w postaci wąskich pasów wzdłuż cieków wodnych lub w postaci śródpolnych zadrzewień (ambon). Często zadrzewienia te są o przypadkowym składzie z bardzo zniekształconym runem uniemożliwiającym ustalenie przynależności fitosocjologicznej, czyli naturalnej zbiorowości roślinności. W przypadku Borka Strzelińskiego zbiorowiska leśne reprezentuje 14 gatunków drzew (tab. 1), z czego najpopularniejsze

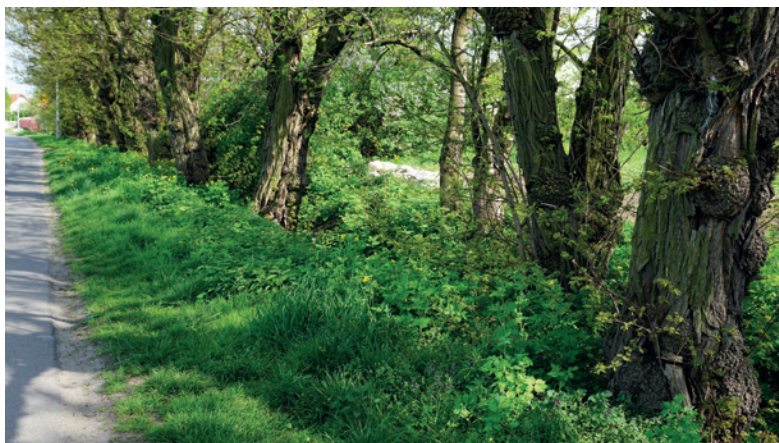
⁸ Mała Śleza — rzeka o długości 40,7 km, jej źródło znajduje się na wysokości 325 m n.p.m. na północnym zachodzie, zboczach Babiej Góry Wzgórz Dobrzeńskich, mikroregionu Wzgórz Niemczańsko-Strzelińskich, koło wsi Kobyła Góra.

są topole oraz inwazyjne robinie akacjowe (*Robinia pseudoacacia* L) (fot. 10) pochodzące z Ameryki Północnej.

Fot. 9. Staw we wschodniej części Borka Strzeleńskiego, przy ulicy Oławskiej

Źródło: J. Łach 2022.

Fot. 10. Aleja robinii akacjowej przy ulicy Akacjowej

Źródło: J. Łach 2022.

Intensywna, przestrzenna gospodarka uprawna doprowadziła do zaniku łąk i pastwisk, a tym samym do znacznego zubożenia struktury gatunkowej roślin kwitnących i zielnych. Stosowanie nawozów sztucznych i środków ochrony roślin doprowadziło do przenawożenia gleb, co wpłynęło na wytworzenie się zbiorowisk ruderalnych z klasy *Artemisietea vulgaris*. Zbiorowiska te towarzyszą siedzibom ludzkim, wysypiskom śmieci, gruzu, zajmują przydroża, obrzeża pól i zbocza rowów melioracyjnych. Na obszarze Borka Strzelińskiego reprezentuje je 69 gatunków roślin kwiatowych, zielnych, roślin trawiastych oraz ziemno-wodnych (tab. 1), w tym między innymi pokrzywa pospolita, nawłóć kanadyjska, podagrycznik pospolity, oset, tasznik pospolity, tobołek polny, czosnaczek pospolity, marchew zwyczajna, trybuła leśna, koniczyna biała, nostrzyk biały, kielisznik zaroślowy, rumianek pospolity, krwawnik pospolity, stokrotka pospolita, pięciornik gęsi, dziurawiec zwyczajny, dziewanna pospolita, wrotycz pospolity, starzec Fuchsa, mleczyk polny, mniszek pospolity, mak polny, jasnota purpurowa, żmijowiec zwyczajny, niezapominajka błotna, przetacznik ożankowy, cykoria podróżnik, bodziszek łąkowy, wyka płotowa, komosa biała, szczaw kędzierzawy, babka lancetowata i zwyczajna, a wzdłuż brzegu stawu rośnie trzcina pospolita oraz pałka wodna (tab. 2).

Tab. 1. Struktura gatunkowa roślin na obszarze Borka Strzelińskiego

Lp.	Nazwa	Nazwa łacińska
	Drzewa i krzewy	
1	Świerk pospolity	<i>Picea abies</i>
2	Świerk kujący	<i>Picea pungens</i>
3	Sosna zwyczajna	<i>Pinus sylvestris</i>
4	Sosna czarna	<i>Pinus nigra</i>
5	Cis pospolity	<i>Taxus baccata</i>
6	Topola osika	<i>Populus tremula</i>
7	Wierzba wiciowa	<i>Salix viminalis</i>
8	Wierzba lwa	<i>Salix caprea</i>
9	Brzoza brodawkowata	<i>Betula pendula</i>
10	Dziki bez czarny	<i>Sambucus nigra</i>
11	Róża dzika	<i>Rosa canina</i>

12	Jeżyna fałdowana	<i>Rubus fruticosus</i>
13	Jarząb pospolity	<i>Sorbus aucuparia</i>
14	Gtóg jednoszyjkowy	<i>Crataegus monogyna</i>
15	Śliwa tarnina	<i>Prunus spinosa</i>
16	Robinia akacjowa	<i>Robinia pseudoacacia</i>
17	Klon zwyczajny	<i>Acer platanoides</i>
18	Lipa drobnolistna	<i>Tilia cordata</i>
19	Jesion wyniosły	<i>Fraxinus excelsior</i>
	Rośliny kwiatowe/ziola	
20	Babka lancetowata	<i>Plantago lanceolata</i>
21	Babka zwyczajna	<i>Plantago major</i>
22	Blekot pospolity	<i>Aethusa cynaplum</i>
23	Bniec biały	<i>Silene alba</i>
24	Bodziszek cuchnący	<i>Geranium robertianum</i>
25	Bodziszek łąkowy	<i>Geranium pratense</i>
26	Bylica pospolita	<i>Artemisia vulgaris</i>
27	Czosnaczek pospolity	<i>Alliaria petiolata</i>
28	Cykoria podróżnik	<i>Cichorium intybus</i>
29	Dziewanna pospolita	<i>Verbascum nigrum</i>
30	Dziurawiec zwyczajny	<i>Hypericum perforatum</i>
31	Dzwonek okrągłolistny	<i>Campanula rotundifolia</i>
32	Gwiazdnica gajowa	<i>Stellaria nemorum</i>
33	Jaskier ostry	<i>Ranunculus acris</i>
34	Jaskier płomiennik	<i>Ranunculus flammula</i>
35	Jasnota purpurowa	<i>Lamium purpureum</i>
36	Jęczmień polny	<i>Hordeum murinum</i>
37	Kielisznik zaroślowy	<i>Calystegia sepium</i>
38	Komosa biała	<i>Chenopodium album</i>
39	Koniczyna biała	<i>Trifolium repens</i>
40	Krwawnik pospolity	<i>Achillea millefolium</i>
41	Lnica pospolita	<i>Linaria vulgaris</i>
42	Łopian pajęczynowaty	<i>Arctium tomentosum</i>
43	Mak polny	<i>Papaver rhoeas</i>
44	Marchew zwyczajna	<i>Daucus carota</i>
45	Maruna bezwonna	<i>Tripleurospermum inodorum</i>
46	Mietlica pospolita	<i>Agrostis tenuis</i>

47	Mlecz polny	<i>Sonchus arvensis</i>
48	Mniszek pospolity	<i>Taraxacum officinale</i>
49	Nawtoć kanadyjska	<i>Solidago canadensis</i>
50	Niezapominajka błotna	<i>Myosotis palustris</i>
51	Nostrzyk biały	<i>Melilotus albus</i>
52	Oset kędzierzawy	<i>Carduus crispus</i>
53	Ostrzeń lancetowaty	<i>Cirsium vulgare</i>
54	Pasternak zwyczajny	<i>Pastinaca sativa</i>
55	Pięciornik gęsi	<i>Potentilla anserina</i>
56	Podagrycznik pospolity	<i>Aegopodium podagraria</i>
57	Pokrzywa zwyczajna	<i>Urtica dioica</i>
58	Przetacznik ożankowy	<i>Veronica chamaedrys</i>
59	Przytulia czepna	<i>Galium aparine</i>
60	Rdest plamisty	<i>Polygonum persicaria</i>
61	Rogownica polna	<i>Cerastium arvense</i>
62	Rumianek pospolity	<i>Matricaria chamomilla</i>
63	Rzęsa drobna	<i>Lemna minor</i>
64	Sałata kompasowa	<i>Lactuca serriola</i>
65	Skrzyp polny	<i>Equisetum arvense</i>
66	Starzec Fuchsa	<i>Senecio fuchsii</i>
67	Starzec Jakubek	<i>Senecio jacobaea</i>
68	Stokrotka pospolita	<i>Bellis perennis</i>
69	Szczaw kędzierzawy	<i>Rumex crispus</i>
70	Szczęć sukiennicza	<i>Dipsacus fullorum</i>
71	Tasznik pospolity	<i>Capsella bursa-pastoris</i>
72	Tobolek polny	<i>Thlaspi arvense</i>
73	Trybyła leśna	<i>Anthriscus sylvestris</i>
74	Wiechlina łąkowa	<i>Poa pratensis</i>
75	Wrotycz pospolity	<i>Tanacetum vulgare</i>
76	Wyka płotowa	<i>Vicia sepium</i>
77	Zawilec gajowy	<i>Anemone nemorosa</i>
78	Żmijowiec zwyczajny	<i>Echium vulgare</i>
	Trawy	
79	Żylica trwała	<i>Lolium perenne</i>
80	Kupkówka pospolita	<i>Dactylis glomerata</i>
81	Grzebienica pospolita	<i>Cynosurus cristatus</i>

82	Miotła zbożowa	<i>Apera spica-venti</i>
83	Stokłosa płonna	<i>Bromus sterilis</i>
84	Perz właściwy	<i>Agropyron repens</i>
85	Śmiątek darniowy	<i>Deschampsia caespitosa</i>
86	Śmiątek pogięty	<i>Avenella flexuosa</i>
87	Tymotka łąkowa	<i>Phleum pratense</i>
88	Pałka wodna	<i>Typha</i>
89	Trzcina pospolita	<i>Phragmites australis</i>

Źródło: opracowanie na podstawie własnych obserwacji. Nazwy polskie i łacińskie na podstawie publikacji Stichmann-Marny, Kretzschmar 1994

Tab. 2. Najbardziej rozpoznawalne rośliny w krajobrazie Borka Strzeleńskiego

	
<p>Wrotycz pospolity (<i>Tanacetum vulgare</i> L.)</p>	<p>Nawłoc kanadyjska (<i>Solidago canadensis</i> L.)</p>
	
<p>Łopian pajęczynowaty (<i>Arctium tomentosum</i> L.)</p>	<p>Cykoria podróżnik (<i>Cichorium intybus</i> L.)</p>

Krwawnik pospolity
(*Achillea millefolium* L.)

Mak polny
(*Papaver rhoeas* L.)

Pokrzywa zwyczajna
(*Urtica dioica* L.)

Bylica pospolita
(*Artemisia vulgaris* L.)

Dzwonek okrągłolistny
(*Campanula rotundifolia* L.)

Dziurawiec zwyczajny
(*Hypericum perforatum* L.)

Nostrzyk biały
(*Melilotus albus* M.)

Wyka płotowa
(*Vicia sepium* L.)

Babka zwyczajna
(*Plantago major* L.)

Kielisznik zaroślowy
(*Calystegia sepium* L.)

Mniszek pospolity
(*Taraxacum officinale* L.)

Żmijowiec zwyczajny
(*Echium vulgare* L.)

Rumianek pospolity
(*Matricaria chamomilla* L.)

Starzec Jakubek
(*Senecio jacobaea* G.)

Źródło: nazwy polskie i łacińskie na podstawie publikacji Stichmann-Marny, Kretzschmar 1994

Fot. J. Łach 2019–2021.

Wzdłuż rowów melioracyjnych przecinających Borek Strzeleński dominują przeważnie krzewy: bez czarny (*Sambucus nigra* L.), dzika róża (*Rosa canina* L.), jarząb pospolity (*Sorbus aucuparia* L.), głóg jednoszyjkowy (*Crataegus monogyna* L.), śliwa tarnina (*Prunus spinosa* L.), oraz liczne gatunki drzew: topola osika (*Populus tremula* L.), wierzba Iwa (*Salix caprea* L.), świerk pospolity (*Picea abies* L.), brzoza brodawkowata (*Betula pendula* Roth), robinia akacja (*Robinia pseudoacacia* L.), klon zwyczajny (*Acer platanoides* L.), lipa drobnolistna (*Tilia cordata* L.), jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior* L.). Ozdobą ogrodów przydomowych są zaś najczęściej: cis pospolity (*Taxus baccata* L.), sosna zwyczajna (*Pinus sylvestris* L.), sosna czarna (*Pinus nigra* L.) oraz coraz bardziej dominująca tuja, katalpa, magnolia czy sumak octowiec (fot. 11).

W krajobrazie pól uprawnych zobaczyć możemy rzepak, pszenicę, kukurydzę (fot. 12), ziemniaki oraz buraki cukrowe.

Fauna Borka Strzeleńskiego należy do regionu środkowoeuropejskiego podokręgu śląsko-małopolskiego [27]. Ze względu na rolniczy — intensywny, wielkoobszarowy — charakter, a także negatywny wpływ czynników, takich jak zanieczyszczenie wód i powietrza, kwaśne deszcze, osuszanie, przekształcanie ekosystemów łąkowo-pastwiskowych oraz nieużytków na pola uprawne,

rozwój przestrzenny osadnictwa czy sieci komunikacyjnych, już od lat sześćdziesiątych XX wieku na terenie równiny wrocławskiej widoczne jest ubożenie różnorodności gatunkowej. Jednakże obecnie można stwierdzić, iż na obszarze Borka Strzelińskiego

Fot. 11. Sumak octowiec (*Rhus typhina* L.).

Źródło: J. Łach 2021

żyją ponad 104 gatunki zwierząt (tab. 3), z czego aż 12 — ssaków. Na polach uprawnych pospolicie spotykamy sarny, zające, rzadziej borsuki i lisy, przy budynkach gospodarczych i mieszkalnych jeże (fot. 13), kuny, myszy, szczury, natomiast w ogrodach nornice, krety oraz nietoperze. W zaciszach przydomowych ogrodów, sadach oraz zadrzewieniach śródpolnych tudzież ambonach natknąć się można na aż 33 gatunki ptaków. Śródpola zamieszkują dzikie bażanty, słowiki, nad stawami brodzą kaczkę i czaple oraz przylatują jaskółki. Przydroża zasiedlają samotne myszołowy, a w sadach często widać szpaki, kosy, wróble i sikory, rzadko wilgę czy dutka, wieczorami zaś — puszczyki. W pobliżu domostw spotkać można kopciuszkę (fot. 14), sierpówkę czy wspomniane jaskółki. W okolicy północno-wschodniej Borka,

Fot. 12. Kukurydza (*Zea*) coraz częściej staje się dominującym gatunkiem roślinnym w krajobrazie Borka Strzeleńskiego.

Źródło: J. Łach 2021

przy ambonie myśliwskiej można się natknąć na rzadkie i ciekawe

gatunki, jak szczygieł oraz raniuszek (fot. 15).
Fot. 13. Jeż europejski.

Źródło: J. Łach 2022

Fot. 14. Kopciuszek.

Źródło: J. Łach 2021

Fot. 15. Gniazdo rzadkiego raniuszka zlokalizowane w ambonie leśnej, w kierunku na Michałowice.

Źródło: J. Łach 2020

Tab. 3. Struktura gatunkowa zwierząt zamieszkujących Borek Strzeleński

Lp.	Nazwa	Nazwa łacińska	Występowanie
	Ssaki		
1	Borsuk europejski	<i>Meles meles</i>	ambony śródpolne
2	Jeż europejski	<i>Erinaceus europeus</i>	ogrody/sady/ambony
3	Kret europejski	<i>Talpa europea</i>	ogrody/sady/pola
4	Kuna domowa	<i>Martes foina</i>	budynki gospodarsko-mieszkalne/ ogrody
5	Lis rudy	<i>Vulpes vulpes</i>	pola uprawne/ambony
6	Mysz domowa	<i>Mus musculus</i>	budynki gospodarsko-mieszkalne/ ogrody
7	Podkowiec mały (rząd: nietoperze)	<i>Rhinolophus hipposideros</i>	budynki gospodarsko-mieszkalne/ ogrody
8	Nornica ruda	<i>Myodes glareolus</i>	pola uprawne/sady i działki
9	Sarna europejska	<i>Capreolus caprelous</i>	pola uprawne/ambony
10	Szczur wędrowny	<i>Rattus norvegicus</i>	budynki gospodarsko-mieszkalne/ ogrody/pola
11	Zając szarak	<i>Lepus europaeus</i>	pola uprawne/ambony
	Ptaki		
12	Bażant zwyczajny	<i>Phasianus colchicus</i>	pola/sady/ambony
13	Bocian biały	<i>Ciconia ciconia</i>	nieużytki
14	Czapla siwa	<i>Ardea cinerea</i>	staw wiejski
15	Dzięcioł duży	<i>Dendrocops major</i>	ogrody/sady/ambony
16	Dzwoniec zwyczajny	<i>Carduelis chloris</i>	ogrody/sady/ambony
17	Gawron zwyczajny	<i>Corvus frugilegus</i>	ogrody/sady/ambony/park pałacowy
18	Gołąb grzywacz	<i>Columba palumbus</i>	ambony/park pałacowy
19	Jaskółka dymówka	<i>Hirundo rustica</i>	budynki gospodarsko-mieszkalne
20	Jaskółka oknówka	<i>Delichon urbica</i>	budynki gospodarsko-mieszkalne
21	Kaczka krzyżówka	<i>Anas platyrhynchos</i>	staw wiejski
22	Kawka zwyczajna	<i>Corvus monedula</i>	ogrody/sady/ambony/park pałacowy
23	Kopciuszek zwyczajny	<i>Phoenicurus ochruros</i>	ogrody/sady/ambony/park pałacowy
24	Kos zwyczajny	<i>Turdus merula</i>	ogrody/sady/ambony/park pałacowy
25	Kukutka zwyczajna	<i>Cuculus canorus</i>	ogrody/sady/ambony

26	Kulczyk zwyczajny	<i>Serinus serinus</i>	ogrody/sady
27	Łyska zwyczajna	<i>Fulica atra</i>	staw wiejski
28	Makolągwa zwyczajna	<i>Carduelis cannabina</i>	ogrody/sady
29	Myszotów zwyczajny	<i>Buteo buteo</i>	pola
30	Pliszka siwa	<i>Motacilla alba</i>	pola/nieużytki
31	Płomykówka zwyczajna	<i>Tyto alba</i>	ogrody/sady/budynki gospodarsko-mieszkalne
32	Pustułka zwyczajna	<i>Falco tinnunculus</i>	pola/nieużytki/budynki gospodarsko-mieszkalne
33	Puszczyk zwyczajny	<i>Strix aluco</i>	ogrody/sady/budynki gospodarsko-mieszkalne/cmentarz
34	Raniuszek zwyczajny	<i>Aegithalos caudatus</i>	ambony
35	Rudzik zwyczajny	<i>Erithacus rubecula</i>	ogrody/sady/ambony/park pałacowy
36	Synogarlica turecka	<i>Streptopelia decaocto</i>	ogrody/sady/pola
37	Sikorka bogatka	<i>Parus major</i>	ogrody/sady/ambony/park pałacowy
38	Skowronek zwyczajny	<i>Alauda arvensis</i>	pola/nieużytki
39	Sroka zwyczajna	<i>Pica pica</i>	ogrody/sady/ambony/park pałacowy
40	Szczygieł zwyczajny	<i>Carduelis carduelis</i>	ogrody/sady
41	Szpak zwyczajny	<i>Sturnus vulgaris</i>	ogrody/sady
42	Drozd śpiewak	<i>Turdus philomelos</i>	ogrody/sady/ambony/park pałacowy
43	Wilga zwyczajna	<i>Oriolus oriolus</i>	ogrody/sady/ambony/park pałacowy
44	Wrona siwa	<i>Corvus corone</i>	ogrody/sady/ambony/park pałacowy
45	Wróbel domowy	<i>Passer domesticus</i>	ogrody/sady/ambony/park pałacowy/ budynki gospodarsko-mieszkalne
46	Zięba zwyczajna	<i>Fringilla coelebs</i>	ogrody/sady/ambony
	Gady		
47	Jaszczurka zwinka	<i>Lacerta agilis</i>	nieużytki
48	Padalec zwyczajny	<i>Anguis fragilis</i>	nieużytki/pola/zabudowania
49	Zaskroniec zwyczajny	<i>Natrix natrix</i>	nieużytki/ogrody
50	Żółw ozdobny czerwonouchy	<i>Chrysemys scripta elegans</i>	staw wiejski
	Płazy		
51	Ropucha szara	<i>Bufo bufo</i>	nieużytki/ogrody/sady

52	Ropucha zielona	<i>Bufo viridis</i>	nieużytki/ogrody/sady
53	Żaba trawna	<i>Rana temporaria</i>	nieużytki/ogrody/sady
	Pajęczaki		
54	Kątnik domowy większy	<i>Tegenaria atrica</i>	zabudowania
55	Kosarz pospolity	<i>Phalangium opilio</i>	zabudowania
56	Krzyżak ogrodowy	<i>Araneus diadematus</i>	nieużytki/ogrody/sady/pola
57	Liścianek sektornik	<i>Zygiella x-notata</i>	zabudowania/ogrody
58	Nasosznik trzęś	<i>Pholcus phalangoides</i>	zabudowania/ogrody
	Ważki		
59	Tężnica wytworna	<i>Ischnura elegans</i>	staw wiejski
	Prostoskrzydłe		
60	Konik wąsacz	<i>Chorthippus parallelus</i>	nieużytki
61	Pasikonik zielony	<i>Tettgonia viridissima</i>	nieużytki
62	Skoczek zielony	<i>Omocestus viridulus</i>	nieużytki
	Skorki		
63	Skorek pospolity	<i>Forficula auricularia</i>	nieużytki/zabudowania
	Pluskwiaki		
64	Kowal bezskrzydły	<i>Pyrrhocoris apterus</i>	cmentarz/ambona/park/ogrody
65	Nartnik powierzchniowiec	<i>Gerris gibbifer</i>	staw wiejski
66	Tarczówka rudonoga	<i>Pentatoma rufipes</i>	nieużytki
67	Wtyk straszak	<i>Coreus marginatus</i>	nieużytki
	Motyle		
68	Bielinek kapustnik	<i>Pieris brassicae</i>	ogrody/nieużytki
69	Bieżnica miętówka	<i>Spilosoma menthastris</i>	ogrody/nieużytki
70	Fruczak gołąbek	<i>Macroglossum stellatarum</i>	sady/ogrody
71	Kraśnik sześciopłamek	<i>Zygaena filipendulae</i>	nieużytki
72	Listkowiec cytrynek	<i>Gonepteryx rhamni</i>	ogrody/nieużytki
73	Nastrosz półpawik	<i>Smerinthus ocellatus</i>	sady/ogrody
74	Paż królowej	<i>Papilio machaon</i>	ogrody/nieużytki
75	Rusałka admirał	<i>Vanessa atalanta</i>	ogrody/nieużytki
76	Rusałka osetnik	<i>Vanessa cardui</i>	ogrody/nieużytki
77	Rusałka pawik	<i>Inachis io</i>	ogrody/nieużytki
78	Rusałka pokrzywnik	<i>Aglais urticae</i>	ogrody/nieużytki
79	Strzępotek ruczajnik	<i>Coenonympha pamphilus</i>	nieużytki

80	Trocianka czerwica	<i>Cossus cossus</i>	ogrody/nieżytki
81	Zawisak powojowiec	<i>Agrilus convolvull</i>	ogrody (cynie, czerwone dzwonki)
	Muchówki		
82	Bąk bydłęcy	<i>Tabanus bovinus</i>	ogrody/zabudowania
83	Komar niemalaryczny	<i>Culex pipiens</i>	ogrody/zabudowania
84	Mucha domowa	<i>Musca domestica</i>	ogrody/zabudowania
85	Plujka pospolita	<i>Calliphora vicina</i>	ogrody/zabudowania
86	Ślepek pospolity	<i>Chrysops caecutiens</i>	ogrody/zabudowania
	Błonkówki		
87	Osa pospolita	<i>Paravespula vulgaris</i>	ogrody/zabudowania
88	Pszczola miodna	<i>Apis mellifera</i>	ogrody/zabudowania
89	Szerszeń europejski	<i>Vespa crabro</i>	ogrody/zabudowania
90	Trzmiel ziemny	<i>Bombus terrestris</i>	ogrody/zabudowania
	Chrząższe		
91	Barciel pszczołowiec	<i>Trichodes apiarius</i>	ogrody/sady
92	Biedronka dwukropka	<i>Adalia bipunctata</i>	ogrody/sady
93	Biedronka siedmiokropka	<i>Coccinella septempunctata</i>	ogrody/sady
94	Chrabąszcz majowy	<i>Melolontha melolontha</i>	ogrody/pola
95	Biedronka oczatka	<i>Anatis ocellata</i>	ogrody/sady
96	Ogniczek większy	<i>Pyrochroa coccinea</i>	ogrody/sady
97	Pokątnik złowieszczek	<i>Blaps mortisaga</i>	ogrody/sady
98	Poskrzypka liliowa	<i>Liliceris lilii</i>	ogrody/pola
99	Stonka ziemniaczana	<i>Leptinotarsa decemlineata</i>	ogrody/pola
100	Wonnica piżmówka	<i>Aromia moschata</i>	ogrody/sady
	Pijawki		
101	Pijawka lekarska	<i>Hirudo medicinalis</i>	rowy melioracyjne
	Ślimaki		
102	Ślimak winniczek	<i>Helix pomatia</i>	nieżytki/ogrody
103	Ślimak wielki	<i>Arion Rufus</i>	nieżytki/ogrody
104	Wstężyk gajowy	<i>Capaea nemoralis</i>	nieżytki/ogrody

Źródło: nazwy polskie i łacińskie na podstawie publikacji Stichmann-Marny,

Na podstawie obserwacji mieszkańców Borka Strzelińskiego można dostrzec liczne gatunki gadów, z których najczęściej widywane okazują się zaskroniec zwyczajny przebywający wśród zabudowań, a także żółw ozdobny czerwonouchy, bywalec stawu przy ulicy Oławskiej. Do rzadkości wśród gadów należą jaszczurka zwinka i padalec. Spośród płazów wymienić należy coraz rzadszą ropuchę szarą oraz żabę trawną, natomiast liczniej pojawia się ropucha zielona. Swoista stara zabudowa gospodarza skrywa pięć gatunków pajęczaków, a w przyległych ogrodach i sadach żyje 14 gatunków motyli, z bardzo rzadkim fruczakiem gołąbkim (nazywanym polskim kolibrem), pięć gatunków muchówek, cztery gatunki błonkówek i 10 gatunków chrząszczy. Na nieużytkach oraz w pobliżu stawu i rowów melioracyjnych spotkać możemy tężnicę wytworną reprezentującą rząd ważki, skorka pospolitego, cztery gatunki pluskwiaków, w tym w zaciszu cmentarza i parku kowala bezskrzydłego, trzy gatunki ślimaków, z istotnym dla gospodarki wsi i regionu ślimakiem winniczkim (fot. 16). W rowach melioracyjnych występują pijawka lekarska oraz nartnik powierzchniowiec. Aktualnie w wyniku prowadzenia przez rolników wielkohektarowych monokultur na polach uprawnych oraz

likwidowania alei śródpolnych — enklawy życia wielu gatunków
Fot. 16. Ślimaki winniczki licznie spotykane w rowach, na nieużytkach śródpolnych zwierząt, zmniejszyła się ich liczebność na obszarze Borka Strzelińskiego co najmniej o 50%.

3. Rys historyczny Borka Strzelińskiego

Legenda o Borku Strzelińskim...

Dawno, dawno temu, za panowania księcia śląskiego Bolesława I Wysokiego żył pewien młody człowiek w pobliżu grodu Strelin (zwanego też Strzelicą). Miał on stryja w grodzie Vratislavia, którego odwiedzić zamierzał.

Człowiek ten podróże lubił i poznawać piękny kraj chciał. Nadarzyła się ku temu okazja, gdyż stryj jego o odwiedzinę prosił. Nie wahał się ów człowiek i od razu w drogę ruszyć chciał. Nie posłuchał żony swej, która o zwłokę w podróży prosiła, widząc, jak nad świętą górą Ślężą złowrogie chmury się zbierają, co było znakiem rychłej burzy. Nie wahał się jednak nasz śmiałek i ruszył w drogę.

Koń jego szedł powoli i niepewnie, bo bagienna to była droga. Nieprzyjemna, lecz wędrowiec się nie zrażał. Nagle ujrzał wędrowca jemu podobnego, który w przeciwnym kierunku podążał.

— Szczęść Boże, panie! Noclegu szukam, bo burza nadciąga — rzekł nasz podróżny.

— Szczęść Boże, ja szczęśliwie do domu w Strelinie na wieczerzę dojechać mam zamiar, ale tobie, panie, też szczęście dopisuje. Udajcie się dalej na północ, tam zabudowania stoją, otoczone żyznymi polami. Ludzie tam dobrzy i gościny wam, panie, udzielą.

— Bóg zapłać, dobry człowieku, za pomoc. Szczęśliwej drogi do domu ci życzę! A ja ruszam dalej w kierunku, który mi wskazałeś.

Minęła chwila, gdy nasz wędrowiec bór niewielki dostrzegł, a wokół pola żyzne, kilka chat drewnianych i krzyż wysoki na niewielkim wzniesieniu. Ruszył więc nasz wędrowiec w drogę, w stronę zagród.

Wieś mała to była, kilka domostw zaledwie drewnianych. Mieszkańcy od razu schronienia w czas burzy wędrowcowi naszemu udzielili.

Przy wieczerzy pan nasz gospodarza pyta:

— Jak osada ta się nazywa?

Na to gospodarz ramionami tylko wzruszył i powiedział:

— Nie mamy, panie, nazwy dla naszej osady. Bór tu rósł ogromny, a ziemia wokół żyzna była. Z czasem drzew ubywało i dziś już tylko borek zamiast boru został.

Zaśmiał się na te słowa nasz wędrowiec i zawołał:

— Mamy już nazwę dla tej waszej osady! Niech od tej pory Borek się nazywa!

Uśmiechnął się gospodarz, głową skinął i tak już zostało. Od tamtej pory wieś jest Borkiem zwana.

W miejscu, gdzie krzyż był, z czasem kościół stanął, najpierw z drewna, później murowany. A ziemia wokół Borka żyzna i urodzajna i ludzie nadal żyją tu dobrzy i gościnni...

(Kacper Dyga — uczeń klasy VI, 2022)

Odnosząc się do regionalizacji historyczno-krajobrazowej, Borek Strzeliński położony jest na obszarze ziemi wrocławskiej [25], a jego historia rozpoczyna się w 1155 roku, kiedy to nazwa Borek (łac. *juxta Borech*) została wymieniona po raz pierwszy w bulli papieża Hadriana jako własność templariuszy. Wtedy miejscowość nazywała się „Borek”, co z języka słowiańskiego oznaczało „las”. Istotnym wydarzeniem w historii wsi była budowa kościoła w 1232 roku. W 1234 lub 1237 roku książę Henryk I Brodaty (1188–1238), mąż Jadwigi Śląskiej (ogłoszonej świętą między innymi Śląska 26 marca 1267 roku), podarował Borek wraz ze wszystkimi jego dobrami biskupowi z Lubusza w Nowej Marchii. Miejscowość wraz z czterema wsiami przeszła spod administracji śląskiej pod zarząd Marchii Brandenburskiej, stając się swego rodzaju brandenburską enklawą na Śląsku. Od XVI wieku (1553 roku) dobra boreckie stały się własnością rodu von Kanitzów [7, 8, 38]. To w 1553 roku biskup lubuski,

za zezwoleniem margrabiego Jana Brandenburskiego, oddał dobra boreckie jako lenno biskupie za sumę 5 tysięcy talarów Fryderykowi von Kanitzowi z rodu Hohenzollernów. W rękach tej rodziny majątek pozostał do 1745 roku, wpływając na życie kulturalne, religijne i gospodarcze wsi. Ich decyzyjność przejawiała się między innymi poprzez narzucenie wyznania protestanckiego przez pierwszego właściciela, jakim był Fryderyk von Kanitz. Istotnym wydarzeniem w historii kościoła była jego wyjątkowa funkcja, a mianowicie — rola „kościółka ucieczkowego”⁹ dla protestantów po pokoju westfalskim w 1648 roku. Specjalna ranga przyczyniła się do jego rozbudowy, mając istotny wpływ na walory krajobrazowe wsi [12, 28]. W 1745 roku dobra boreckie przeszły w posiadanie rodziny von Tenczinów, która nimi rządziła 51 lat. W 1796 roku majątek wrócił ponownie w ręce rodziny von Kanitzów za pośrednictwem barona von Rentza, jednakże w 1843 roku Juliusz von Bonsdorf kupił posiadłość Borek, którą następnie w 1858 roku odsprzedał Jerzemu von Schoenermarkowi. W tym samym roku syn Jerzego, Henryk von Schoenermark wprowadził się ze swoją małżonką Anną z rodu Haeseler do majątku, tworząc ważne centrum życia społecznego i kulturowego wsi. Nowy właściciel w 1858 roku wybudował pałac w stylu neorenesansowym z parkiem w stylu angielskim oraz stawem. W roku 1886, po śmierci Henryka jego żona ze względów finansowych sprzedała majątek radcy handlowemu, którym był Ludwig Friedmann auf Grossburg, i którego ród zarządzał Borkiem do 1945 roku.

Na początku XX wieku w przestrzeni Borka Strzelińskiego wokół krajobrazu sakralnego, dworskiego i osadniczego dominował rolniczy, który tworzyły cztery gospodarstwa rolne typu frankońskiego

⁹ **Kościółki ucieczkowe** — kościoły położone na terenach protestanckich (między innymi Księstwo Legnickie, Brzeskie, teren Łużyc) w bezpośrednim sąsiedztwie zrekatolizowanego Śląska (pod władzą katolicką Habsburgów). Po wojnie trzydziestoletniej (1618–1648) w XVII i XVIII wieku służyły one nie tylko miejscowej ludności protestanckiej, ale także dodatkowym wiernym z zagranicy, którzy na swoich terenach nie mieli wolności religijnej. Termin „kościółki schronienia” odnosi się do tych kościołów, które powstały przed zakończeniem wojny i podpisaniem pokoju westfalskiego, ponieważ te, które powstały później na potrzeby coraz większej liczby pielgrzymów ze Śląska, nazwano kościołami granicznymi. Kościółki ucieczkowe przestały spełniać swoją rolę w latach czterdziestych XIX wieku, kiedy Dolny Śląsk został zajęty przez Prusy [35].

o powierzchniach od 22 do 45 ha oraz 10 gospodarstw o areałach od 6 do 10 ha. Na czarnych ziemiach uprawiano przede wszystkim buraki cukrowe i pszenicę. Zboże na chleb dla mieszkańców było mielone w młynie, zaś buraki cukrowe trafiały do przeróbki w cukrowni w Brzegu, z którym Borek Strzeliński był skomunikowany poprzez linię kolejki wąskotorowej. Rozwój rolnictwa wiązał się z rozwojem sektora usług i w 1924 roku przy ulicy Wrocławskiej powstało 11 nowych domów mieszkalnych z ogrodami i stajnikami dla małych zwierząt, w których mieszkali rzemieślnicy, pracownicy i urzędnicy poczty oraz kolei. Do każdej działki należało od 20 do 30 arów ziemi. Za tym osiedlem znajdowały się tereny ogródków działkowych ze zwykłymi altankami dla pracowników posiadłości, a także rzemieślników. Przy obecnej ulicy Strzelińskiej istniała pięcioklasowa szkoła — budynek z 1822 roku (obecnie przychodnia zdrowia, fot. 5) — do której uczęszczały dzieci z Borka oraz sąsiednich wiosek: Jaksina, Jelenina, Świnobrodu i Kojęcina [37], przy kościele istniała piekarnia, gospoda (Gasthaus Krone) ze sklepem wielobranżowym (fot. 17, 18), przy ulicy Wrocławskiej — sklep kolonialny (fot. 19), sklep żelazny (fot. 20) oraz stacja kolei wąskotorowej (fot. 19), przy ulicy Oławskiej — kuźnia, zaś przy obecnej Świętego Floriana — dawna przychodnia i apteka (fot. 21).

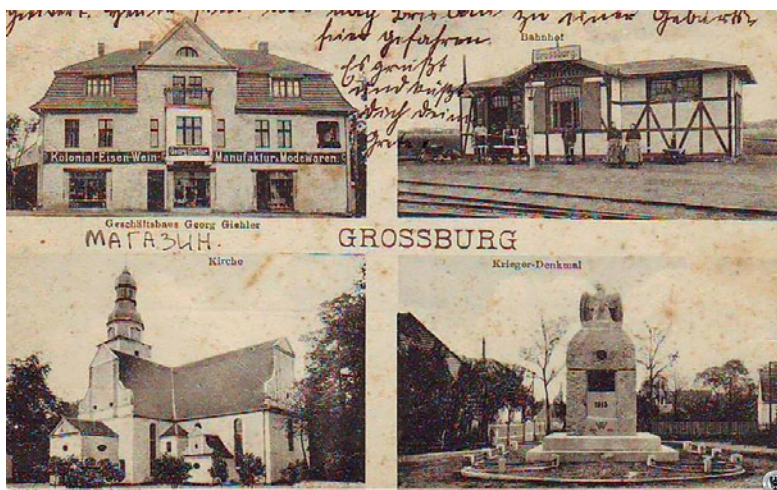
Fot. 17. Budynek dawnej gospody Krone (Korona) ze sklepem wielobranżowym. W tle widoczny kościół i prowadząca do niego ulica Kościelna. Początek XX wieku

Źródło: https://fotopolska.eu/zdjecia/m54385,Borek_Strzelinski.html.

Fot. 18. Plac Szkolny przy gospodzie Korona z początku XX wieku (budynek za nią to dawna restauracja) oraz współczesny widok placu i dawnej gospody, która pełni obecnie funkcje mieszkaniowe

Źródło: https://fotopolska.eu/zdjecia/m54385,Borek_Strzelinski.html. J. Łach.

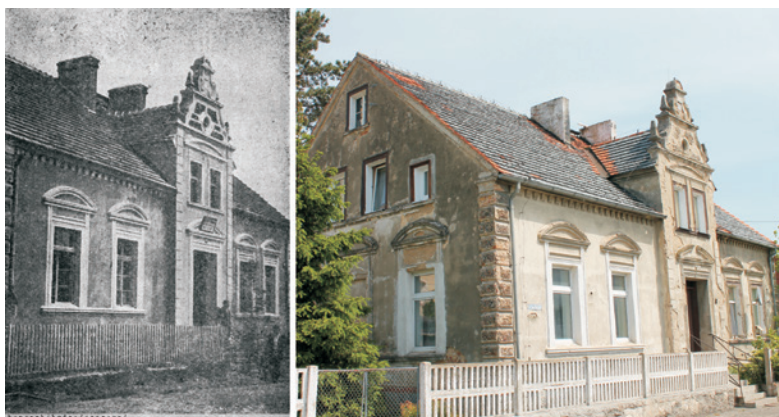
Fot. 19. Widokówka Borka Strzelińskiego z początku XX wieku. W górnym lewym rogu widoczny sklep kolonialny, w prawym górnym – stacja kolejowa, poniżej pomnik żołnierzy poległych podczas pierwszej wojny światowej oraz kościół

Źródło: https://fotopolska.eu/zdjecia/m54385,Borek_Strzelinski.html.

Fot. 20. Widokówka Borka Strzeleńskiego z pierwszej połowy XX wieku. W widocznym domu przy ulicy Wrocławskiej mieścił się zakład szewski oraz sklep żelazny, pomnik, kościół oraz pałac

Źródło: https://fotopolska.eu/zdjecia/m54385,Borek_Strzelinski.html.

Fot. 21. Dawna przychodnia i apteka przy ulicy Świętego Floriana 8. Fotografia z początku XX wieku. Obecnie budynek mieszkalny

Źródło: https://fotopolska.eu/zdjecia/m54385,Borek_Strzelinski.html. J. Łach.

Rok 1945 był dla Borka Strzelińskiego rokiem największych zmian społecznych i gospodarczych związanych ze zmianą granic i przynależności Śląska. Konsekwencją ustaleń poczdamskich była największa w Europie akcja przesiedleńcza i już na przełomie maja i czerwca tegoż roku Borek został zasiedlony ludnością z centralnej Polski oraz miejscowości kresowych: Korościatyn, Kowalówka, Komarno, Monasterzyska, Chłopy oraz Skorodyńce. Natomiast jeszcze do sierpnia 1946 roku we wsi przebywali osadnicy niemieccy, którzy następnie zostali deportowani do Niemiec (fot. 22, 23).

Przybywający imigranci przynieśli ze sobą odmienne wartości kulturowe, poglądy, wzory zachowań, ukształtowane na terenach poprzedniego miejsca zamieszkania. Przywieźli również ze sobą nie-liczne przedmioty użytku codziennego oraz gospodarcze stanowiące ich tożsamość i przywiązaną do ziemi (fot. 24).

Z relacji pani **Janiny Halak**¹⁰: Miałam 10 lat, kiedy przyjechałam do Borka Strzelińskiego. Ponad tydzień trwała podróż na Dolny Śląsk z miejscowości Chłopy, transportem w wagonach bydłowych z inwentarzem: jedną krową, workiem żyta i walizką z ubraniami. Na miejscu Niemcy byli przychylni, nawet odebrali nas w 1946 z Boreczka, rozwożąc wozami po miejscowościach gminy Borów. My najpierw pojechaliśmy do Kojęcina. Pierwsze dni na nowej ziemi były związane z ciepłym przyjęciem przez Niemców, a my oferowaliśmy ser, mleko i pierogi. W tym okresie w stodołach było dużo zboża, lecz było nam ciężko, bo po przybyciu do Borka nie mieliśmy konia. W Borku dostaliśmy 3,5 ha ziemi (inni 7–10 ha).

Z relacji pani **Longiny Kuzęły**: Miałam 14 lat, jak przyjechałam do Borka Strzelińskiego w sierpniu 1945 roku. Transport wagonami bydłowymi liczący 73 wagony plus dwie lokomotywy jechał przez Lwów do Wrocławia Brochowa. Jechaliśmy osiem dni (bardzo szybko) i przed 15 sierpnia 1945 roku byliśmy już na miejscu, po czym koło gazowni na działkach czekaliśmy dwa tygodnie na transport do Borka. Do wagonu zabraliśmy jedną krowę, dwa konie, worki ze zbożem i mąką oraz sprzęt, między innymi sanie. Jak przyjechali, to jeszcze byli Niemcy, którzy pozostawili dobrze utrzymane sprzęty. Sprzęt Polacy zebrali i stworzyli Gminny Ośrodek Maszynowy, co pozwoliło wypożyczać go innym mieszkańcom. My otrzymaliśmy 7 ha dobrej ziemi. Jak ktoś uprawiał ziemię, to przede

¹⁰ Janina Halak z domu Bijak (mama), Bober/Bater (tata) — urodzona 25 marca 1934 w miejscowości Chłopy (Ukraina). Wywiad przeprowadzono w maju 2012 roku.

wszystkim buraki i rzepak, przez co mieszkańcy założyli Związek Oleisty. Na początku była ciemnota, ale państwo umożliwiało darmowe kształcenie w kierunku pielęgniarstwa, krawiectwa, gotowania czy bieliźniarstwa. Ludzie pracowali poza rolnictwem w przemyśle i usługach Strzelina, Wiązowa i Wrocławia. Gminna spółdzielnia organizowała bale/zabawy (cztery w ciągu roku), dawała fundusze na orkiestrę, kobietom na konkursy gospodyń wiejskich. Bardzo ładnie się bawili w majątku, gdzie była kawiarnia, i w świetlicy/kinie, tu, gdzie jest teraz market. Młodzi grali przedstawienia, aby zarobić na remont okien do kościoła czy na nową podłogę w świetlicy. Wszyscy bardzo sobie pomagali... Na samym początku milicja obywatelska (13 osób) na rowerach prowadziła patrole, pilnując porządku, bo Rosjanie demolowali wszystko...

Osadnicy różnili się między sobą cechami psychicznymi, lecz niejednokrotnie następowało wzajemne poznawanie się różnych grup regionalnych, uświadamianie sobie ich istnienia, konfrontacja dorobku kulturowego, ocena jego poziomu rozwojowego, w tym wytykanie sobie różnic i rozbieżności wskazujących na odmienność pochodzenia etniczno-kulturowego [24]. Proces ten prowadził do integracji polegającej na zacieraniu różnic kulturowych pomiędzy poszczególnymi grupami emigrantów oraz nawiązywania nowych kontaktów społecznych, dążąc do kulturowo-społecznej unifikacji. W procesie unifikacji można było wyróżnić kolejno po sobie następujące zjawiska: dyfuzję kulturową polegającą na przenikaniu na nowy teren z zewnątrz nowych wytworów, zderzenie kulturowe przejawiające się zetknięciem się ze sobą różnych zespołów kulturowych oraz asymilację kulturową rozumianą w tym kontekście jako przyswajanie przez imigrantów kultury zastanej. Adaptacja osadników na ziemi boreckiej wynikała przede wszystkim z elementarnych potrzeb bytowych, szczególnie zaznaczyła się w dziedzinie kultury materialnej, zwłaszcza w rolnictwie, hodowli bydła, pożywieniu, budownictwie, transporcie i komunikacji (fot. 25). Ciekawym zjawiskiem adaptacyjnym nowych mieszkańców było przystosowanie i wykorzystywanie obiektów mieszkalnych oraz gospodarskich. Zmiany zachodziły głównie we wnętrzach budynków mieszkalnych i dotyczyły budowy, względnie przebudowy urządzeń grzewczych, akceptacji energii elektrycznej czy występowania wewnętrznych toalet. Zmiany w dziedzinie środków i narzędzi transportowych polegały między innymi na zaprzestaniu używania przez repatriantów zaprzęgu w szele i naszelki,

Ausweisungsbefehl 10. Aug. 1946 - Ausweisung ab:
 Kontrolllager im Strichzen am 11. August - 17³⁰ Abfahrt des Transport zu:
 Zusammenstellung 1946

Transportleiter: **Waschek Johannes** geb. 19.6.99.

Wag.Nr.	Name des Waggonführers	Vorname	Geb.Dat.	M	F	K	zus.
1.	unbesetzt						
2.	Flister	Walter	1892	7	19	9	35
3.	Spittel	Alfred	1906	12	13	10	35
4.	Pletschke	Hermann	1900	10	15	10	35
5.	Graf	Georg	1881	9	18	9	35
6.	Zingel	Erich	1915	8	21	6	35
7.	Petrski	Gustav	1892	7	16	12	35
8.	Marder	Max	1886	8	20	7	35
9.	Schmidel	Erich	1912	6	19	10	35
10.	Jentsch	Karl	1912	6	13	16	35
11.	Siegel	Hermann	1890	11	14	10	35
12.	Ulbrich	Alfred	1894	6	19	10	35
13.	Schmidt	Walter	1906	5	15	16	35
14.	Nowak	Otto	1898	6	23	6	35
15.	Nuss	Paul	1878	7	16	12	35
16.	Kasche	Ema	7. 9.03	7	11	17	35
17.	Kroker	Artur	1916	8	17	10	35
18.	Kasche	Ernst	1878	5	18	14	37
19.	Schubrunn	Gustav	1901	4	9	22	35
20.	Orian	Ernst	1889	7	12	16	35
21.	Winkler	Karl	1889	2	16	18	35
22.	Schirdwan	Josef	1896	9	13	13	35
23.	Fusch	Hermann	1905	5	15	15	35
24.	Schnogro	Johannes	1884	5	17	13	35
25.	Sanitätswagen						
26.	Sanitätswagen						
27.	Grzesuchna	Gustav	27. 5.83	6	20	9	35
28.	Kramer	Wilhelm	1899	10	13	12	35
29.	König	Paul	3. 9.03	9	17	8	34
30.	Brentwein	Oskar	4. 8.99	8	18	9	35
31.	Munch	Josef	10.12.29	8	23	4	35
32.	Ruge	Veronika	9. 4.19	26	9	-	35
33.	Mackiel	Walter	10. 8.11	10	19	6	35
34.	Birke	Walter	18. 7.20	10	17	8	35
35.	Krutschmann	Fritz	8. 1.11	10	14	11	35
36.	Hoffmann	Margdalena	11. 1.13	5	16	16	37
37.	Koppe	Franz	3. 9.99	4	14	17	35
38.	Kasche	Rudolf	23.10.15	8	15	12	35
39.	Kaschke	Hermann	9. 4.93	11	17	7	35
40.	Wuttke	Herbert	27.12.10	7	14	14	35
41.	Hellmann	Günther	28.12.22	7	25	3	35
42.	Sykula	Kurt	3. 1.14	11	12	11	35
43.	Neumann	Ernst	16.11.87	7	22	7	35
44.	Ende	Wilhelm	12. 9.94	35	-	-	35
45.	Kai	Hermann	24. 4.21.	11	16	7	34
46.	Kuchendorf	Alfons	1902	6	14	15	35
47.	Baumgart	Josef	17. 9.21	9	16	10	35
48.	Wangelik	Richard	13. 5.03	10	16	9	35
49.	Philipp	Richard	24. 4.31	9	15	12	35
50.	Kipke	Richard	28.3.83	9	18	7	35
51.	Kipke	Eurt	20.12.99	11	19	6	35
52.	Schunke	Wilhelm	10.1. 24	9	15	11	35
53.	Vogel	Paul	11.6.80	4	13	10	27

Fot. 22. Lista mieszkańców Borka i okolic deportowanych do Niemiec w dniu 10 sierpnia 1946 roku.

Źródło: D. Waschek, M. Kaltschmidt

Fot. 23. U góry emigracja ludności niemieckiej, na dole – imigranci ze Wschodu

Źródło: materiały udostępnione przez mieszkańców Borka Strzeleckiego.

zaprzęgu w hołobie i duhę, zaniku niektórych typów wozów, jak również ograniczeniu używalności sań. Z procesu adaptacji wynikały również trudności, w szczególności w początkowym jego okresie, dotyczyły stosunków własnościowych wynikających z oddawania chłopom gospodarstw do użytkowania w formie tymczasowej.

Fot. 24. Symboliczny „sierp tatywy” – ponad stuletni sierp przywieziony z miejscowości Chłopy przez Antoniego i Stanisławę Krzesajów i córkę Filipinę po mężu Żołędziowską

Źródło: J. Łach 2022.

Fot. 25. Mígakwi z życia mieszkańców Borka z lat pięćdziesiątych–siedemdziesiątych XX wieku

Źródło: A. Wątrobińska, A. Dyga.

Ta nietrafna forma regulacji tytułu posiadania oddziaływała niekorzystnie na postawę chłopca, budząc w nim obawy całkowitej utraty dóbr ruchomych. W nowym środowisku osadniczym Borka Strzelińskiego zaistniała konieczność wypracowania odmiennych form współżycia społecznego, a więc stworzenia więzi społecznych zarówno wśród emigrantów, jak i ludności autochtonicznej. Pochodzenie mieszkańców Borka z jednego regionu pozwala zaliczyć miejscowość do wsi jednorodnej — homogenicznej. Istotną rolę w procesie integracji społecznej odgrywały małżeństwa mieszane oraz różnego typu instytucje polityczno-społeczne, w tym partia, Państwowe Gospodarstwo Rolne — Zakład Rolny Borek Strzeliński, Gminna Spółdzielnia Samopomoc Chłopska (GS SCH) (fot. 26), kółko rolnicze, organizacje młodzieżowe, w tym klub sportowy (fot. 27, 28, 29), szkoła, kościół oraz obiekty usługowe (fot. 30).

Działania przesiedleńcze na przykładzie Borka Strzelińskiego utworzyły heterogeniczną strukturę jego mieszkańców, jeszcze bardziej zróżnicowaną po otwarciu w latach pięćdziesiątych XX wieku Państwowego Gospodarstwa Rolnego, którego działalność przyciągnęła nowych pracowników — mieszkańców z Wielunia, Praszki, Ożarowa i okolic Częstochowy, a także z regionu Kielc czy Białej Podlaskiej. Ważnym elementem wpływającym na strukturę osadniczą wsi była, i nadal jest, droga wojewódzka, która umożliwiła kontakt z aglomeracjami miejskimi Wrocławia, Brzegu, Oławy czy Strzelina, wpływając na rozwój społeczny i kulturowy poprzez zapożyczenia oraz chęć podnoszenia kwalifikacji zawodowych — awansu społecznego. Już od lat początkowych kontakty Borka Strzelińskiego z miastami takimi jak Wrocław, Strzelin, Wiązów były wyjątkowo ożywione. Spośród mieszkańców wsi najbardziej ściśle więź z miastem utrzymywała pracująca w nim grupa robotników, chłoporobotników oraz dojeżdżająca do miasta młodzież (Bydałkowska 1970). Te kontakty z miastem miały znaczący wpływ na postęp kulturowy wsi, strukturę gospodarstw, stratyfikację społeczno-zawodową, warunki bytowe, stosunki towarzyskie oraz strukturę rodzinną. Wzorce życia miejskiego powodują we wsi wzrost aspiracji w zakresie podniesienia ogólnego standardu życiowego oraz pobudzają jej mieszkańców do osiągnięcia wyższych szczebli zawodowych. Podnoszenie się standardu życia przejawia

się przede wszystkim w postaci modernizacji domostw i obiektów gospodarskich, ulepszenia struktury produkcji rolnej, podnoszenia poziomu higieny i zdrowotności, przyswajania nowoczesnych form spędzania wolnego czasu. Miasto w oczach ludności wiejskiej to symbol życia łatwego, wygodnego, atrakcyjnego, przyciąga do siebie głównie młodzież stroniącą od ciężkiej pracy na roli, dostrzegającą w mieście możliwość szybkiego awansu społecznego. Często młodzi ludzie po zdobyciu odpowiednich kwalifikacji przynosili się na stałe do miasta i doprowadzając do starzenia się wsi.

Fot. 26. Gminna spółdzielnia nadawała w latach pięćdziesiątych–osiemdziesiątych XX wieku kierunek rozwoju gospodarczo-kulturowego wsi

Źródło: A. Wątrobińska.

Fot. 27. Boisko sportowe mieściło się na terenie obecnych hal przy ulicy Sienkiewicza.

Źródło: A. Wątrobińska

Fot. 28. Klub sportowy z lat pięćdziesiątych XX wieku.

Źródło: A. Dęga

Fot. 29. Pochód przez Borek z okazji Świąta Ludowego z lat pięćdziesiątych XX wieku.

Źródło: A. Dyga

Fot. 30. Centrum handlowo-usługowe w Borku Strzeleńskim w latach sześćdziesiątych XX wieku. Na parterze od lewej był sklep obuwniczy i tekstylny, z prawej – restauracja, na piętrze – biura gminnej spółdzielni, zaś na drugim piętrze funkcjonowała świetlica.

Źródło: A. Wątrobińska

3.1. Historia osadnictwa zapisana w krajobrazie

Tak różnokierunkowe wydarzenia społeczne i kulturowe wywarły istotny wpływ na symbolikę Borka Strzelińskiego, która widoczna jest w jego układzie przestrzennym (fot. 31, 32). Jest on bardzo charakterystyczny dla wsi nizinnych regionu, a cechuje się bardzo zwartą zabudową mieszkaniowo-gospodarczą, usługową oraz kulturalną i religijną zlokalizowaną wzdłuż głównej drogi lub głównego węzła komunikacyjnego (fot. 33).

Fot. 31. Prawdopodobnie pierwsza panorama Borka Strzelińskiego z początku XX wieku, wykonana z wieży kościelnej.

Źródło: https://fotopolska.eu/zdjecia/m54385,Borek_Strzelinski.html

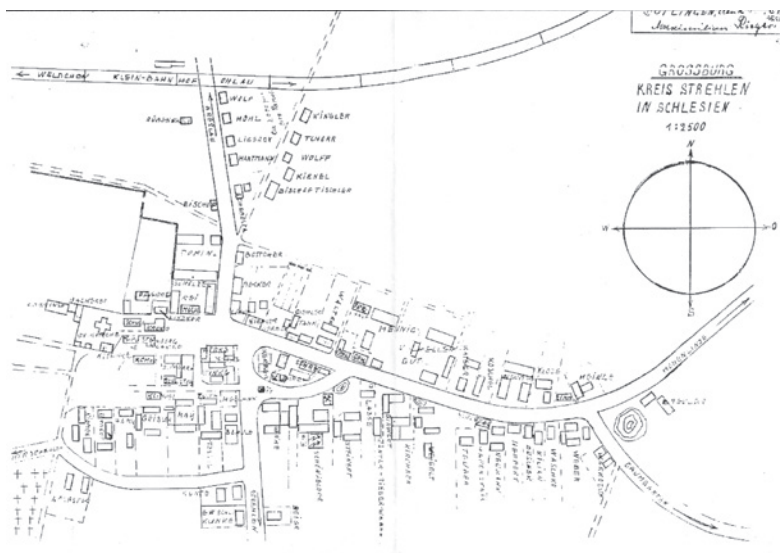
Współczesny krajobraz osadniczo-rolniczy Borka Strzelińskiego jest efektem działań historycznych i społecznych, takich jak asymilacja z poniemieckim dziedzictwem krajobrazowym i kulturowym, działania polityki rolnej prowadzonej przez władze komunistyczne, zmiany gospodarcze i społeczne po 1989 roku oraz dotacje z Unii Europejskiej do projektów wspierających ochronę dziedzictwa kulturowego. Te zróżnicowane czynniki pozwoliły na uchwycenie zmian w kontekście krajobrazowo-osadniczym, jakie zaszły w przeciągu 76 lat

na Równinie Kąckiej. Prowadzone przez Janusza Łacha i Barbarę Szczepańską (2019) badania struktury i funkcji krajobrazu w oparciu o teledetekcję lotniczą i prospekcję terenową pozwoliły na wydzielenie siedmiu głównych typów krajobrazu Borka Strzelińskiego (tab. 4).

Fot. 32. Panorama Borka Strzelińskiego w kierunku wschodnim (Domaniowa) z pierwszej połowy XX wieku oraz z lat współczesnych.

Źródło: https://fotopolska.eu/zdjecia/m54385,Borek_Strzelinski.html

Fot. 33. Plan Borka Strzelińskiego z początku XX wieku.

Źródło: D. Waschek, M. Kaltschmidt, J. Łach

Tab. 4. Typologia krajobrazu Borka Strzelińskiego

Okres	1966–1994		1966–1994	2004–2019
	Krajobraz rolniczy	Opis	Wielkołanowy (własność państwowa) zboża, rośliny okopowe, pastwiska Drobnołanowy (własność prywatna, pola 2–3 ha) zboża, rośliny okopowe i strączkowe	Wielkołanowy (własność prywatna) zboża, rośliny okopowe, kukurydza, rzepak, zanik pastwisk Drobnołanowy (własność prywatna, pola 1–2 ha) rośliny okopowe, strączkowe
Funkcja		Uprawa Hodowla	Uprawa	
Krajobraz osadniczy	Opis	Historyczna zabudowa mieszkalno-gospodarcza typu frankońskiego, główne elementy: dom mieszkalny, obora, stodoła, kurnik, chlewik, warsztat, ogród, sad Od 1978 zabudowa blokowa PGR	Zabudowa jednorodzinna z redukowaną strukturą gospodarczą do ogródka warzywnego oraz krzewów owocowych bez sadu	Zabudowa jednorodzinna willowa typu podmiejskiego bez ogródka, krzewów owocowych i sadu
	Funkcja	Mieszkalno-produkcyjna	Mieszkalno-produkcyjna	Mieszkalno-wypoczynkowa
Krajobraz gospodarczy	Opis	Plac z urządzeniami do skupu: zbóż, roślin okopowych, żywca, złomu oraz węgla Obory, chlewnie, mleczarnie, kuźnie, piekarnie, sklepy, restauracja, kino, baza sprzętu rolniczego	Zanik powyższych struktur W oborach powstał meblarski zakład (nieistniejący) W N części wsi baza SKR nadal pełni role bazy	
	Funkcja	Handlowa Produkcyjna	Produkcyjna Transportowa	
Krajobraz dworski	Opis	Pałac z zabudowaniami gospodarczymi oraz parkiem	Destrukcja pałacu wraz z otoczeniem	Odbudowa pałacu w 2010 wraz z częścią zabudowy gospodarczej, rewitalizacja parku pałacowego
	Funkcja	Production Office Housing Education (kindergarten) for state-owned farms PGR	Produkcyjna Administracyjna (biurowa) Edukacyjna (przed-szkole do 1999) Mieszkalna	Usługowa (gastronomiczna, hotelowa)

Krajobraz sakralny	Opis	Kościół Cmentarz Krzyże pasyjne Krzyże pojednania Kapliczki	
	Funkcja	Sakralna Krajoznawcza	
Krajobraz alei drogowych	Opis	Aleje topolowe wzdłuż drogi Borek-Wrocław, Borek-Borów Aleje krzewów wzdłuż dawnej linii kolei wąskotorowej Borek-Oława (krajobraz tunelowy)	Wycięcie wyżej opisanych alei – krajobraz otwarty
	Funkcja	Ekologiczna	
Krajobraz wód stojących	Opis	Zbiorniki przeciwpożarowe w liczbie czterech	Likwidacja jednego zbiornika w centrum wsi
	Funkcja	Ochronna	

Źródło: Łach, Szczepańska 2020.

Na tej podstawie wyznaczono dwa główne typy krajobrazu ze względu na funkcję i dynamikę: rolniczy oraz osadniczo-gospodarczy. W tym ostatnim widoczna jest dwudzielność funkcji krajobrazowej wsi. Zachodnia część Borka charakteryzuje się strukturą gospodarczą, religijną, edukacyjną oraz sportowo-rekreacyjną, zaś wschodnia — mieszkalną. Osią tych dwóch stref jest droga wojewódzka nr 395. Dokonując natomiast analizy krajobrazowej „dużoskalowej” na obszarze osadniczo-rolniczym, wydzielono aż 14 podtypów krajobrazowych (tab. 5), w tym w przestrzeni rolniczej — pola wielko- oraz drobnołanowe wpływające na mozaikowość obszaru wiejskiego. Poprzez zróżnicowaną uprawę rzepaku, kukurydzy, ziemniaków, zbóż, buraków cukrowych krajobraz rolniczy obecnie nie wykazuje monotoności, jednakże zauważalne są jego zmiany związane z przekazywaniem przez drobnych rolników pól pod dzierżawę jednostek posiadających kilkadziesiąt hektarów i więcej, które w przyszłości będą wpływać na monotoność krajobrazową

ze względu na rozwój rolnictwa intensywnego, monokulturowego. Z krajobrazów rolniczych na uwagę zasługuje sadowniczy skoncentrowany w południowej części wsi, który wykazywał największą dynamikę zmian w przestrzeni wiejskiej w ciągu 76 lat, co więcej: ze względu na nieopłacalność produkcji ten typ krajobrazu obecnie już nie istnieje w przestrzeni Borka Strzelińskiego. W typie krajobrazów przyrodniczo-kulturowych wsi interesujące są ogródki działkowe będące spuścizną po Państwowym Gospodarstwie Rolnym, które przydzielało swoim pracownikom działki do 10 arów. Obecnie są nadal użytkowane, lecz i one, jak wykazały badania terenowe, zostają porzucane przez starszych działkowców, którzy nie mogą, głównie ze względu na stan zdrowia, o nie dbać. Młodzi mieszkańcy nie wykazują natomiast zainteresowania pracami na tego rodzaju terenach.

Analiza przestrzeni osadniczej pozwala wyodrębnić dwa typy zabudowy: zwartą — historyczną z interesującą zabudową frankońską o typie mieszkalno-gospodarczym, oraz jednorodziną — wille podmiejskie bez zabudowy gospodarczej na peryferiach wsi (głównie N, N-E i E). Ten ostatni typ osadniczy uwarunkowany jest czynnikiem społeczno-socjologicznym oraz oddziaływaniem miast, w tym przypadku Wrocławia, Oławy i Strzelina. Z krajobrazu osadniczego zniknęły jednostki usługowe (rzeźnie, zakłady szewskie, kuźnie, piekarnie, mleczarnie), a w ich miejsce powstały zakłady fryzjerskie i kosmetyczne.

W transformacji struktury i funkcji obszaru wiejskiego Borka Strzelińskiego w okresie powojennym można wydzielić trzy ważniejsze epizody mające wpływ na typy krajobrazu (tab. 5):

— **lata 1966–1994** charakteryzujące się mozaikową strukturą krajobrazu rolniczego o funkcji produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz krajobrazem osadniczym z odziedziczoną poniemiecką tkanką historyczną i funkcją mieszkaniowo-gospodarczo-usługową. Dla tego okresu krajobraz zarówno sakralny, jak i dworski był przez ówczesny system traktowany po macoszemu, nie dbając o tak zwaną wartość krajobrazu historycznego, pozwalając na jego powolną destrukcję,

— **lata 1994–2013** — czas dynamicznych zmian, głównie struktury krajobrazu osadniczego z zanikiem funkcji mieszkalno-gospodarczych w historycznej części Borka (zanik ogródków

przedomowych warzywnych i kwiatnych [17], hodowli zwierząt gospodarskich), a od 2004 roku kształtowanie się krajobrazu osadniczego o typie zabudowy rozproszonej bez zaplecza w postaci ogródka warzywnego oraz sadu. Rozwój krajobrazu willowego i rezydencji podmiejskich o funkcjach mieszkalno-wypoczynkowych,

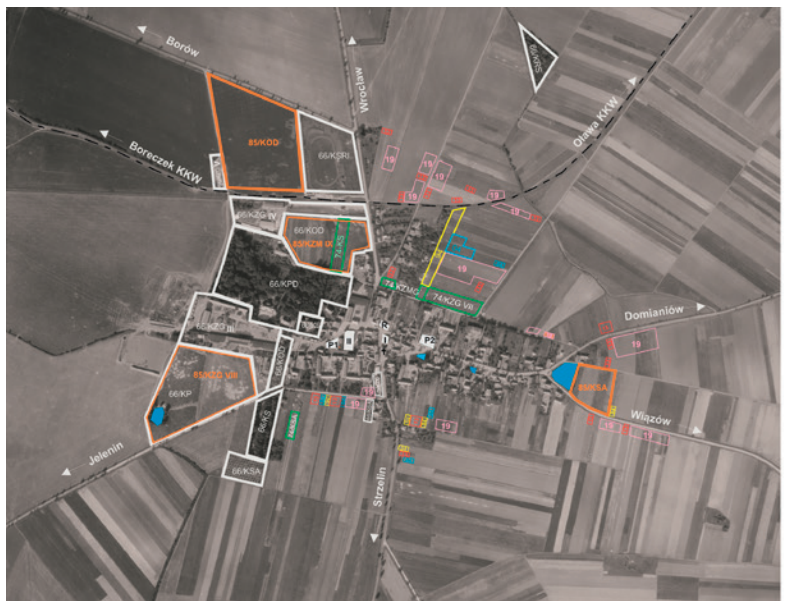
— **lata 2013–2022**, czyli okres, kiedy w krajobrazie rolniczym nie zachodzą większe zmiany, chociaż obserwuje się szybki ubytek obszarów rolniczych na rzecz obszarów zabudowy jednorodzinnej, głównie w strefie N, N-E, E i S. W przestrzeni historycznej w wyniku prac renowacyjnych kościoła, pałacu oraz zabudowy mieszkaniowo-gospodarczej wzrosła wartość estetyczna krajobrazu. Zarzucenie hodowli trzody i bydła spowodowało natomiast zniknięcie tak charakterystycznego dla wsi krajobrazu dźwiękowego i zapachowego.

Współczesne funkcje krajobrazu Borka Strzelińskiego jako modelowego przykładu wsi tak zwanej uprzywilejowanej pozwala stwierdzić, iż miejscowości tego typu z funkcji rolniczo-gospodarskiej z zabudową mieszkalno-gospodarczą ulegają transformacji w kierunku funkcji rolniczo-gospodarczo-wypoczynkowej. Czynnikiem wpływającym na zmianę funkcji jest bliskość dużej aglomeracji miejskiej oraz powstawanie wzdłuż głównej drogi E 395 stref ekonomiczno-gospodarczych na peryferiach Wrocławia, Oławy i Strzelina, zatrudniających znaczną część mieszkańców Borka, tym samym wpływając na dominację mieszkańca o typie robotnika, a nie rolnika. W kontekście fizjonomii krajobrazu zauważonym przez autorów zagrożeniem dla typowego krajobrazu wiejskiego jest napływ nowych osadników zajmujących obszary peryferyjne — podwiejskie, którzy ignorując plany zagospodarowania przestrzennego, wprowadzają niespójne z istniejącą przestrzenią urbanistyczną nowe typy zabudowy mieszkaniowej, co poniekąd jest zrozumiałe z punktu widzenia zachowań społecznych o podłożu wychowania miejskiego. Widoczna akceptacja tworzenia się niespójnej z historyczną tkanką zabudowy o charakterze podmiejskich willi wprowadza już podział mieszkańców na tych „ze wsi” i na tych „z pól”.

Okres do 1966 roku, czyli 20 lat przymusowej asymilacji z odziedziczonymi dobrami ponemieckimi oraz kulturą rolną, to bardzo trudny czas akceptacji „nowego krajobrazu wsi”. W bezpośrednim

okresie powojennym Borka, ale również innych śląskich miejscowości, obserwowano jednolitą postawę społeczną mieszkańców, dla których wspólnym mianownikiem była antyniemieckość. Przejawiała się ona w żywiolowym (prymitywnym) niszczeniu materialnego dziedzictwa niemieckiego przez mieszkańców, przy wtórowaniu lokalnych władz i elit kościelnych [20, 41]. Wizualne symbole obecności niemieckiej były usuwane, gdyż podobno tworzyły otwartą ranę w świadomości ludności przesiedleńczej, do czego, co zaskakuje, namawiały ówczesne elity. Usuwano więc cmentarze wokół kościołów, pomniki, inskrypcje czy epitafia z przestrzeni urbanistycznej i krajobrazowej wsi. Proces ten polegał głównie na zacieraniu przede wszystkim detali krajobrazowych, jednakże nie wpłynął na sam *sensu stricto* fizjonomiczny krajobraz wsi rolniczej. Od 1945 do 1966 roku w wyniku adaptacji i prowadzonych działań gospodarczych w przestrzeni Borka Strzelińskiego można wyróżnić kilka typów krajobrazów:

1. **Rolniczy** jako przeważający charakteryzował się krajobrazem wielko- i drobnołanowych pól. Te pierwsze zlokalizowane były w częściach północno-zachodniej i zachodniej. W tym okresie należały do Państwowego Gospodarstwa Rolnego, a wykorzystywane były pod uprawę zbóż, roślin okopowych (głównie buraków cukrowych) oraz wypas bydła (krajobraz pasterski, fot. 34 — 66/KRP tzn. dla 1966 roku). Od północnego wschodu, wschodu i południa krajobraz rolniczy był bardziej mozaikowy, ponieważ obszar ten zajmowały drobnołanowe pola będące w rękach prywatnych gospodarzy. Byli oni posiadaczami mniejszych arealów (od 2 do 3 ha), na których uprawiali zboża oraz rośliny okopowe (posiadali również łąki i pastwiska oraz pastwiskowe, lecz jak wykazał wywiad, były one zlokalizowane wzdłuż cieków wodnych Małej Ślęzy i Żarnówki — poza granicami opracowania). Krajobraz rolniczy urozmaicały drogi polne, które ze względów technicznych nie były obsadzone roślinnością drzewiastą.

Fot. 34. Mapa zmian strukturalnych i funkcjonalnych krajobrazu Borka Strzeleńskiego z okresu 1966–2019

Źródło: J. Łach.

Tab. 5. Transformacje krajobrazowe obszaru wiejskiego Borka Strzeleńskiego

Typ krajobrazu		Kod krajobrazowy	1966	1974	1985	1994	2004	2013	2019
1	Krajobraz rolniczy drobnotanowy	KRDL	TAK	BZ*	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ
2	Krajobraz rolniczy wielotanowy	KRWL	TAK	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ
3	Krajobraz rolniczy pasterski (pastwiskowy)	KRP	TAK	BZ	Zanik	–	–	–	–

4	Krajobraz rolniczy sadowniczy	KS	TAK	BZ	Zanik/ nowy KS	Zanik na S wsi	BZ	BZ	Zanik na E wsi
5	Krajobraz ogródków działkowych	KOD	TAK	BZ	Zanik/ nowy KOD	BZ	BZ	BZ	Zanik na S wsi
6	Krajobraz alei drogowych	KAD	TAK	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ	Zanik
7	Krajobraz remiz (ambon)	KR	TAK	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ
8	Krajobraz osadniczy mieszkaniowo-gospodarczy z funkcją usługową	KMGU	TAK	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ
9	Krajobraz osadniczy mieszkaniowy (bez funkcji gospodarczych)	KZM	NIE	Bloki mieszkalne PGR	—	—	TAK	TAK	TAK
10	Krajobraz zabudowy gospodarczej	KZG	TAK	Baza SKR oraz skup mleka	Obory na dawnym pastwisku	BZ	BZ	BZ	BZ
11	Krajobraz sakralny	KS	TAK	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ
12	Krajobraz dworski	KD	TAK	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ
13	Krajobraz zbiorników PPOŻ	KW	TAK	BZ	Zanik w centrum przy ul. Oławskiej	BZ	BZ	BZ	BZ
14	Krajobraz sportowo-rekreacyjny	KSR	TAK	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ	BZ

Źródło: Łach, Szczepańska 2020).

* Bez zmian.

2. **Sadowniczy** reprezentowany przez kilka działek z drzewami owocowymi, głównie jabłoniami o areale 5–20 arów. Działki znajdowały się w południowej części wsi (fot. 34 — 66/KS).

3. **Ogródków działkowych** — większe poza domowymi areale ogródków działkowych znajdowały się w latach sześćdziesiątych XX wieku w centrum wsi, w pobliżu zabudowy pałacowej będącej

w tym okresie pod zarządem PGR, i były przekazane pracownikom PGR-u (fot. 34 — 66/KOD).

4. **Remiz śródpolnych** — ten typ krajobrazu znajduje się w północnej części obszaru badań (fot. 34 — 66/KR), jest jedynym takim typem przyrodniczym o powierzchni około 1 ha. Remizę tworzy drzewostan lasów liściastych reprezentowany głównie przez wierzby, topole oraz rośliny krzaczaste, to jest czarny bez oraz głóg.

5. **Osadniczy** — zwarty, zajmuje centralną część miejscowości w otoczeniu pól rolniczych, widoczny na zdjęciu lotniczym — stan na 1966 rok (fot. 34). Reprezentuje go murowana zabudowa zagród mieszkalno-gospodarczych o dwóch typach. Pierwszy to z reguły zagroda o kształcie mniej lub bardziej wydłużonego prostokąta o powierzchni do 20 arów z budynkiem mieszkalnym na pierwszym planie, za którym znajdowały się miejsca na małą zabudowę gospodarczą (kurnik, klatki na króliki czy nutrie), ogródek warzywny oraz mały sad. Ten typ zabudowy mieszkaniowej reprezentują parterowe dwuspadziste lub piętrowe domy z dachem dwuspadowym oraz mansardowym, zlokalizowane wzdłuż ulicy Oławskiej. Drugim typem jest wielobudynkowa zabudowa typu **frankońskiego**, charakterystyczna dla urodzajnych terenów po lewej stronie Odry, a rozpowszechniona pod wpływem osadnictwa niemieckiego [40]. Posiada ona zwartą zabudowę czworoboczną, w której poszczególne budynki przylegają do siebie, tworząc podkowę zamkniętą od strony drogi bramą z furtką. Okazały dom połączony jest z wielkogabarytową oborą i stodołą. Naprzeciwko stoi mniejszy budynek, tak zwany wycuzniczy, oraz inne obiekty gospodarcze (więcej szczegółów w rozdziale poświęconym walorom kulturowym). Charakterystyczna w tym typie duża stodoła posiada przejazd przez klepisko na pola znajdujące się z tyłu zagrody (fot. 34 — 66/KZMG).

W strukturze zabudowy mieszkaniowo-gospodarczej lat sześćdziesiątych XX wieku znajdowały się budynki o funkcjach produkcyjnych i usługowych, reprezentowanych przez dwie piekarnie (fot. 34 — P1, P2), które w tym okresie wzbogacały wieś o istnienie krajobrazu multisensorycznego — zapach pieczonego chleba (fot. 35), rzeźnię ze sklepem mięsnym, kuźnię przy ulicy Oławskiej, zegarmistrza, fryzjera oraz gospodę (fot. 34 — R) przy ulicy Wrocławskiej 1.

Fot. 35. Nieczynna piekarnia rodzinna pana Jana Macha przy ulicy Szkolnej. Rodziny piekarskiej polskiego pochodzenia, która pozostała w Borku Strzelińskim po drugiej wojnie światowej

Źródło: J. Łach 2022.

Wszystkie te jednostki usługowe wpływały na krajobraz osadniczy, wzbogacając go poprzez szyldy i witryny. Ważne miejsca w przestrzeni wsi pełniły poczta (fot. 36), przedszkole oraz kino (fot. 37) (fot. 34 — I), a także mała szkoła podstawowa (fot. 34 — II). Zwartą zabudowę Borka Strzelińskiego urozmaicały cztery zbiorniki wodne PPOŻ — z największym trzydziestoarowym we wschodniej części wsi, pomiędzy drogą na Domianiów oraz Wiązów. Warto również zaznaczyć, iż w przestrzeni osadniczej, dzięki hodowli zwierząt, w krajobrazie wsi słychać było odgłosy i zapachy żywego inwentarza. Obecnie nieliczni mieszkańcy posiadają jedynie drób i króliki, brakuje trzody i bydła — ostatnia krowa zniknęła z przestrzeni Borka Strzelińskiego w 2017 roku (należała do pani Marii Czarneckiej).

6. **Dworski** — związany z rodami von Kanitzów, von Tenczinów, von Rentzów, von Bemsdorfów oraz von Schonemarków. Krajobraz ten reprezentuje neoklasycystyczny pałac wraz z zabudowaniami gospodarczymi oraz parkiem i stawem pałacowym o założeniach dziewiętnastowiecznych (fot. 34 — 66/KD). W analizowanym okresie obszar dworski przeszedł w ręce Państwowego Gospodarstwa Rolnego, wpływając na strukturę reprezentacyjną, obniżając jego

wartość estetyczną, lecz funkcje mieszkaniowo-gospodarcze nie ulegały większym zmianom krajobrazowym.

Fot. 36. Budynek dawnej poczty przy pl. Szkolnym.

Źródło: J. Łach 2022

Fot. 37. Budynek dawnej świetlicy, kina w latach siedemdziesiątych XX wieku, w którym co tydzień wyświetlano film — obecnie market spożywczy przy ulicy Otawskiej.

Źródło: J. Łach 2022

7. **Sakralny** — w Borku Strzelińskim tworzy go kościół wraz z murem dawnego cmentarza oraz obecny cmentarz parafialny znajdujący się w południowej części wsi. Kościół o osmiowiekowym rodowodzie zlokalizowany jest w centrum miejscowości (fot. 2 — 66/ KS), wyróżnia się spośród otoczenia formą przestrzenną, barokowym detalem architektonicznym, czytelnym symbolem religijnym, którym jest wieża kościelna. Okazała, wyniosła forma wieży z hełmem cebulowym stanowi czytelną dominantę i znak rozpoznawczy wsi (fot. 38).

Cmentarz parafialny, otoczony z dwóch stron kamiennym murem, jest porośnięty drzewostanem głównie lipowym, posiada jedną główną aleję. Ważny w krajobrazie wiejskim Borka Strzelińskiego jest kamienny pomnik z krzyżem w centrum wsi. Przed 1945 rokiem pomnik z około 1920 roku poświęcony był poległym w pierwszej wojnie światowej [13]. Współczesny upamiętnia 770 rocznicę istnienia murowanego kościoła w Borku Strzelińskim (AD 2007), papieża Jana Pawła II za przygotowanie świata do wielkiego jubileuszu 2000 lat chrześcijaństwa, 1000 lat istnienia archidiecezji wrocławskiej (AD 2000).

Fot. 38. Dominanta krajobrazowa w postaci wieży kościoła parafialnego Borka Strzelińskiego w panoramie wsi od strony południowej.

Źródło: J. Łach

8. Zabudowy gospodarczej — ze względu na rolniczy charakter oraz działalność Państwowego Gospodarstwa Rolnego w przestrzeni Borka Strzeleńskiego powstały obory i chlewnie w zabudowie popalacowej (fot. 34 — III), natomiast w północnej części wsi, na terenie dawnej stacji kolejki wąskotorowej powstał tak zwany plac buraczany (fot. 34 — IV, V). Plac w owym czasie należał do gminnej spółdzielni; na jego obszarze odbywał się skup zboża, trzody chlewnej, bydła oraz złomu. Z przeprowadzonego wywiadu wynika, że obiekt V w analizowanym okresie stanowiły już tylko fundamenty, nie był użytkowany. Być może były to dawne zabudowania bocznicy przeładunkowej dla kolei wąskotorowej za czasów niemieckich właścicieli Borka. Z innych obiektów zabudowy gospodarczej ważna jest baza sprzedaży węgla przy drodze na Strzelin (fot. 34 — 66/KZG VI).

9. Sportowo-rekreacyjny — reprezentuje położone w północnej części wsi, przy drodze na Wrocław boisko sportowe (fot. 34 — 66/KSR).

10. Alei drogowych — występował wzdłuż dróg asfaltowych w kierunku Wrocławia, Borowa oraz Strzelina. Aleje tworzyły drzewa, głównie topole. Pozostałe drogi asfaltowe (na Wiązów, Domaniów, Jelenin) oraz polne nie zostały w tym okresie obsadzone. Natomiast godna odnotowania w opisanym okresie jest jeszcze widoczna w krajobrazie droga kolei wąskotorowej z Oławy do Boreczka (fot. 34 — KKW).

Ówczesni mieszkańcy skupiali się głównie na pracy na roli ze względu na posiadanie swojej ziemi, ale również w Państwowym Gospodarstwie Rolnym, tak więc w krajobrazie dominowała funkcja rolniczo-gospodarcza.

Okres pomiędzy 1966 a 1974 rokiem to czas stabilizacji działań gospodarczych, głównie rolniczych oraz kulturowych, jednakże jak podkreślają mieszkańcy, zaznaczał się już wpływ oddziaływania bliskości ośrodków miejskich: Strzelina, Wiązowa oraz Wrocławia. W strukturze osadniczej poza typem rolnika (chłopa) coraz częściej kształtował się typ chłoporobotnika. W krajobrazie fizjonomicznym analizowanego okresu miały miejsce nieznaczne zmiany, obejmujące:

— **krajobraz sadowniczy**, który wzbogacił się o dwa arealy, jeden na południu wsi, blisko już istniejących, oraz jedną działkę na obszarze ogródków działkowych,

— **krajobraz zabudowy gospodarczej** — w przestrzeni wiejskiej pojawiły się zabudowania bazy sprzętu rolniczego oraz skupu mleka przy powstałym Spółdzielczym Kole Rolniczym (fot. 34 — 74/KZG VII), przy obecnej ulicy Akacjowej.

Również w tym dziesięcioleciu mieszkańcy skupiali się głównie na pracy na roli prywatnej oraz w Państwowym Gospodarstwie Rolnym, tak więc w krajobrazie dominowała funkcja rolniczo-gospodarcza.

Okres pomiędzy 1974 a 1985 rokiem to czas dalszych zmian społecznych, w tym ucieczki młodych do miast w celu zdobycia wykształcenia, awansu zawodowego i społecznego. Zwiększała się liczba chłoporobotników, co uwidaczniało się w porzucaniu pracy na roli. Do znaczących zmian, spowodowanych działaniami gospodarczymi oraz społecznymi, doszło w krajobrazie:

— rolniczym — ze względu na przejście na hodowlę zamkniętą bydła mięsnego oraz mlecznego zniknął krajobraz pasterski (pastwisko w zachodniej części wsi) pod zabudową pięciu wielkogabarytowych obór,

— sadowniczym — zniknął na obszarze ogródków działkowych ze względu na budowę mieszkań dla pracowników PGR-u w 1978 roku (fot. 39). Powstał natomiast sad wiśniowy we wschodniej części wsi, za zbiornikiem PPOŻ,

— ogródków działkowych — w centralnej części wsi zniknął kosztowność budowy mieszkań dla pracowników PGR-u. Nowy obszar pracowniczych ogródków działkowych powstał 200 m na północ, w pobliżu boiska,

— zabudowy gospodarczej — wzbogacił się o zabudowę pięciu obór w zachodniej części wsi, na miejscu dawnego pastwiska (fot. 34 — 85/KZG IX),

— alei drogowych — w opisanym okresie w krajobrazie widoczna była tylko droga kolei wąskotorowej z Oławy do Boreczka (fot. 34 — KKW), jej zachodni odcinek został rozebrany i zniknął z krajobrazu. Wschodni odcinek zaczął porastać krzewami, między innymi dzikiej róży, głogu, tarniny, jarzębiny, czarnego bzu, stając się nieformalnym

miejscem spacerowym dla mieszkańców oraz drogą dojazdową do okolicznych pól.

Również w tym dziesięcioleciu mieszkańcy zajmowali się pracą na roli prywatnej oraz w Państwowym Gospodarstwie Rolnym, tak więc w krajobrazie dominowała funkcja rolniczo-gospodarcza.

Fot. 39. Blok pracowników byłego PGR-u. Osiedle tworzy sześć obiektów o łącznej liczbie 96 mieszkań.

Źródło: J. Łach 2022

Okres 1985–1994 to lata przemian politycznych i gospodarczych w kraju. Ich konsekwencjami były zmiany w strukturze krajobrazowej Borka Strzeleńskiego, głównie w krajobrazie osadniczym — w południowej części powstało kilka domów jednorodzinnych z zapleczem w postaci sadu.

W analizowanym okresie w krajobrazie dominowała funkcja rolniczo-gospodarcza.

Okres 1994–2004 to lata likwidacji Państwowego Gospodarstwa Rolnego — Zakładu Rolnego Borek Strzeleński, czego konsekwencją była zmiana właściciela ziemi oraz aktywności mieszkańców, którzy zostali zmuszeni do poszukiwania pracy w okolicznych miastach (Strzelin, Wiązów, Oława oraz Wrocław). W tym przedziale czasowym istotne zmiany zaszły w krajobrazach:

— rolniczym — bez zmian fizjonomicznych pól wielkołanowych (zmiany objęły status własnościowy; właścicielem ziem PGR-owskich został Witold Duchiewicz), zmiany zaszły natomiast w mozaikowości pól drobnołanowych. Doszło do scalania gruntów ze względu na wprowadzanie monokultury upraw (często związanej z przekazaniem ziemi pod dzierżawę ze względu na odchodzenie starszych właścicieli od działalności rolniczej),

— sadowniczym — pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku miała miejsce likwidacja sadów w południowej części wsi kosztem ziemi uprawnej,

— osadniczym — w 2000 roku w południowej i północnej części wybudowano kilkanaście domów jednorodzinnych. Jednakże, co warto zaznaczyć, typ nowej zabudowy charakteryzował się brakiem zabudowań gospodarczych i stref uprawy warzyw oraz owoców, a parcele o powierzchni do 10 arów przyjmowały charakter willowej architektury zieleni [17]. W zabudowie mieszkaniowo-usługowej zaszły również zmiany, miała miejsce likwidacja rzeźni wraz ze sklepem mięsnym oraz piekarni (P1). Tym samym zniknął w centrum krajobraz multisensoryczny w postaci zapachów pieczonego pieczywa. Zamilkły też dźwięki zlikwidowanej kuźni,

— sakralnym — poprzez przybycie nowego księdza Wiesława Szczęcha nastąpiły zmiany obejmujące usunięcie starego drzewostanu wokół kościoła oraz na obszarze cmentarza parafialnego. Od 2000 roku w wyniku podjętych działań renowacyjnych strefy sakralnej kościół wraz z otoczeniem zyskał również znaczącą wartość wizualną. Z inicjatywy księdza Szczęcha trzy razy dziennie (6:00, 15:00 i 21:00) z wieży kościelnej wydobywa się melodia, tym samym krajobraz sakralny wzbogacił się o komponent dźwiękowy, stając się nowym wyznacznikiem miejscowości [18],

— zabudowy gospodarczej — zabudowania mleczarni ze względu na jej zamknięcie uległy destrukcji, zabudowania pięciu obór przeszły w prywatne ręce, zmieniając funkcje z hodowlanej na produkcyjną. Nowy właściciel zaczął wykorzystywać powierzchnię do produkcji mebli, przystosowując otoczenie do działań fabryki, zmieniając krajobraz poprzez odnowienie budynków i wpływając na wartość estetyczną przestrzeni.

W analizowanym okresie nadal w krajobrazie dominowała funkcja rolniczo-gospodarcza pomimo działalności paru rolników posiadających areal kilkudziesięciohektarowy. Reszta odeszła od działalności rolniczej, podejmując pracę w usługach w okolicznych miastach. Z krajobrazu wsi zniknęły młodzi mieszkańcy, którzy wybrali emigrację zarobkową poza granice kraju. Zabudowa mieszkaniowo-gospodarcza nie pełniła w większości swoich funkcji, starsi właściciele nie użytkowali jej (doprowadzając obiekty do destrukcji), jednakże jeszcze prowadzili uprawę warzyw i owoców na potrzeby własne. W tym okresie na peryferiach wsi powstały nowe budynki jednorodzinne, bez zabudowy gospodarczej, stając się dla ich właścicieli pracujących poza wsią miejscem o funkcji sypialniano-wypoczynkowej (fot. 40).

Fot. 40. Nowy model przestrzeni osadniczej Borka Strzeleńskiego w jego północnym obszarze – typ willowy charakterystyczny dla strefy podmiejskiej.

Źródło: J. Łach

Okres 2004–2013 to czas dynamicznej rozbudowy mieszkaniowej jednorodzinnej o charakterze willi podmiejskich bez funkcji gospodarczych. Staje się miejscem wypoczynku po pracy oraz sypialnią dla ich właścicieli (fot. 34 — KZM/13). Obszarami dynamicznej rozbudowy stały się drobnołanowe pola w północnej, północno-wschodniej,

wschodniej i południowo-wschodniej części Borka Strzelińskiego (odchodzenie właścicieli od rolnictwa — wyprzedaż majątku). Na obszarze zabudowy mieszkaniowej dawnego PGR-u (tak zwanym Osiedlu) w 2012 roku powstał nowy budynek, którym jest gminne centrum kulturalno-edukacyjne z salą widowiskową oraz biblioteką. Od tego okresu można stwierdzić, iż obok funkcji rolno-gospodarczych poprzez powstanie strefy podwiejskiej mieszkaniowej zaistnieje funkcja wypoczynkowa.

Okres 2013–2019 to czas budowy nowych domów (na obszarze już wskazanym) przez mieszkańców z innych miejscowości. Jednocześnie stara tkanka osadnicza uległa renowacji (wielu właścicieli dokonało odnowienia elewacji domów swoich rodziców lub dziadków). W 2016 roku z krajobrazu wsi zniknęła dawna droga kolejowa, zastąpiona asfaltową drogą dojazdową do pól. Aleja krzewów została zniszczona, a krajobraz — ogołocony.

Z przestrzeni wsi zniknął krajobraz sadowniczy we wschodniej części kosztem pola uprawnego. W 2019 roku doszło do wycinki starych topoli wzdłuż drogi Borek–Wrocław oraz Borek–Borów, tym samym ogołociono krajobraz alei drogowych. W wyniku przejścia w ręce prywatne pałacu wraz z parkiem pałacowym oraz dawnymi zabudowaniami gospodarczo-dworskimi obiekt w wyniku szeroko zakrojonych prac renowacyjnych stał się wyróżnikiem w krajobrazie wsi. Wraz z odrestaurowanym kościołem tworzą estetyczny, wartościowy pod względem fizjonomicznym i historyczno-architektonicznym krajobraz.

Obecnie występująca ekspansja budowlana kształtuje nowy przestrzenny układ wsi, odchodząc od zwartej zabudowy wzdłuż drogi głównej (fot. 41), kosztem rozproszonej zabudowy wolnostojącej lokowanej wzdłuż dawnych dróg prowadzących na pola (fot. 42). Nowe osiedla domów o miejskim charakterze zabudowy degradują tradycyjny krajobraz wiejski poprzez większą dowolność architektoniczną, wprowadzając do tego krajobrazu nowe elementy, takie jak dachy kopertowe zamiast dwuspadowych prostych czy mansardowych, odmienne rozmieszczenie budynków na parceli składające się z wolnostojącego budynku mieszkalnego z wolnostojącym garażem bez zabudowy gospodarczej, w ten sposób ewidentnie odchodząc od

tradycyjnej lokalnej architektury. Przy nowych budynkach zakładane są bardzo różne pod względem stylu ogrody, które również często nie nawiązują do wiejskiego stylu. Zmiany zachodzą w sposobie urządzania przydomowych ogródków, które różnią się występującymi gatunkami roślin ozdobnych oraz drzew. W sąsiedztwie starych domów sadzone były drzewa owocowe, obecnie — ozdobne. Przed domem sadzono rośliny kwiatowe (fot. 43), natomiast teraz zastępowane są przeważnie przez trawnik oraz krzewy ozdobne (fot. 44), oczka wodne czy fontanny [1].

Fot. 41. Dawna zwarta zabudowa mieszkaniowa wzdłuż ulicy Oławskiej.

Źródło: J. Łach

Analizując transformację krajobrazu Borka Strzeleńskiego, pojawia się pytanie, co przetrwało do współczesności z tradycyjnej kultury wsi po 1945 roku. Co z symbolem kultury wypracowanym przez osadników niemieckich i polskich? Obecnie największe znaczenie w symbolice wsi ma kościół parafialny z dominantą w postaci wieży zegarowej. Jest to jedyny obiekt Borka, który od XIII wieku po dzień dzisiejszy nie zmienił swej funkcji, architektury oraz położenia. Po dzień dzisiejszy jest najważniejszą budowlą wsi, skupiającą wokół siebie mieszkańców każdego dnia. O lokalizacji i istnieniu obiektu przypominają dźwięki dzwonów oraz trzy razy w ciągu dnia

odgrywana melodia pieśni maryjnych. Nadal w krajobrazie wsi kościół jest jej znakiem rozpoznawczym i symbolem o wysokich walorach kulturowych, jak i krajobrazowych.

Fot. 42. Luźna współczesna zabudowa mieszkaniowa przy ulicy Lipowej.

Źródło: J. Łach

Fot. 43. Tradycyjne przydomowe rabaty kwiatowe przy ulicy Wrocławskiej.

Źródło: J. Łach

Fot. 44. Zamiany zagospodarowania ogródków przydomowych – nowe aranżacje wykorzystujące dawne urządzenia rolnicze: symbole kultury rolnej.

Źródło: J. Łach

Położone w sąsiedztwie kościoła założenia pałacowo-folwarczne stanowiły od zawsze niezależne jednostki, które wpływały, i nadal wpływają, na kompozycję przestrzenną (fizjonomię krajobrazu) wsi. Przez wieki kształtowały one krajobraz kulturowy, tworząc w ten sposób spuściznę kulturową i stając się ważnym symbolem. Przeprowadzona w 1945 roku parcelacja majątków ziemskich, połączona z wyrzuceniem bez odszkodowań właścicieli, spowodowała nieodwracalne zmiany na wsi. Dwór, który był dotąd nierozzerwalnie związany z historią oraz trwale wpisany w pejzaż, został przez nową władzę brutalnie usunięty. Przerwana została kilkusetletnia, polegająca na wzajemnej zależności i współpracy, współegzystencja dwóch ośrodków: dworu oraz wsi [29]. Obecnie pałac nie pełni już dawnych funkcji, jednakże dzięki nowemu właścicielowi odzyskuje dawny blask i znaczenie w krajobrazie wsi, stając się poprzez gruntowną renowację jej wyrazistym znakiem. Funkcje usługowo-hotelowe, jakie będzie pełnił, nie mają większego znaczenia w postrzeganiu obiektu jako symbolu. Kolejny emblemat wsi stanowią tak zwane wielkogabarytowe

stodoły, których lokalizację widać już z daleka. Są one świadkiem dawnej bogatej kultury rolnej. Obecnie nie pełnią już swoich funkcji, stając się magazynami (fot. 45), schowkami lub obiektami ulegającymi powolnej destrukcji (fot. 46). W ich architekturze zachowana jest historia kultury rolnej, społecznej i gospodarczej miejscowości, a poprzez zaniedbania właścicieli to wszystko, co było tak pieczołowicie pielęgnowane przez osadników niemieckich do 1945 roku, w niedługim czasie zostanie zaprzepaszczone.

Fot. 45. Dawna stodoła przy ulicy Otawskiej przebudowana na warsztat samochodowy.

Źródło: J. Łach

Fot. 46. Pozostałość po stodole przy ulicy Akacyjowej.

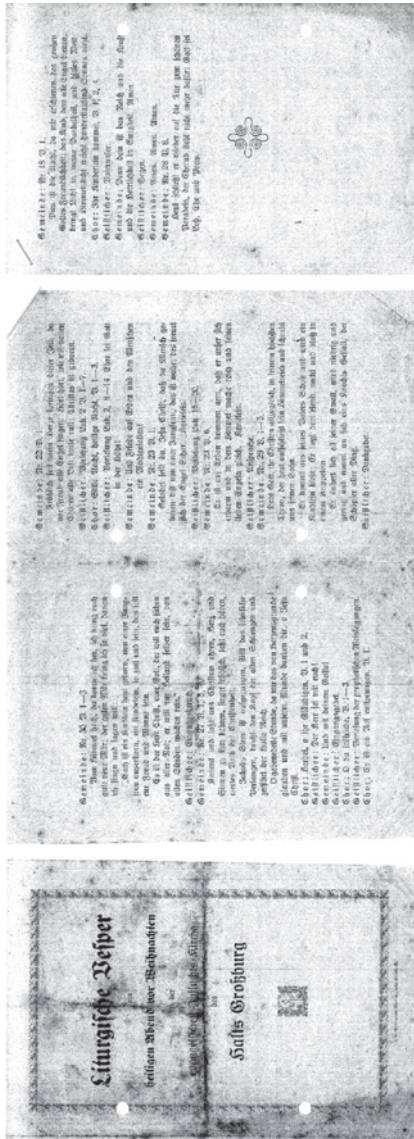
Źródło: J. Łach

4. Charakterystyka społeczno-kulturowa Borka Strzelińskiego w latach 1945–2022

4.1. Parafia i jej wpływ na życie mieszkańców w ekumenicznym wymiarze

Sacrum w postaci kościoła stanowi istotne — harmonijne — miejsce w strukturze krajobrazowej Borka Strzelińskiego. Już od średniowiecza tworzy dominantę krajobrazową oraz symbol wsi. Dominanta ta to świadek wielowiekowego zaufania Bogu, z różnego teologicznego punktu widzenia, skupiająca i integrująca lokalną społeczność. Początkowo, w XII wieku był rzymskokatolickim kościołem pw. Świętego Wawrzyńca (1155–1952), w XVI stuleciu za sprawą rodziny von Kanitzów, właścicieli Borka, stał się miejscem spotkań z Bogiem dla prześladowanych protestantów [7, 8, 39]. Na początku XX wieku protestancka parafia liczyła 4077 wiernych pochodzących z Borka (Grossburg), Jelenina (Jelline), Świnobrodu (Schweinbraten), Jaksina (Jexau), Pławnej (Plone), Kręczkowa (Birketscham), Kurczowa (Baumgarten), Michałowic (Michelwitz), Ludowa Polskiego (Klein-Lauden), Kończyc (Konschwitz), Raduskowic (Raduschkowitz), Kuchar (Kochern), Nowojowic (Haltau), Danielowic (Dammelwitz), Kojęcina (Eulendorf) oraz Grodziszkowic (Graduschwitz). Ostatnim proboszczem — pastorem — parafii

Borek był duchowny Neitsch (1901–1943) [8]. Parafia protestancka stanowiła do 1946 roku istotne centrum życia duchowego wsi, a o tej randze mogą świadczyć napisane specjalnie dla niej nieszpory wykonywane przez chór kościelny (fot. 47).

Fot. 47. Nieszpory na wieczór wigilijny w ewangelicznym kościele w parafii Borek

Źródło: D. Waschek i R. Wilhelmshaven.

Nieszpory na wieczór wigilijny w ewangelicznym kościele w parafii Borek

Parafia: nr 30 wers 1–3.

Z wysokiego nieba, stamtąd idę, przynoszę Wam dobrą nowinę. Dobrą nowinę niosę tak długo, póki chcę śpiewać i mówić:

„Urodziło się Wam dzieciątko, z dziewiczy wybrane przez Boga, dzieciątko tak delikatne i drobne, że powinno przynosić Wam radość i słońce.

To jest Pan Chrystus, Wasz Bóg, który Was poprowadzi we wszelkiej potrzebie, on chce sam być waszym zbawicielem, wybawić od wszystkich grzechów”.

Duchowny: Słowo wstępne.

Parafia: nr 27 wers 1, 5, 6.

Chodź i pozwól nam czcić Chrystusa. Zwróć do niego serce i zmysły, śpiewajcie radośnie, słuchajcie, wielki ludu chrześcijański.

Gwiazda Jakuba weszła, zaspokaja każde żądanie, rozwała głowę staremu wężowi i niszczy piekielne królestwo.

O błogosławiona godzino, wierzymy z głębi serca i naszymi ustami dziękujemy, o Jezu Chryste.

Chór: tutaj, o wierzący, wers 1 i 2.

Duchowny: Niech Pan będzie z Wami!

Parafia: I z Duchem Twoim!

Duchowny: Modlitwa wstępna.

Chór: O Ty radosny, wers 1–3.

Duchowny: Czytanie proroczej przepowiedni.

Chór: To jest Róża objawiona.

Parafia: nr 22 wers 1.

Wesoło raduje się moje serce w tym czasie, z radości śpiewają wszystkie anioły. Słuchajcie, słuchajcie, jak całym chórem wszystkie głośno wołają: Chrystus się urodził.

Duchowny: Czytanie Luk. 2 wers 1–7.

Chór: Cicha noc, święta noc, wers 1–3.

Duchowny: Czytanie Luk. 2 wers 8–4. Chwała Bogu na wysokości!

Parafia: A na ziemi pokój i ludziom urodzaj (przyjemność)!

Parafia: nr 23 wers 1.

Bądź pochwalony, Jezu Chryste, że urodziłeś się jako człowiek z dziewicy, to jest prawda; cieszą się aniołowie. Uklęknięcie.

Duchowny: Czytanie Luk. 15–20.

Parafia: nr 23 wers 6.

Przyszędł na ziemię biedny, że wzbudził litość i w niebie stworzył swoim aniołom królestwo. Uklęknięcie.

Duchowny: Przemowa.

Parafia: nr 28 wers 1–3.

Chwalcie Boga, wszyscy wierzący, w jego najwyższym tronie, który dziś otwiera swoje królestwo i ofiaruje nam swojego syna.

Przychodzi z nieba od swojego ojca i staje się małym dzieciątkiem; leży tam mizerny, nagi w żłobku.

Wyraża się bez żadnej mocy, staje się niski i mały i przybiera postać sługi, stwórca wszystkich rzeczy.

Duchowny: Modlitwa dziękczynna.

Parafia: nr 18 wers 1.

To jest ta noc, w której mi się objawiła wielkiego Boga przyjaźń. Dzieciątko, któremu służą wszyscy aniołowie, rozświetla ciemność swoim światłem i to niebiańskie i przyziemne światło nie ustąpi tysiącu słońc.

Chór: Przychodzi dzieciątko, wers 1, 2, 4.

Duchowny: Ojcze nasz.

Parafia: Bo Twoje jest królestwo i moc, i chwała na wieczność. Amen.

Duchowny: Błogosławieństwo.

Parafia: Amen. Amen. Amen.

Parafia: nr 28 wers 8.

Dziś otwiera on znowu drzwi do pięknego raj. Cherub już tam nie stoi. Bądź, Boże, pochwalony.

Tekst ten wraz z wykazem ostatnich parafian (poniżej) możemy zobaczyć dzięki uprzejmości Dietera Wascheka i Markusa Kaltschmidta z parafii ewangelickiej Spiesen-Elversberg. Fotografie (48 i 49) przedstawiają listy ostatnich parafian, którzy opuścili Borek Strzeleński 14 kwietnia 1946 roku.

in der Ev. ZUFUCHTSKIRCHE
 St. Laurentius zu
 Großburg

LESTER EV. STÄDTER VON GROSßBURG

Trauungen 1946 (11.4.)

Namen, in. Vorn & Nachn.	Geburts-Tag & Ort	Janfs. Tag & Ort	Eltern	Stand
Waschke Friedr. Goldmann Johannes	5. 12. 1931 Kammerwalden	28. 12. 1931	V. Johannes Waschke, Papst Großburg, evgl. M. Anniese geb. Jöbel, evgl.	1. Fern 6. 12.
Grawoan Paul	14. 4. 1932	24. 7. 1932	V. Ferdinand Grawoan M. + Mathilde geb. Rops Großburg	Stell. 4. 13.
Schönbrunn Walter	26. 1. 1933 Breslau	3. 3. 1933	V. Reinhold Schönbrunn M. Martha, geb. Metener Großburg	2. Fern 5. 17.
Tschorn Werner	24. 6. 1932	10. 7. 1932	V. Willi Tschorn M. Helene, geb. Heinke Großburg	2. Fern Körp. 3. 17.
Gräbe Manfred	4. 11. 1931 Breslau	1931	V. Konrad Gräbe M. Selma, geb. Pratschke	1. Joh. 5. 4.
Bittner Willi	4. 3. 1932	Köpen. Stadt	V. Wilhelm Bittner M. Agnes, geb. Ritscha	2. Fern 2, 5.
Tschow Willi	29. 9. 1932 Köpen. Stadt	9. 10. 1932 Großburg	V. Paul Tschow M. Anna, geb. Naß	Mittl. 7, 7.
Petermann Herbert	29. 3. 1932 Borsum, Garten	13. 4. 1932 Großburg	V. Ernst Petermann M. Emilie geb. Kaiser	Joh. 8. 6. + 36.
Schön Herbert	9. 5. 1931		V. Robert Schön, M. Anna, geb. Best.	Röm. 8 28.
Hoffmann Helmut	28. 8. 1931	15. 9. 1931	V. Hans Hoffmann, M. Emma, geb. Liske	1. Fern 16, 13.
Dittmer Manfred	3. 6. 1932 Gepelen, Großburg	23. 11. 1942	V. Alfred Dittmer M. Ruth geb. Jöts	

Sponsorenliste 1946. (14.4.)

Namen u. Vorn. d. Kopf	Geburts- Tag Ort	Tauf- Tag u. Ort	Erlaubn.	Wunsch
Winkler Heina	22. 11. 1932. Mo. Landen	Joseph	V. Ernst Winkler Mo. Jerta, geb. Rimmle.	1. Mos. 22. 22.
Schubert Walter	8. 11. 1931 Klemer		V. Pfl. Fritz Pfl. Mo. Selma, geb. Kaphan.	2. Mos. 3. 3.
Wittau Herbert	25. 10. 1931 Bottkahl Lamb.	24. 1. 1932. Joseph	V. Josef Wittau Mo. Emma, geb. Schulz.	Joh. 15. 5.
Göbel Günther	19. 4. 1932 Al-Landen.		V. Hans Göbel, Mo. Anna, geb. Schwabm.	Herb. 11., 16.
Kienast Gottward	24. 4. 16. 5. 1932 Jülich		V. Erich Kienast Mo. Rosa, geb. Gebauer.	Ps. 91, 11
Limmert Günther	26. 11. 10. 12. 1931. Ländel Lamb.		V. Hans Limmert Mo. Jerta, geb. Dudel.	Math. 16. 16.
Höhn Heina	3. 8. 1932 Stoll Lamb.		V. Robert Höhn. Mo. Selma, geb. Keimann.	Joh. 1. 16.
Karger Günther	12. 12. 1931. Kronich		V. Paul Karger, Mo. Maria, geb. Grundke	Röm. 5, 4 + 5 ^a
Großes Günther	30. 8. 1932	18. 9. 32.	V. Paul Großes Mo. Selma, geb. Limmel	2. Mos. 20. 2 ^a + 3
Reimann Willi	27. 5. 1932 Rauhen		V. Max Reimann Mo. Emma, geb. Pichel	Ps. 40. 9.
Fehrich Paul	14. 3. 1932 Kronich	28. 3.	V. Richard Fehrich Mo. Anna, geb. Wierwieser	Ps. 37. 37.
X				

Hausnummern 1946 (14.4)

№	Name u. Dom. d. Kantz.	Geburts- Tag u. Ort	Tauf- Tag u. Ort	Ehem	Bemerk.
3.	Rubinn Herbert	17. 12. 1930 Rohrbach	17. 1. 1932 Großburg	V. Hermann Rubinn M. Minna, geb. Brunn	B. 27. 4.
4.	Schreiber Herbert	14. 9. 1932 Markestädt		V. Paul Schreiber M. Katha, geb. Gorb	B. 19. 10.
5.	Wolf Günster	3. 13. 1931 Rohrbach	26. 12. 1931 Großburg	V. Georg Wolf M. Maria, geb. Pfäfer	Gym. 2. 5.
6.	Wolf Helmuth	7. 8. 1932 Rohrbach		V. Paul Wolf M. Ida, geb. Kögler	B. 13. 2.
7.	Gütsmann Erwin	13. 5. 1902 Körnungsdorf	27. 5. 1902 Großburg	V. Fritz Gütsmann M. Ida, geb. Pfankuch	Ges. 43. 16.
8.	Rödesbock Herbert	2. 6. 1932 Kuchelwitz	7. 6. 1932 Großburg	V. Fritz Rödesbock M. Luise, geb. Kögler	Gym. 3. 3, 26.
9.	Weigelt Herbert	20. 4. 1932	16. 5. 1932	V. + Alfred Weigelt M. Hildegard, geb. Hillenk	Gym. 16. 9.
10.	Ritter Kurt	11. 3. 1932 Kroschwitz		V. Heinrich Ritter M. Hedwig, geb. Grawert	1. Lern 16. 7.
11.	Hennig Gisfried	10. 1. 1932 Bjersdorf		V. Kaul Hennig M. Flora, geb. Trüger	2. Flor. 12. 9.
12.	Göbel Kurt	22. 12. 1930 Birkhain		V. Paul Göbel M. Gertrud, geb. Wintler	B. 37. 5.
13.					

Fot. 48. Lista parafian (ptci męskiej) mieszkających w Borku Strzeleńskim do 1946 roku

Źródło: D. Waschek i M. Kaltschmidt.

Konfirmation 1946 (14.4.)

Nr.	Name u. Vorn. d. Kind	Geburts- Tag u. Ort	Tauf- Tag u. Ort	Eltern	Signat.
1.	Winkler Friedrich	4. 12. 1931 Bretlau	9. 12.	V. Richard Winkler M. Emma, geb. Gullaw.	Off. 8. 10.
2.	Knorrek Klara	31. 5. 1932 Bretlau	8. 6.	V. Friedrich Knorrek M. Lida, geb. Hilbich	1. Joh. 4. 16.
3.	Scholz Johanna	25. 11. 1931	15. 10.	V. Reinhold Scholz M. Minna, geb. Schneider	1. Joh. 4. 19
4.	Lunge Hildegard	7. 9. 1932 Bretlau		V. Horst Lunge M. Emma geb. Hieronimo.	1. Joh. 3. 11.
5.	Weite Erika	1. 10. 1931 Bretlau	7. 10.	V. Paul Weite M. Gertrud Kiehn	Dom. 13. 12.
6.	Knefel Frieda	26. 8. 1932 Grossburg	18. 9.	V. + Paul Knefel M. Emma, geb. Schneider	Joh. 14. 2.
7.	Becker Else	27. 10. 1931 Grossburg	28. 1. 1932	V. Ernst Becker M. Emma, geb. Schmittchen	Lec. 10. 4.
8.	Winke Liesbeth	27. 1. 1932 Grossburg	7. 2.	V. Ernst Winke M. Emma, geb. Ritzler	Joh. 8. 12.
9.	Fischer Margarete	9. 6. 1932 Grossburg	19. 6.	V. + Alfred Fischer M. Emma, geb. Feß.	P. 26. 11.
10.	Gnädig Margarete	6. 3. 1932 Grossburg	20. 3.	V. Paul Gnädig M. Bertha Lehmann	P. 23. 28.
11.	Gaida Elisabeth	14. 2. 1933 Bretlau		V. + Friedrich Gaida M. Emma, geb. Thamm	P. 14. 5. 18.

Konfirmanden 1946 (14. 4.)

Lfd. Nr.	Name u. Wohn- & Konfirm.	Geburts- Tag u. Ort.	Tauf- & Ort.	Eltern	Symbol
23.	Weber Renate.	1. 5. 1932 Greslau	11. 5. Greslau	V. Wilhelm Weber. M. Emma, geb. Malchut.	1. Flor. 13, 12.
24.	Hönisch Edith.	14. 1. 1932 Dankow	21. 1. Greslau	V. Paul Hönisch. M. Margarete, geb. Koserow.	P. 7, 23.
25.	Reinmann Inge.	24. 5. 1932 Wärzsch	19. 6. Greslau	V. Hermann Reinmann. M. Frieda, geb. Felke.	P. 23, 1.
26.	Pöchel Margarete.	22. 3. 1932 Mörsdorf	10. 4. Greslau	V. Wilhelm Pöchel. M. Kathilde, geb. Dreierbeck.	Jes. 28, 29.
27.	Heppner Erna.	17. 9. 1932 Greslau	4. 10. Greslau	V. Herbert Heppner. M. Pauline, geb. Paschwitz.	P. 10, 8.
28.	Erber Inge.	10. 11. 1931 Greslau	14. 11. Greslau	V. Paul Erber. M. Martha, geb. Lillmar.	P. 50, 15.
29.	Röpler Grete.	30. 9. 1931 Krausitz	18. 10. 31. Greslau	V. Heinrich Röpler. M. Erna, geb. Fensler.	P. 68, 20.
30.	Hausehild Hildegard.	24. 12. 1931 Greslau	16. 1. 32 Greslau	V. Karl Hausehild. M. Luise, geb. König.	P. 46, 11.
31.	Fagusch Frieda.	21. 9. 1932 Krausitz	7. 2. 32 Krausitz	V. Hermann Fagusch. M. Martha, geb. Klemosch.	P. 16, 31.

Konfirmacja 1946 (14. 4.)

Lp. nr.	Nazwa i imię Konfirm.	Chrzest: dzień i rok.	Ślub: dzień i rok.	Ekram	Świątki
23.	Wöber Renate.	1. 5. 1932 Groszau	11. 5. 1932 Groszau	V. Wilhelm Wöber. M. Emma, geb. Maltrat.	1. Kor. 13, 13.
24.	Hönisch Edith.	14. 1. 1933 Groszau	21. 1. 1933 Groszau	V. Paul Hönisch. M. Margarete, geb. Rosow.	P. 13, 13.
25.	Reimann Inge.	24. 5. 1930 Wieschen	19. 6. 1930 Groszau	V. Hermann Reimann. M. Frieda, geb. Felle.	P. 33, 1
26.	Pichel Margarete.	22. 3. 1932 Wieschen	10. 4. 1932 Groszau	V. Wilhelm Pichel. M. Mathilde, geb. Hieschke.	Jes. 28, 28.
27.	Heppner Erna	17. 9. 1931 Groszau	4. 10. 1931 Groszau	V. Herbert Heppner. M. Pauline, geb. Puschwitz.	P. 103, 8.
28.	Erber Inge.	10. 11. 1931 Groszau	14. 11. 1931 Groszau	V. Paul Erber. M. Martha, geb. Dillmar.	P. 50, 15
29.	Röpfert Grete	30. 9. 1931 Kreuzsch	18. 10. 31. 1931 Groszau	V. Heinrich Röpfert. M. Emma, geb. Fender.	P. 68, 20
30.	Hauschild Hildegard.	24. 12. 1931 Groszau	16. 1. 32 1932 Groszau	V. Karl Hauschild. M. Luise, geb. König.	P. 46, 11
31.	Jagusch Frieda	21. 7. 1932 St. Laurent	7. 8. 32 1932 St. Laurent	V. Hermann Jagusch. M. Martha, geb. Klemosch.	P. 16, 31

Fot. 49. Lista parafian (płci żeńskiej) mieszkających w Borku Strzeleńskim do 1946 roku

Źródło: D. Waschek i M. Kaltschmidt.

W tym okresie — istnienia parafii protestanckiej — jedna czwarta ludności Borka była katolicka i dla nich miejscem spotkań były kościoły w Ludowie Śląskim oraz Borowie. Kolejna zmiana wyznania (powrót do rzymskokatolickiego) nastąpiła po drugiej wojnie światowej za sprawą przybyłej na te tereny ludności polskiej z Kresów. Już w 1945 roku została powołana parafia Borek Strzeliński pw. Świętego Wawrzyńca, a następnie, w 1952 roku również Świętego Antoniego. Dokument nadania parafii drugiego patrona podpisał 31 maja 1952 roku kardynał Stefan Wyszyński (od 12 września 2021 błogosławiony). Parafia w tym czasie obejmowała siedem wiosek: Borek Strzeliński, Jaksin, Jelenin, Kazimierzów, Kojęcín, Michałowice oraz Świnobród. W 1946 roku nastąpiło poświęcenie kościoła przez księdza Mieczysława Krzemińskiego, a pierwszym proboszczem został ksiądz Stanisław Piątkowski (1946–1948), następnie ksiądz Jakub Marszał (1948–1958), ksiądz Stanisław Kowalski (1958–1961), ksiądz Kazimierz Noculak — neoprezbiter (od marca do lipca 1961), ksiądz Roman Kojder (1961–1993, fot. 50), ksiądz Sewerian Kaczór (1993–2000, fot. 51), oraz obecny proboszcz ksiądz Wiesław Szczęch (od 2000, fot. 52).

Fot. 50. Roman Kojder

Fot. 51. Sewerian Kaczór

Fot. 52. Wiesław Szczęch

Odnosząc się do analizy życia parafii rzymskokatolickiej po 1945 roku, dzięki materiałom kronikarskim, do najważniejszych wydarzeń parafii Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego do 2021 roku możemy zaliczyć:

— 1945 — powstanie parafii Borek Strzeliński obejmującej siedem wsi: Borek Strzeliński, Jaksin, Jelenin, Kazimierzów, Kojęcin, Michałowice oraz Świnobród.

— 1945 (okres jesienny) — przybycie do parafii repatriantów z okolic Komarna, z miejscowości Chłopy, Korościatyn, Kowalówka, Monasterzyska oraz Skorodyńce.

— 1946 — poświęcenie kościoła przez księdza Mieczysława Krzemińskiego.

— 1946 (listopad) — objęcie parafii przez księdza Stanisława Piątkowskiego (1946–1948).

— 1948 (lipiec) — powołanie nowego proboszcza parafii księdza Jakuba Marszała (1948–1958).

— 1952 — remont kościoła: uszkodzonej podczas drugiej wojny światowej wieży, położenie tynku zewnętrznego maskującego barokowe sztukaterie (baranie rogi) na ścianach frontalnych nawy głównej oraz naw bocznych oraz wstawienie nowych okien.

— 1958 (luty) — powołanie po śmierci księdza Jakuba Marszała nowego proboszcza — księdza Stanisława Kowalskiego pełniącego posługę do 1961 roku.

— 1958–1961 — przeprowadzenie remontu kościelnego ogrodu i ogrodu plebańskiego oraz gruntownego remontu plebanii.

— 1960 (26 listopada – 4 grudnia) — pierwsze misje parafialne prowadzone przez ojców dominikanów z Wrocławia.

— 14 lutego 1964 — pierwszy dzień peregrynacji obrazem Matki Bożej Częstochowskiej, przybyłym z Domaniowa. W uroczystości brało udział 20 księży oraz wierni całej parafii i parafii okolicznych.

— 8 listopada 1964 — dokonanie konsekracji nowego ważącego 400 kg dzwonu o imieniu Maryja przez biskupa Wincentego Urbana na pamiątkę nawiedzenia parafii przez cudowny obraz Matki Bożej Częstochowskiej i dla uczczenia millenium chrześcijaństwa w Polsce. Biskup poświęcił również nowo urządzoną zakrystię oraz obraz Matki Bożej Wspomożycielki Wiernych.

— 10 maja 1965 — powołanie róży mężczyzn Ignacego Piskorza w Borku Strzelińskim oraz Władysława Łuźnego w Jeleninie.

— 24 października 1965 — przewiezienie przez sześćoosobową delegację na Jasną Górę Parafialnej Wieczystej Księgi Zobowiązań

Tysiąclecia, będącej modlitewnym wkładem w czwartą sesję Soboru Watykańskiego II. W zamian z Jasnej Góry przywieziono poświęcony przez prymasa Stefana Wyszyńskiego obraz Matki Bożej Częstochowskiej przeznaczony do nawiedzania rodzin katolickich parafii.

— 12 lutego 1967 — ufundowanie przez różę niewiast Pauliny Szajkowskiej relikwiarza ze szczątkami świętej Jadwigi i błogosławionego Czesława otrzymanymi z katedry wrocławskiej.

— 1967 (luty) — odłączenie parafii Borek Strzeliński od dekanatu Wiązów i przyłączenie do dekanatu Borów.

— 29 listopada 1970 — od pierwszej niedzieli adwentu obowiązywanie nowej posoborowej liturgii mszalnej w języku ojczystym.

— 28 listopada 1972 — decyzją prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej przejście na własność parafii dóbr parafialnych.

— 2 kwietnia 1982 — przekazanie Muzeum Archidiecezjalnemu we Wrocławiu dwóch zabytkowych srebrnych lichtarzy z XVIII wieku oraz dużego srebrnego krzyża.

— 21 maja 1988 — przyjęcie przez parafianina Marka Bordjakiewicza święceń kapłańskich w katedrze wrocławskiej. Pierwsze powołanie kapłańskie w parafii po wojnie.

— 20 października 1993 — przejście na emeryturę księdza Romana Kojdera, który pracował w parafii 32 lata.

— 20 października 1993 — rozpoczęcie pracy duszpasterskiej w parafii Borek Strzeliński przez księdza Seweriana Kaczóra.

— 1994 (19–20 września) — ponowne (po 30 latach) przybycie do parafii kopii cudownego obrazu jasnogórskiego. 20 września parafia liczyła 1400 mieszkańców. Owocem materialnym nawiedzenia były dwa krzyże: modrzewiowy — misyjny przed kościołem, i dębowy na cmentarzu.

— 1995 — wybudowanie przez parafian wsi Jaksin kapliczki z figurką Bożego Miłosierdzia. Organizatorem był Józef Marynowski.

— 9 kwietnia 1996 — nabożeństwo żałobne księdza kanonika Romana Kojdera, który został pochowany na cmentarzu parafialnym.

— 20 grudnia 2000 — powołanie na nowego proboszcza parafii księdza Wiesława Szczęcha.

— 6 kwietnia 2001 — pierwsza droga krzyżowa na ulicach Borka Strzelińskiego.

— 30 maja 2002 — pierwsza w historii parafii procesja Bożego Ciała z Najświętszym Sakramentem z Borka Strzeleńskiego do wsi Jaksin oraz Kojęcin. Procesja łącząca wioski należące do parafii stała się wówczas tradycją (fot. 53).

Fot. 53. Pierwsza w historii kościoła procesja Bożego Ciała (Borek Strzeleński–Kojęciny–Jaksin–Borek Strzeleński). 30 maja 2002 roku.

Źródło: kornika parafialna

— 31 sierpnia 2002 — uroczyste obchody 770 rocznicy istnienia kościoła, którym przewodniczył kardynał Henryk Gulbinowicz, a także ksiądz profesor Ignacy Dec, rektor Papieskiego Wydziału Teologicznego ksiądz doktor Andrzej Tomko. Świadectwem uroczystości są dwie tablice upamiętniające patronów parafii oraz fioletowy ornat z wizerunkiem Chrystusa Pantokratora.

— 2002 — pierwsza żywa szopka noworoczna postawiona przy wejściu głównym do kościoła podczas świąt Bożego Narodzenia.

— 2 kwietnia 2005 (godz. 21:37) — śmierć w Watykanie papieża Jana Pawła II; uczestniczenie w czuwaniu i modlitwie parafian do dnia pogrzebu.

— 18 maja 2006 — msza żałobna prałata Seweriana Kaczóra, pochowanego na parafialnym cmentarzu.

— 20 czerwca 2006 — odznaczenie księdza Wiesława Szczęcha złotą odznaką za opiekę nad zabytkami z okazji Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków jako dowód uznania za zaangażowanie i ciężką pracę nad odnowieniem kościoła parafialnego.

— 4 stycznia 2007 — wieczór kolęd zorganizowany przez parafian i dzieci ze szkoły podstawowej.

— 31 maja 2008 — goszczenie w parafii relikwii świętej Joanny Beretty Molli, patronki rodzin.

— 2008 (czerwiec) — powieszenie w kościele nowych obrazów drogi krzyżowej wykonanych przez malarza z Przemyśla.

— 11 kwietnia 2009 — pierwsza liturgia wigilii paschalnej zakończona nocną procesją rezurekcyjną zgodnie z zaleceniem arcybiskupa Mariana Gołębiowskiego (msza rezurekcyjna według nowej formuły).

— 13 maja 2009 — poświęcenie figurki Matki Bożej Fatimskiej wraz z nowym ołtarzem (grotą) wykonanym specjalnie dla niej. Odprawienie pierwszego nabożeństwa fatimskiego połączonego z różańcem pokutnym i procesją wokół kościoła (fot. 54).

Fot. 54. Figurka Matki Bożej Fatimskiej.

Źródło J. Łach

— 2009 — stalle oraz trony w prezbiterium kościoła wykonane przez Zygmunta Bagińskiego według projektu księdza Wiesława Szczęcha.

— 30 maja 2009 — przyjęcie przez parafianina Marcina Danielczuka święceń kapłańskich z rąk arcybiskupa Mariana Gołębiowskiego w katedrze wrocławskiej; prymicyjna msza święta odprawiona 31 maja przez neoprezbitera w kościele parafialnym w Borku Strzelińskim.

— 26 kwietnia 2010 — powieszenie obrazu papieża Jana Pawła II namalowanego przez Jacka Bartkowskiego, malarza z Wrocławia. Ramy wykonał Tadeusz Kuc, zaś obraz ufundowali Marian i Krystyna Fałatowie z Kojęcina (fot. 55A).

— 12 czerwca 2010 — pierwsze kazanie biskupa Andrzeja Siemienińskiego w czasie wizytacji kanonicznej parafii z odnowionej ambony.

— 2010 (październik) — powieszenie obrazu błogosławionej Karoliny Kózki, patronki KSM oraz Ruchu Czystych Serc, ufundowanego wraz z ramami przez Karolinę i Mariana Cyganów (fot. 55B).

Fot. 55. Obrazy ufundowane przez parafian — święty Jan Paweł II oraz błogosławiona Karolina Kózka

Źródło: J. Łach.

— 8 grudnia 2010 — złożenie przez parafiankę Wiolettę Witkowską (fot. 56) w Głogowie, w Domu Uzdrówiciele Chorych im. Jana Pawła II, uroczystych ślubów zakonnych, i przyjęcie jej do wspólnoty Cichych Pracowników Krzyża¹¹.

— 26 grudnia 2010 — pierwszy występ gminnego chóru Veni Lumen na sumie.

— 2011 (styczeń) — zakup nowego ewangeliarza z okazji ogłoszenia przez diecezję wrocławską Roku Biblijnego.

— 2011 (czerwiec–listopad) — renowacja prospektu organowego. Pracę wykonał Andrzej Król z Pieszyc.

— 2011 (sierpień–październik) — remont starej zakrystii nazwanej obecnie kaplicą zimową pw. Świętego Antoniego Padewskiego.

— 18 maja 2013 — postawienie nowego bocznego ołtarza z obrazem Matki Bożej Częstochowskiej. Ołtarz ofiarowali Alicja i Ryszard Wątrobińscy, natomiast 19 maja miała miejsce uroczystość wniesienia relikwii błogosławionego Jana Pawła II do kościoła, które wraz z ołtarzem zostały poświęcone przez biskupa Ignacego Deca (fot. 57).

— 2013 — ofiarowanie drugiego bocznego ołtarza z obrazem *Jezu ufam Tobie* przez Jadwigę i Stanisława Kreamów, Krystynę i Edwarda Goleńczaków, Teresę i Jana Hausmanów oraz Teresę i Jana Plauchów.

— 6 stycznia 2020 — w święto Objawienia Pańskiego początek peregrynacji relikwii już świętego Jana Pawła II z okazji 100 rocznicy jego urodzin: w styczniu — w Jaksinie, w lutym — w Świnobrodzie i Jeleninie, w marcu — w Michałowicach, w maju — w Kojęcinie, a w czerwcu — w Borku Strzelińskim.

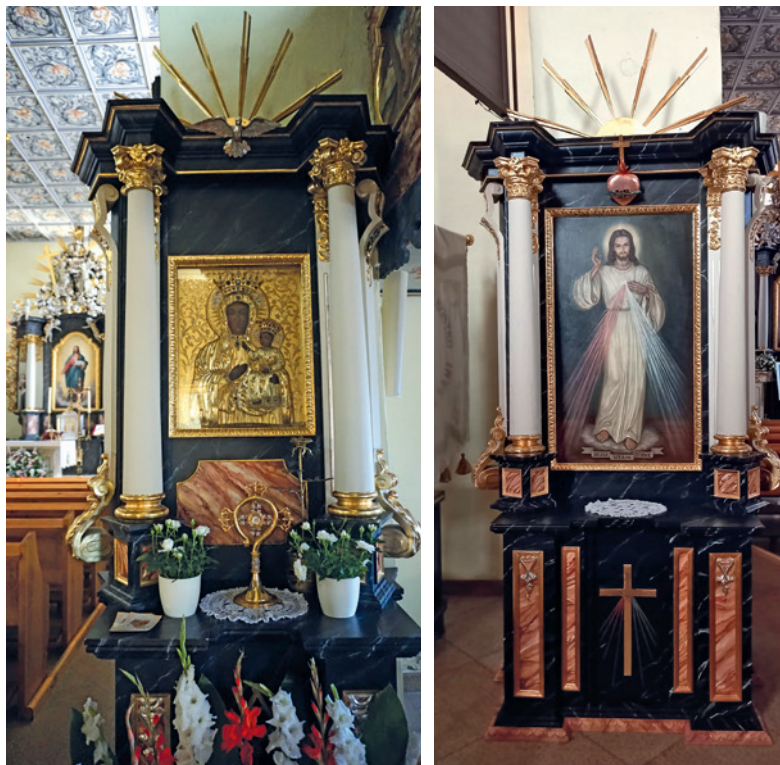
— 13 marca 2020 — zmiany w życiu parafii na skutek pandemii Covid-19: ograniczenie liczby wiernych w kościele do pięciu osób, odwołanie święcenia pokarmów i rekolekcji, uczestniczenie w pogrzebach tylko najbliższej rodziny zmarłego, wprowadzenie obowiązku noszenia maseczek, od 27 marca od 29 maja dyspensacja od obowiązku uczestniczenia we mszy.

11 Stowarzyszenie Cichych Pracowników Krzyża jest ruchem założonym przez księdza prałata Luigiego Novaresego i siostrę Elwirę Miriam Psorullę 1 listopada 1950 roku. Członkami stowarzyszenia są duchowni i świeccy (zdrowi i chorzy), którzy całkowicie poświęcili się Bogu oraz pragną świadczyć o swej pełnej i głębokiej komunii z Chrystusem, udzielając wsparcia osobom cierpiącym.

Fot. 56. Wioletta Witkowska — bezhabitowa siostra wspólnoty zakonnej Cichych Pracowników Krzyża.

Źródło: J. Łach 2022

Fot. 57. Fotografia z lewej strony: ołtarz Matki Bożej Częstochowskiej ufundowany przez rodzinę Wątrobińskich. U podnóża obrazu widoczne relikwie św. Jana Pawła II. Fotografia z prawej strony: ołtarz *Jezu ufam Tobie* ufundowany przez rodziny: Kremsów, Goleńczaków, Hausmanów oraz Plauchów.

Źródło: A. Dyga

— 24 października 2020 — poświęcenie odrestaurowanej kapliczki we wsi Jaksin.

— 18 listopada 2020 — wprowadzenie w parafii cotygodniowej piątkowej adoracji Najświętszego Sakramentu.

— 24 czerwca 2021 — nominowanie przez arcybiskupa Józefa Kupnego w katedrze wrocławskiej księdza Wiesława Szczęcha na honorowego kanonika Kapituły Świętego Krzyża.

Przedstawione ważniejsze wydarzenia z 76 lat istnienia parafii współistniały z liturgią, katechizacją i działalnością duszpasterską prowadzoną przez księży i zakonników z regionu oraz świata (fot. 58).

Wejście w trzecie tysiąclecie chrześcijaństwa to dla parafii nie tylko odnowa życia religijnego poprzez uczestnictwo parafian w niedzielnej eucharystii za sprawą księdza Wiesława Szczęcha, udział w licznych spotkaniach w ramach Eucharystycznego Ruchu Młodych, Żywego Różańca, zebrań ministrantów i lektorów, scholii, Kręgu Biblijnego, rady parafialnej, Dziecięcego Koła Misyjnego, Cichych Pracowników Krzyża czy parafialnego oddziału Caritas. Mówiąc o uczestniczeniu parafian w życiu kościoła, warto zaznaczyć wyjątkowe zaangażowanie dzieci i młodzieży w przygotowywanie świąt, między innymi palmy na Niedzielę Palmową (fot. 59), szopki bożonarodzeniowej (fot. 60) czy Bożego grobu, przy którym rok w rok młodzi strażacy pełnią straż (fot. 61).

O religijności parafian mogą świadczyć przyjmowane sakramenty święte. Chrzest udzielany jest w parafii od 1946 roku, w przeciągu

Fot. 58. Ksiądz Roger Balu z Kongo prowadzący rekolekcje wielkopostne w dniach 6–8 kwietnia 2006 roku

Źródło: kronika parafialna.

Fot. 59. Niedziela Palmowa gromadzi wielu mieszkańców wykonujących piękne palmy wielkanocne, które następnie podlegają ocenie jury konkursowego.

Źródło: J. Łach

Fot. 60. Szopka bożonarodzeniowa.

Źródło: J. Łach

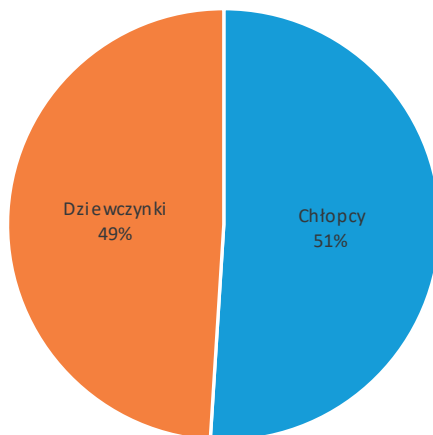

Fot. 61. Młodzież męska pełniąca straż przy Bożym grobie w strojach Księstwa Warszawskiego. 11 kwietnia 2011 roku.

Źródło: kronika parafialna

76 lat przyjęło go 2081 dzieci, z czego 1067 chłopców oraz 1014 dziewczynek (wykres 1, tab. 6). Średnio 27 chrztów na rok, najmniej — pięć — odbyło się w 1946 roku, najwięcej — 69 — w 1957 roku. Szafarzami udzielającymi sakramentu każdorazowo byli kapłani pracujący w parafii.

Tab. 6. Liczba osób ochrzczonych w parafii pw. Świętego Wawrzyńca i Świętego

Wykres 1. Struktura ochrzczonych dzieci w parafii Borek Strzeleński w latach 1946–2021.

Źródło: opracowanie własne

Antoniego w Borku Strzeleńskim w latach 1946–2021

Rok	Ogółem	CH	DZ
1946	5	2	3
1947	43	16	27
1948	47	24	23
1949	42	17	25
1950	48	23	25
1951	41	26	15
1952	46	25	21
1953	50	23	27
1954	42	19	23
1955	49	23	26
1956	63	33	30
1957	69	37	32
1958	56	28	28
1959	38	20	18
1960	35	24	11
1961	42	18	24

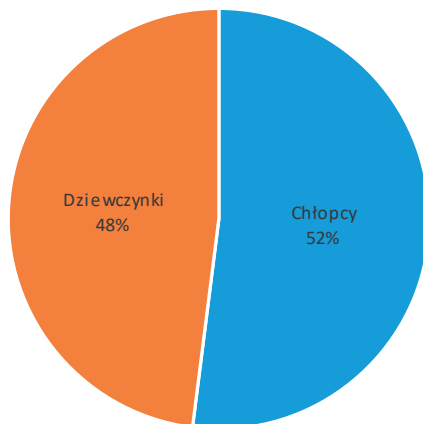
1962	33	15	18
1963	30	19	11
1964	37	16	21
1965	21	13	8
1966	36	18	18
1967	17	11	6
1968	22	14	8
1969	25	14	11
1970	29	16	13
1971	19	9	10
1972	36	19	17
1973	27	17	10
1974	25	8	17
1975	33	17	16
1976	24	13	11
1977	27	12	15
1978	28	9	19

1979	35	25	10
1980	38	17	21
1981	32	13	19
1982	25	12	13
1983	28	20	8
1984	45	27	18
1985	32	18	14
1986	33	18	15
1987	22	8	14
1988	26	13	13
1989	16	8	8
1990	22	17	5
1991	16	9	7
1992	19	10	9
1993	16	5	11
1994	15	7	8
1995	15	5	10
1996	18	6	12
1997	23	16	7
1998	18	13	5
1999	22	12	10
2000	13	6	7
2001	14	6	8

2002	7	1	6
2003	9	5	4
2004	13	8	5
2005	18	13	5
2006	14	5	9
2007	14	8	6
2008	17	9	8
2009	11	6	5
2010	20	6	14
2011	15	6	9
2012	17	9	8
2013	16	4	12
2014	34	19	15
2015	15	9	6
2016	24	12	12
2017	17	9	8
2018	25	14	11
2019	19	9	10
2020	19	14	5
2021	29	12	17

Źródło: księgi parafialne (1946–2021)

Istotnym wydarzeniem w życiu parafii w kontekście kultu eucharystii jest **pierwsza komunia święta**, pozwalająca w pełni uczestniczyć w ofierze mszy świętej. W parafii komunię przyjmują dzieci chodzące do trzeciej klasy szkoły podstawowej (dziesięcioletnie). Wydarzenie to poprzedzone jest właściwym (rocznym) przygotowaniem i wymaga odpowiedniej świadomości dziecka z punktu widzenia znajomości prawd wiary — od kilku lat dba o to katechetka Joanna Karpińska. Liczba dzieci, które przyjęły pierwszą komunię świętą na przełomie 76 lat, wynosiła 1385 (tab. 7). Podobnie jak przy sakramencie chrztu dominowali chłopcy w liczbie 715, co stanowi 52% (wykres 2). Najmniejszą grupą było dwoje dzieci w 1977 roku, zaś najliczniejszą — 49 osób w 1993 roku.

Wykres 2. Struktura płci dzieci komunijnych w parafii Borek Strzeleński w latach 1946–2021.

Źródło: opracowanie własne

Tab. 7. Liczba dzieci komunijnych w parafii pw. Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego w Borku Strzeleńskim w latach 1962–2021

Rok	CH	DZ	Ogółem
1962	20	20	40
1964	8	14	22
1965	13	21	34
1966	20	13	33
1967	17	22	39
1968	22	12	34
1969	14	16	30
1970	13	13	26
1971	16	16	32
1972	13	15	28
1973	12	9	21
1974	15	16	31
1975	14	8	22
1976	16	13	29
1977	15	2	17

1978	17	6	23
1979	13	15	28
1980	13	10	23
1981	11	15	26
1982	16	15	31
1983	16	11	27
1984	14	15	29
1985	16	17	33
1986	18	16	34
1987	10	18	28
1988	8	22	30
1989	18	4	22
1990	12	22	34
1991	11	12	23
1992	12	11	23
1993	30	19	49

1994	18	8	26
1995	9	13	22
1996	10	18	28
1997	9	7	16
1998	12	10	22
1999	17	6	23
2000	9	4	13
2001	10	8	18
2002	8	13	21
2003	9	13	22
2004	4	16	20
2005	7	12	19
2006	14	6	20
2007	17	6	23
2008	10	9	19

2009	10	7	17
2010	5	7	12
2011	0	0	0
2012	10	5	15
2013	6	5	11
2014	9	6	15
2015	8	3	11
2016	5	8	13
2017	7	13	20
2018	8	3	11
2019	2	9	11
2020	7	10	17
2021	12	7	19
	715	670	1385

Źródło: księgi parafialne (1962–2021).

Bierzmowanie jako sakrament chrześcijańskiej dojrzałości udzielany jest w parafii od 1954 roku i do 2022 roku ceremonia ta odbyła się 24 razy. Przyjęcie sakramentu poprzedza odpowiednie przygotowanie kandydatów prowadzone przez duszpasterza, a ma ono miejsce zazwyczaj w okresie jesiennym pod przewodnictwem jednego z zaproszonych szafarzy (tab. 8). Liczba bierzmowanych waha się od 233 w 1954 roku do czterech w 1977 roku.

Tab. 8. Liczba bierzmowanych w parafii pw. Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego w Borku Strzeleńskim w latach 1954–2021

Rok	M	K	Ogółem	Data	Szafarz bierzmowania
1954	112	121	233	01.06.1954	Ksiądz prałat Wacław Jabłoński
1964	72	98	170	10.05.1964	Biskup Wincenty Urban
1971	106	124	230	25.04.1971	Biskup Wincenty Urban
1975	9	15	24	10.04.1975	Biskup Wincenty Urban
1976	19	19	38	07.06.1976	Biskup Józef Marek
1977	4	0	4	03.04.1977	Biskup Wincenty Urban

1978	38	41	79	09.05.1978	Arcybiskup Henryk Gulbinowicz
1979	28	24	52	23.09.1979	Arcybiskup Henryk Gulbinowicz
1983	40	20	60	10.04.1983	Biskup Tadeusz Rybak
1986	27	34	61	21.09.1986	Biskup Józef Pazdur
1988	27	26	53	05.06.1988	Kardynał Henryk Gulbinowicz
1991	38	42	82	21.05.1991	Kardynał Henryk Gulbinowicz
1993	33	24	57	23.05.1993	Biskup Józef Pazdur
1995	23	34	57	28.06.1995	Biskup Józef Pazdur
1997	24	21	45	27.04.1997	Biskup Józef Pazdur
1999	31	18	49	22.05.1999	Biskup Jan Tyrawa
2002	37	44	81	31.08.2002	Kardynał Henryk Gulbinowicz
2004	16	7	23	20.12.2004	Biskup Edward Janiak
2007	19	15	34	12.05.2007	Arcybiskup Marian Gołębiewski
2010	18	39	57	12.06.2010	Biskup Andrzej Siemieniewski
2012	36	24	60	10.06.2012	Biskup Ignacy Dec
2015	22	23	45	07.06.2015	Biskup Andrzej Siemieniewski
2017	14	11	25	11.06.2017	Biskup Marian Biskup
2021	18	15	33	31.05.2021	Arcybiskup Józef Kupny

Źródło: księgi parafialne (1954–2021)

Małżeństwo to sakrament, w trakcie którego mężczyzna i kobieta poprzez wyrażenie zgody małżeńskiej dobrowolnie oddają się sobie, tworząc wspólnotę życia ukierunkowaną na wzajemne dobro i zrodzenie potomstwa. Odbywa się w parafii zazwyczaj w sobotnie popołudnie. Liczba małżeństw zawartych w ciągu istnienia parafii wynosi 876 (tab. 9). Od 2014 roku zauważalny jest wzrost liczby zawieranych małżeństw przez pary spoza parafii.

Tab. 9. Liczba małżeństw zawartych w parafii pw. Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego w Borku Strzelińskim w latach 1946–2021

Rok	Liczba
1946	7
1947	16
1948	23
1949	18
1950	12
1951	12
1952	11
1953	17
1954	15
1955	15
1956	13
1957	18
1958	17
1959	8
1960	13
1961	8
1962	10
1963	6
1964	8
1965	11
1966	9
1967	15
1968	16
1969	11
1970	7
1971	12
1972	10
1973	10
1974	17
1975	9
1976	12
1977	6
1978	17

1979	13
1980	13
1981	12
1982	16
1983	17
1984	16
1985	8
1986	9
1987	8
1988	8
1989	10
1990	8
1991	7
1992	6
1993	8
1994	9
1995	10
1996	16
1997	7
1998	8
1999	6
2000	4
2001	8
2002	4
2003	13
2004	5
2005	11
2006	7
2007	9
2008	7
2009	8
2010	9
2011	7
2012	8

2013	6
2014	14
2015	14
2016	25
2017	16

2018	26
2019	22
2020	18
2021	14

Źródło: księgi parafialne (1946–2021)

Fot. 64. Ksiądz kan. Marek Bordjakiewicz.

Źródło: <https://diecezja.swidnica.pl/ksieza/ks-kan-marek-bordjakiewicz>

Sakrament kapłaństwa w historii parafii Borka Strzelińskiego został przyjęty przez Marka Bordjakiewicza w dniu 21 maja 1988 roku (fot. 64) oraz Marcina Danielczuka w dniu 3 maja 2009.

Zgony i związane z nimi rytuały przejścia w kulturze chrześcijańskiej uległy zmianom po Soborze Watykańskim II. Do lat osiemdziesiątych XX wieku miały miejsce trój etapowe pogrzeby ze stacją w domu zmarłego, w kościele i na cmentarzu [34]. Obecnie pogrzeb to msza w kościele oraz nabożeństwo na cmentarzu w kaplicy świętego Marcina (fot. 65).

Pogrzeb nie jest, jak kiedyś, wydarzeniem dla całej społeczności lokalnej czy jej znacznej części, ale głównie dla rodziny. Zanikają czynności, które wcześniej były przypisane członkom rodziny, sąsiadom, takie jak przygotowanie zmarłego do pochówku, organizacja poczęstunku. Rodzina została odciążona z obowiązku organizacji pogrzebu, zadania te przejęły firmy pogrzebowe. Coraz więcej mieszkańców wsi ma pozarolnicze źródła dochodu i nie może lub nie chce brać udziału w pogrzebach swoich sąsiadów. Obecnie uległa redukcji obrzędowość związana ze śmiercią i pogrzebem mieszkańców wsi, jednocześnie widać wyraźnie większe zainteresowanie wyglądem i troską o groby najbliższych, niż miało to miejsce wcześniej (fot. 66). Pomimo rosnącej laicyzacji społeczeństwa rytuały pogrzebu są nadal jednymi z najsilniejszych elementów socjalizujących, budujących tożsamość społeczną ich uczestników. W okresie 76 lat na cmentarzu parafialnym pochowano 1203 osoby, w tym 576 kobiet oraz 627 mężczyzn (tab. 10).

Tab. 10. Liczba pogrzebów w parafii pw. Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego w Borku Strzeleńskim w latach 1946–2021

Rok	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
1946	3	1	2
1947	11	5	6
1948	18	7	11
1949	15	12	3
1950	9	6	3
1951	25	12	13
1952	15	5	10
1953	14	6	8
1954	18	13	5
1955	17	10	7
1956	14	5	9
1957	28	8	20
1958	9	4	5
1959	13	8	5
1960	10	3	7
1961	14	7	7
1962	8	4	4
1963	11	4	7
1964	11	5	6
1965	12	5	7
1966	8	3	5
1967	11	3	8
1968	13	6	7
1969	14	7	7
1970	14	9	5
1971	11	7	4
1972	12	7	5
1973	13	6	7

1974	13	6	7
1975	7	2	5
1976	18	7	11
1977	11	6	5
1978	11	4	7
1979	12	8	4
1980	14	7	7
1981	12	4	8
1982	14	5	9
1983	11	4	7
1984	14	7	7
1985	14	8	6
1986	26	11	15
1987	12	5	7
1988	14	6	8
1989	16	6	10
1990	12	3	9
1991	19	8	11
1992	17	6	11
1993	11	7	4
1994	25	16	9
1995	25	11	14
1996	22	10	12
1997	14	7	7
1998	17	12	5
1999	20	9	11
2000	16	9	7
2001	21	9	12
2002	11	4	7

2003	16	8	8
2004	19	5	14
2005	20	10	10
2006	12	4	8
2007	12	4	8
2008	24	13	11
2009	22	14	8
2010	21	7	14
2011	20	13	7
2012	31	16	15

2013	22	7	15
2014	15	7	8
2015	17	8	9
2016	23	10	13
2017	15	5	10
2018	14	9	5
2019	20	13	7
2020	30	20	10
2021	30	18	12
	1203	576	627

Źródło: księgi parafialne (1946–2021)

Fot. 65. Kaplica cmentarna świętego Marcina z lat osiemdziesiątych XX wieku oraz z 2020 roku. Z relacji świadka wynika, że podczas budowy kaplicy odkryto ciała radzieckich żołnierzy pochowanych podczas drugiej wojny światowej, które ekshumowano we Wrocławiu.

Źródło: kronika parafialna, J. Łach

Działalność kulturalna w parafii wpływająca na chwałę Bożą i pożytek duchowy to chęć uczestniczenia w licznych pielgrzymkach krajowych i zagranicznych (fot. 67). Od 1965 do 2021 roku parafianie odbyli 80 pielgrzymek krajowych, w tym najwięcej do Częstochowy, bo aż 26 razy, a także do Barda Śląskiego, Trzebnicy, Wrocławia, Wambierzyc, Kalwarii Zebrzydowskiej i Wadowic, Krakowa-Łagiewnik, Góry Świętej Anny, Warszawy — Niepokalanowa, Krzeszowa,

Międzygórze, Gietrzwałdu, Świętej Lipki, Kodnia, Świętej Góry Grabarki, Sokółki, na Święty Krzyż oraz Leśniowa.

Fot. 66. Widok cmentarza parafialnego z okresu święta Wszystkich Świętych

Źródło: J. Łach.

Od 2002 roku parafianie odbyli osiem pielgrzymek zagranicznych do miejsc świętych, były to: Włochy (między innymi Rzym, Padwa, Loretto), Litwa (Wilno), Ukraina (Lwów), Bośnia i Hercegowina (Medjugorie), Francja (Lourdes), Hiszpania (Santiago de Compostela), Portugalia (Fatima) oraz Izrael (Ziemia Święta), Grecja, Austria.

Pisząc o życiu religijnym, warto zwrócić uwagę na zaistniały po drugiej wojnie światowej problem, jakim było stanowisko do poniemieckiego dziedzictwa materialnego. W wyniku propagandy prowadzonej przez Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą pod hasłem: „Co niemieckie, to złe”, protestanckie dziedzictwo sakralne przetrwało w formie szczątkowej. Obecnie dzięki staraniom księdza Wiesława Szczęcha stanowi ono element wyposażenia kościoła, jak i jego otoczenia w postaci epitafiów na murach kościoła oraz płyt nagrobnych w murach dawnego cmentarza przykościelnego (fot. 68)

z powstałym w 2019 roku lapidarium, które wyznaczają czytelną granicę pomiędzy dziedzictwem historycznym protestantów i katolików (fot. 69A, B).

Fot. 68. Dziewiętnastowieczna tablica nagrobna Anny Marii Sofii Richter (25 stycznia 1751 – 15 grudnia 1814) i Fryderyka Gottloba Richtera (5 listopada 1715 – 29 stycznia 1819), pastora parafii w Borku Strzelińskim.

Źródło: J. Łach

Ekumenizm Borka Strzelińskiego to świadomość społeczna dla identyfikacji i utożsamiania się z dawnym ewangelickim mieniem, przyczyniając się do jego ochrony. Mieszkańcy rozumieją i doceniają wartość, zwłaszcza historyczno-społeczną, poewangelickiego kościoła i jego rolę w strukturze krajobrazowej wsi. Co istotne, poprzez działania liderów wsi oraz samego proboszcza rodzi się współcześnie wyjątkowa postawa etyczna i teologiczna.

Fot. 69A, B. Lapidarium płyt nagrobnych upamiętniających poległych podczas pierwszej wojny światowej oraz powstałe w 2018 roku miejsce pamięci pomordowanych na Kresach Wschodnich oraz na Syberii podczas drugiej wojny światowej.

Źródło: J. Łach

4.2. Rozwój oświaty w Borku Strzelińskim

Szkoła podstawowa w Borku Strzelińskim znajduje się przy ulicy Szkolnej 3 (fot. 70).

Fot. 70. Budynek główny szkoły podstawowej w Borku Strzelińskim (2022 rok).

Źródło: J. Łach

Jest jedną z trzech szkół w gminie Borów, po Borowie i Zielenicach. Historia placówki sięga 1945 roku, a została założona przez Mariana i Zenobię Czajów z rozporządzenia władz nowo powstałego państwa polskiego. Na podstawie umiejętności młodzież została podzielona na dwie klasy. Pierwszym kierownikiem szkoły został Marian Czaja, zaś pierwszą nauczycielką — Zenobia Czaja. W 1946 roku szkoła liczyła trzy klasy, co stało się przyczynkiem do zatrudnienia kolejnej nauczycielki, którą została Czesława Dolińska. W ciągu następnych lat dalej zwiększała się liczba uczniów i nauczycieli. W latach 1945–1956 w szkole w Borku Strzelińskim uczyli: Marian Czaja, Zenobia Czaja, Czesława Dolińska, Stanisław Szpakowski, Edward Sokołowski, Stanisław Gawlik, Tadeusz Klesiewicz, Henryk Szpakowski, Henryk Wysakowski, Henryk Gruza, Krystyna Półtorak, Janina Olszewska, Stanisława Sitnik, Stanisław Sitnik, Maria Żabska, Tadeusz Konieczny, Antoni Ryszko.

W roku szkolnym 1956/1957 szkoła liczyła już siedem klas, w których uczyli: Henryk Gruza, Stanisława Sitnik wraz z mężem Stanisławem Sitnikiem, Janina Olszewska, Maria Żabska oraz Bronisława Mróz. Do odnotowanych w kronice ważniejszych wydarzeń szkoły należały zorganizowana przez komitet rodzicielski „choinka”, podczas której uczniowie zaprezentowali bogaty program artystyczny, oraz uroczystość zakończenia roku szkolnego zorganizowana przez siódmą klasę. Ciągły wzrost liczby uczniów powodował, iż w roku szkolnym 1957/1958 w placówce powstały dwie klasy pierwsze. W tym samym roku kierownictwo odnotowało trudną sytuację spowodowaną powtarzającymi się chorobami nauczycieli oraz ich rotacją. W styczniu nauczycielka Bronisława Bonkowska odeszła na urlop zdrowotny, więc na jej miejsce zatrudniono Janinę Żurakowską, która jednak po dwóch tygodniach zwolniła się, a zastąpiła ją Janina Jakubowska. W roku szkolnym 1958/1959 w placówce funkcjonowało siedem klas obsługiwanych przez pięciu nauczycieli, w tym przez Henryka Gruzę, Stanisława i Stanisławę Sitników, Janinę Żurakowską oraz Bronisławę Bonkowską. W następnym roku szkolnym zaszły w szkole zmiany personalne, jej kierownikiem została Danuta Stopińska (fot. 71), a nauczycielami Stanisław Sitnik (fot. 72), Janina Żurakowska, Maria Żabska, Albina Delikatny, Stanisława Sitnik, Bronisława Bonkowska. W tym okresie wraz z liczną roszadą kadry nauczycielskiej zmienił się kierownik placówki, którym został Alfred Kowalski. Spowodowało to aktywizację nauczycieli, uczniów i rodziców — komitet rodzicielski zorganizował imprezy połączone ze zbiórką pieniędzy, za które zakupiono telewizor dla szkoły. Zorganizowano również kilka przedstawień, z których dochód przeznaczono na organizację wycieczek krajoznawczych po Dolnym Śląsku.

W roku szkolnym 1960/1961 szkoła w Borku Strzeleńskim liczyła 243 podopiecznych, uczących się w siedmiu klasach. Kierownikiem jednostki był Alfred Kowalski, zaś kadrę tworzyli: Maria Żabska, Bronisława Bonkowska, Pelagia Kowalska, Janina Żurakowska, Danuta Stopińska, Albina Delikatny. 8 listopada 1960 roku przy szkole został zorganizowany uniwersytet pedagogiczny dla rodziców, natomiast 1 października 1960 roku — zespół mandolinistów, który tworzyła młodzież szkolna; kierownikiem i instruktorem został

Tadeusz Tracz. 12 grudnia tego roku powołany został chór szkolny. Nowa reforma szkolna, zapoczątkowana ustawą sejmową z 15 lipca 1961 roku, wprowadziła ośmioklasową szkołę podstawową.

Fot. 71. Uczennice klasy V z panią Danutą Stopińską, Borek Strzeleński (1960 rok).

Źródło: A. Wątrobińska

Fot. 72. Wspólne zdjęcie z panem Stanisławem Sitnikiem.

Źródło: kronika szkolna

Rok szkolny 1961/1962 rozpoczęło 3 września 248 uczniów oraz sześciu nauczycieli. Grono pedagogiczne składało się z Alfreda Kowalskiego, Pelagii Kowalskiej, Alicji Wyżkiewicz, Bronisławy Bonkowskiej, Marii Żabskiej oraz Ludwika Kuropatwy. Z interesujących wydarzeń z życia szkoły na uwagę zasługuje uroczystość określona jako „wieczornica” poświęcona odbudowie kraju i stolicy, w której wzięło udział miejscowe społeczeństwo.

W 1962 roku naukę w szkole w Borku Strzelińskim rozpoczęło 254 uczniów, a opiekę pedagogiczną nad nimi sprawowali: Alfred Kowalski, Bronisława Bonkowska, Pelagia Kowalska, Maria Żabska, Albina Delikatny oraz Antoni Reszutko. W tym roku został wprowadzony zreformowany program dla szkoły ośmioklasowej, dla klas I–III. Oprócz programowego procesu dydaktycznego w tym roku została powołana drużyna harcerska, której opiekunem został Antoni Reszutko.

Kolejny rok szkolny 1963/1964 rozpoczęło 258 uczniów, nad którymi opiekę pedagogiczną sprawowało sześciu nauczycieli. Uczniowie wraz ze zreformowanym programem nauczania w klasach IV, V otrzymali nowe podręczniki. Oprócz zmian w strukturach metodycznych, prowadzona była ożywiona działalność organizacyjna

SFOS (Społeczny Fundusz Odbudowy Stolicy), TPPR (Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej) oraz PCK (Polski Czerwony Krzyż). Nastąpiła reaktywacja chóru szkolnego liczącego 40 uczniów. Prężnie działało kółko recytatorskie liczące 22 uczniów. Tak jak we wcześniejszych latach organizowane były uroczystości: wieczorek z okazji miesiąca odbudowy kraju i stolicy, Dzień Wojska Polskiego, rocznica rewolucji październikowej, „choinka”, Dzień Kobiet, Święto Pracy, Dzień Dziecka oraz uroczyste zakończenie roku szkolnego. W kronice z tego roku została odnotowana uroczystość obchodów dwudziestolecia Polski Ludowej i IV Zjazdu PZPR — z tej okazji została podjęta w czynie społecznym budowa pracowni zajęć technicznych oraz akcja sadzenia drzewek wokół szkoły i stadionu.

Lata 1964–1967 to okres wprowadzania nowego programu nauczania dla klas VI, remontu budynków szkoły poprzez instalację ogrzewania centralnego oraz remontu sal lekcyjnych na kwotę 520 000 złotych. W wyniku zorganizowanego konkursu w szkole powstały pracownie biologiczna (fot. 73), dla klas I–III, fizyczna (fot. 74) oraz geograficzna (fot. 75). W 1966 roku biblioteka otrzymała nowe pomieszczenie (fot. 76), nad którym opiekę sprawowała Pelagia Kowalska. To też okres dalszych zmian personalnych wśród kadry pedagogicznej. W szkole rozpoczęły pracę Henryk Karczyński, Katarzyna Kubat, Maria Wądołowska, Alicja Baran oraz Halina Tuchewicz. Kronika odnotowała ożywienie działalności organizacji uczniowskich, takich jak ZHP (Związek Harcerstwa Polskiego), Spółdzielnia Uczniowska, SKO (Szkolna Kasa Oszczędności), Liga Ochrony Przyrody oraz TPPR.

Lata siedemdziesiąte to intensywny okres edukacji uczniów Borka Strzeleńskiego, którzy licznie brali udział w konkursach wiedzy i zawodach sprawnościowych, czego przykładem może być trzecie miejsce Grzegorza Zielonki z klasy VIII w olimpiadzie matematycznej w 1972 roku. Z przeprowadzonych w roku szkolnym 1972/1973 przez szkołę analiz poziomu edukacyjnego młodzieży wynikało, iż ponad 50% uczniów klas VIII dostało się do szkół maturalnych. Aktywność przejawiała się również w licznych wydarzeniach artystycznych i sportowych. W 1973 roku, w dniu 1 maja drużyna sportowa z Borka Strzeleńskiego zajęła pierwsze miejsce w biegach przełajowych

Fot. 73. Pracownia biologiczna w latach sześćdziesiątych XX wieku.

Źródło: kronika szkolna

Fot. 74. Pracownia fizyczna w latach sześćdziesiątych XX wieku.

Źródło: kronika szkolna

Fot. 75. Pracownia geograficzna w latach sześćdziesiątych XX wieku.

Źródło: kronika szkolna

w powiecie, otrzymując puchar przechodni. W 1973 roku dziewczęta z organizacji SKS, sekcji piłki ręcznej, zdobyły mistrzostwo powiatu i zakwalifikowały się do rozgrywek okręgowych w Dzierżoniowie. Po raz kolejny Spółdzielnia Uczniowska zajęła trzecie miejsce w konkursie *Każdy członek współgospodarzem swojej spółdzielni*. We wrześniu 1973 roku do placówki w Borku Strzeleńskim zostały przyłączone wsie obwodu szkolnego po byłej szkole w Pławnej i Trześni. W latach siedemdziesiątych XX wieku grono pedagogiczne tworzyli między innymi: Alfred Kowalski, Pelagia Kowalska, Katarzyna Kubat, Elżbieta Tusińska, Jerzy Iżykowski, Maria Kucharzyszyn, Albina Delikatny, Alicja Baran oraz Bolesław Tryniecki (fot. 77, 78).

W 1978 roku miał miejsce XIV Alert ZHP pod hasłem *Godni patriotycznych tradycji rośniemy na przyszłości miarę*, a młodzi harcerze: Teresa Grabowska, Mariola Szczepańska, Marzena Haus, Jadwiga Kuriata, Andrzej Gołębiowski, Bożena Kanaś, Władysław Bezdziety, Małgorzata Studzińska, Małgorzata Piskorz, Bogdan Misiur, Andrzej Komorowski, Beata Piskorz, Joanna Łuzna, Wioletta Stupnicka oraz Adam Bezdziety, złożyli przysięgę harcerską: „Przyrzekam całym życiem służyć Tobie, Ojczyzno, być wiernym sprawie socjalizmu,

walczyć o pokój i szczęście ludzi, być posłuszny Prawu Harcerskiemu” — na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy. Grupa młodych harcerzy i zuchów brała udział między innymi w obchodach Dnia Milicjanta (7 października 1981), Dnia Wojska Polskiego, Dnia Nauczyciela, Dnia Zmarłych, Dnia Górnika, Dnia Kobiet, Dnia Pieczonego Ziemniaka. Warto wspomnieć, iż to ostatnie święto czy Dzień Wojska Polskiego celebrowano przy ognisku w pobliskim lasku, gdzie śpiewano piosenki harcerskie. Do zadań młodzieży harcerskiej należało uczestniczenie w zbiórkach odzieży, obuwia i pieniędzy dla powodzian w 1981 roku, zbiórkach surowców wtórnych, rajdach harcerskich (przykładowo rajd Borek Strzeliński–Łądek Zdrój–Jaskinia Radochowska czy też w Górach Stołowych), a także quizach (organizowanych na przykład z okazji Dnia Budowlanca). W 1982 roku drużyna harcerska rywalizowała w konkurencjach: bieg sanitarny, tor przeszkód — strażacki, rowerowy tor przeszkód, kwalifikując się do rozgrywek wojewódzkich, gdzie zajęła pierwsze miejsce w rowerowym torze przeszkód. Zwycięską załogę tworzyli: Andrzej Gołębiowski, Kazimierz Kotwica i Adam Bezdzienny.

Fot. 77. Uczniowie klasy VIII z gronem pedagogicznym w roku szkolnym 1971/1972; pośrodku, od lewej: Alicja Baran, Albina Delikatny, Alfred Kowalski i Pelagia Kowalska.

Źródło: kronika szkolna

Fot. 78. Absolwenci szkoły w roku szkolnym 1975/1976 przed dawną szkołą.

Źródło: kronika szkolna

Lata osiemdziesiąte XX wieku dla uczniów szkoły w Borku Strzelińskim to czas pogłębiania wiedzy poprzez udział w licznych konkursach i zawodach sportowych. Nowi uczniowie zgodnie z tradycją podlegali ślubowaniu i pasowaniu na ucznia szkoły (fot. 79), wypowiadając treść następującego przyrzeczenia:

Przeżywamy dziś uroczystość przyjęcia nas do gromady szkolnej.

Cieszymy się i jesteśmy dumni, że od dziś będziemy mogli mówić „Nasza szkoła”.

— Będziemy starali się dobrze uczyć — przyrzekamy.

— Uczciwie i rzetelnie pracować — przyrzekamy.

— Być dobrymi i zgodnymi kolegami — przyrzekamy.

— I dobrymi dziećmi w rodzinie — przyrzekamy.

Chcemy wyrosnąć na obywateli godnych naszej Ojczyzny — Polski.

Po złożeniu ślubowania nowo przyjęci uczniowie prezentowali program artystyczny (fot. 80).

W życiu szkoły miały miejsce liczne apele poświęcone uroczystościom, takim jak Dzień Nauczyciela, Święto Sportu, Dzień Wiedzy o Januszu Korczaku, 100 rocznica urodzin gen. Władysława Sikorskiego, Miesiąc Pamięci Narodowej oraz Dzień Matki. To również okres,

Fot. 79. Uroczystość pasowania na ucznia szkoły.

Źródło: kronika szkolna

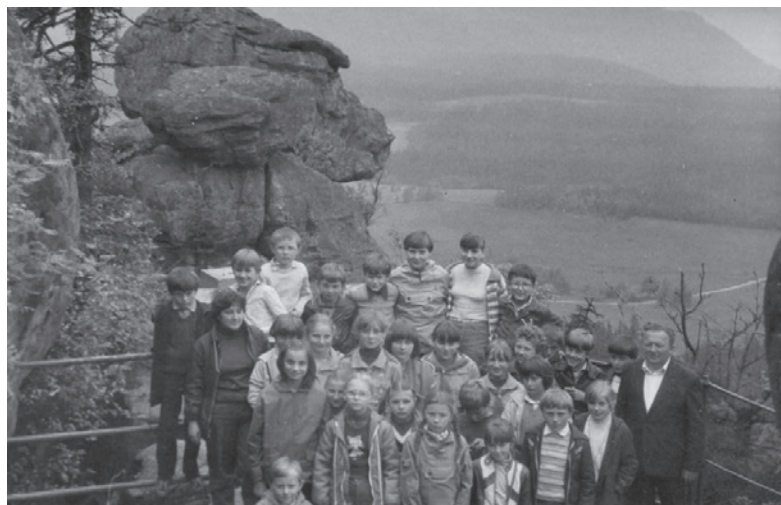

Fot. 80. Program artystyczny uczniów klasy I.

Źródło: kronika szkolna

w którym organizowano wiele wycieczek turystyczno-krajoznawczych po Dolnym Śląsku, między innymi w Góry Stołowe (fot. 81), do Warszawy (fot. 82), Krakowa, Wieliczki czy Chorzowa. Uczniowie podczas wycieczek uczestniczyli w spektaklach teatralnych, seansach filmowych oraz zwiedzali muzea.

W 1982 roku szkoła uzyskała 14 miejsce w województwie w zawodach sportowych. Spółdzielnia uczniowska została wyróżniona za swą działalność, natomiast Liga Ochrony Przyrody zajęła pierwsze miejsce w województwie wśród szkół podstawowych. Szkolna Kasa Oszczęd-

Fot. 81. Wycieczka w Góry Stołowe w 1986 roku.

Źródło: kronika szkolna

ności uzyskała pierwsze miejsce w rejonie i trzecie — w województwie. W 1985 roku Szkolna Kasa Oszczędności pod opieką P. Kowalskiej zajęła pierwsze miejsce w gminie i pierwsze — w województwie. W tym samym roku z funkcji kierownika szkoły, przechodząc na emeryturę, zrezygnował Alfred Kowalski, a zastąpiła go Alicja Baran, nauczycielka pracująca od dawna w szkole. Zatrudniono dwóch nowych nauczycieli po studiach: mgr. Piotra Kowalskiego oraz mgr Joannę Kowalską. W 1986 roku został zakupiony pierwszy

komputer dla szkoły przez zakład opiekuńczy. W latach osiemdziesiątych szkoła wprowadziła zwyczaj wyróżniania zdolnych uczniów, przyznając im świadectwa z wyróżnieniem, srebrną tarczę za wyniki oraz odznakę wzorowego ucznia za ocenę wzorową z zachowania i pozostałe — bardzo dobre. System wyróżnień był również stosowany w latach dziewięćdziesiątych.

Lata dziewięćdziesiąte XX wieku rozpoczęły się zmianami organizacyjnymi i klasyfikacyjnymi, mianowicie — wdrożono nowy regulamin klasyfikowania i promowania z sześciostopniową skalą ocen, realizowano tak zwane minimum programowe, wprowadzono

Fot. 82. Wycieczka turystyczno-krajoznawcza do Warszawy w 1976 roku.

Źródło: kronika szkolna

do szkoły lekcje religii w liczbie dwóch godzin tygodniowo. Szkoła pod opieką dyrektor Alicji Baran organizowała liczne wycieczki turystyczno-krajoznawcze, dbała o estetykę sal lekcyjnych. W 1992 roku funkcję dyrektora szkoły w wyniku przeprowadzonego konkursu objął Jan Iżykowski. Po pięciu latach zastąpiła go natomiast mgr Dorota Kawałko-Wrona. W latach 1996–1998 szkoła przeszła modernizację

poprzez dobudowanie do starego budynku nowego kompleksu, w którym znajdowała się między innymi sala gimnastyczna wraz z zapleczem socjalnym — szatniami, toaletami, natryskami, magazynami sprzętu sportowego oraz dwiema nowoczesnymi pracowniami wraz z zapleczem. Powstała również kotłownia olejowa. Stary obiekt szkolny został natomiast gruntownie wyremontowany — ocieplony, wykonano elewację z tynku strukturalnego, przełożono dach. Budynek ogrodzono betonowym płotem, a plac przyszkolny wybrukowano. Wewnętrzna część budynku również przeszła modernizację: powstało laboratorium językowe, pracownia komputerowa, siłownia, zakupiono nowoczesne meble do klas I–II, szafki ubraniowe dla dzieci oraz inne elementy wyposażenia. Na szczególną uwagę zasługuje zestaw do gimnastyki oraz piłki edukacyjne „edubal”. W budynku założono alarm. Zmiana wyglądu i funkcjonalności placówki wymagała dużych nakładów finansowych, a przede wszystkim dobrej woli ludzi odpowiedzialnych za oświatę na szczeblu gminy — wójta Waldemara Grochowskiego i jego poprzedników, radnych czy inspektora do spraw oświaty na terenie gminy. Część środków finansowych udało się pozyskać z zewnątrz, między innymi z Fundacji Polsko-Niemieckie Pojednanie, Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. W działania te aktywnie włączyła się również rada szkoły, która uczestniczyła w finansowaniu chociażby zakupu mebli czy szafek ubraniowych dla dzieci. 1 września 1999 roku w polskim systemie oświaty pojawiły się gimnazja jako drugi obowiązkowy poziom kształcenia w Polsce. Uczęszczała do nich młodzież w wieku 13–16 lat, która ukończyła sześcioletnią szkołę podstawową. W roku szkolnym 1998/1999 pierwsi absolwenci klasy VI opuścili szkołę podstawową w Borku Strzelińskim i rozpoczęli naukę w gimnazjum w Borowie. Pierwszym rocznikiem, który chodził do gimnazjum, były osoby urodzone w 1986 roku.

11 listopada 2000 roku, w 55 rocznicę powstania szkoły placówka przyjęła imię Wincentego Witosa. Uroczystość tę upamiętniały tablice znajdujące się w holu szkoły. Z tej okazji działający na terenie gminy i powiatu członkowie Polskiego Stronnictwa Ludowego ufundowali szkole marmurową tablicę pamięci Witosa oraz sztandar. Dzięki pomocy ludowców uczniowie Szkoły Podstawowej im. Wincentego

Witosa w Borku Strzelińskim dwukrotnie, bo w 2001 i 2004 roku, mogli uczestniczyć w wycieczkach *Śladami Wincentego Witosa*. Odwiedzili między innymi muzeum w Wierzchosławicach, Tarnów i Kraków. Gościli też w zaprzyjaźnionej szkole im. Wincentego Witosa w Rudce, co pozostawiło w pamięci uczestników niezatarte wrażenie, ukazując klimat patriotyzmu.

W związku z wyborem patrona szkoła wprowadziła nowe zwyczaje, które zapisały się w szkolnym kalendarzu i stały się jej tradycjami. Co roku w pierwszej dekadzie listopada odbywają się Dni Patrona. Szkoła przybiera wtedy odświętny wystrój: dominuje kolorystyka symboli narodowych, zaś uczniowie paradują w strojach galowych. Panuje nastrój powagi, a każda klasa pełni w tych dniach honorową wartę ze sztandarem przy tablicy Wincentego Witosa. Aby szerzyć i utrwalać wiadomości o patronie, w szkole odbywają się zajęcia tematyczne, wystawy prac i spotkania z historykami. Organizowane są różne konkursy (historyczny, literacki, plastyczny) cieszące się dużym zainteresowaniem.

XXI wiek to czas kolejnych inicjatyw edukacyjno-wychowawczych, w 2002 roku szkoła uzyskała certyfikat Szkoła Promująca Zdrowie, następnie w 2005 roku wdrożyła program Wspieranie Uzdolnień. W listopadzie 2005 roku świętowała natomiast swoje sześćdziesięciolecie — z tej okazji została wydana pamiątkowa publikacja autorstwa Doroty Kawałko-Wrony i Tomasza Charowskiego.

Obecnie szkoła w Borku Strzelińskim to nowoczesny obiekt edukacyjny składający się z dwóch części — głównej (starszej) i nowej, dobudowanej w 1998 roku. Do szkoły uczęszczają dzieci z miejscowości Borek Strzeliński, Jelenin, Kojęcín, Ludów Śląski, Michałowice i Świnobród, które dowożone są szkolnym autobusem. 1 września 2001 roku do obwodu szkoły dołączono Ludów Śląski. Dzieci i młodzież kształci dwunastoosobowy personel dydaktyczny realizujący spójne działania wychowawcze ze strony środowiska pedagogicznego, domu rodzinnego oraz innych podmiotów, biorąc udział w licznych projektach i programach sprzyjających aktywizacji uczniów. Naczelną rolą szkoły, obok dydaktyczno-wychowawczej, jest kształtowanie przez nauczycieli właściwych postaw, zgodnych z modelem absolwenta szkoły według słów Bertranda Russella:

„Bracie nauczycielu! Bądź człowiekiem gorącego serca, niezłomnego charakteru i niezależnego umysłu! To twoje największe skarby. Broń tych skarbów; obdarzaj nimi swoich uczniów”. W swojej pracy wykorzystują wiedzę, umiejętności pedagogiczne, efektywne i nowoczesne metody pracy. Opanowanie tych cech wymagało ustawicznego podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Nauczyciele kształcili się na studiach podyplomowych, kursach i warsztatach metodycznych, biorąc udział w konferencjach przedmiotowych. W szkole funkcjonowało w tym okresie wewnątrzszkolne doskonalenie nauczycieli. Przeprowadzane były zajęcia warsztatowe, lekcje koleżeńskie, szkolenia rady pedagogicznej.

W szkole realizowane były, oraz nadal są, programy dydaktyczno-wychowawcze, takie jak:

— *Program wychowawczy szkoły* służący poprawie jakości pracy wychowawczej, stwarzający warunki do rozwoju emocjonalnego, społecznego, intelektualnego, moralnego i duchowego ucznia,

— *Szkolny program profilaktyczny* mający na celu coroczne diagnozowanie zachowań ryzykownych oraz wprowadzanie działań zmierzających do zmniejszenia rozmiarów tego zjawiska poprzez wyposażanie nauczycieli i rodziców w wiedzę i umiejętności w pracy profilaktyczno-wychowawczej,

— *Szkolny program promocji zdrowia* podejmujący działania na rzecz rozwoju i promocji (poprawy) zdrowia społeczności szkolnej i lokalnej. W celu pełniejszej aktywizacji programu rada pedagogiczna 25 maja 2002 roku powołała zespół promocji zdrowia, którego działania doprowadziły do przyjęcia szkoły w dniu 7 czerwca 2002 roku do Dolnośląskiej Sieci Szkół Promujących Zdrowie pod patronatem Rady Europy oraz Światowej Organizacji Zdrowia. W ramach programu organizowane były szkolenia dla nauczycieli i uczniów, konkursy i turnieje, w których udział brali uczniowie, rodzice i nauczyciele. Festyn rekreacyjno-sportowy Gminny Dzień Dziecka wpisał się zaś na stałe do kalendarza imprez lokalnych i szkolnych. Realizowane były również projekty prozdrowotne: *Wygraj — obroń się sam, W zdrowym ciele zdrowy duch, Jak jemy, tak żyjemy, Wygraj z astmą, Trzymaj się prosto* czy *Poznaj siebie i buduj pozytywne reakcje interpersonalne,*

— *Szkolny program wspierania uzdolnień*, który przyczynia się do rozwoju wszystkich uczniów, zapewniając im równe szanse edukacyjne, wyposaża w bogaty zasób wiedzy i umiejętności. Pomaga uczniom rozwijać zainteresowania, talenty oraz pasję.

Działalność placówki w Borku Strzelińskim jest ceniona przez mieszkańców i absolwentów. Władze oświatowe wystawiają szkole wysokie oceny. Jest wiele dowodów na to, że cieszy się ona dobrą opinią. Absolwenci szkoły osiągają wysokie wyniki w dalszej edukacji, są laureatami konkursów i olimpiad przedmiotowych, uzyskują stypendia za dobre wyniki w nauce. Największym sukcesem sportowym szkoły było zdobycie w grudniu 2001 roku pierwszego miejsca w finale regionalnych Igrzysk Młodzieży Szkolnej w minikoszykówce dziewcząt. Uczennice szkoły z Borka Strzelińskiego okazały się lepsze od swoich rówieśniczek z dużo większych szkół — ze Strzelina, Oławy, Sobótki, Oleśnicy i Wołowa. W finale wojewódzkim koszykarki zdobyły trzecie miejsce, a w skład drużyny wchodziły: Ewa Danielczuk, Patrycja Bandura, Kamila Braszka, Kaja Lechowska, Jadwiga Biszta, Anna Biszta, Karolina Łatka, Magdalena Graczyk, Justyna Maguszcak, Anna Czubińska, Elżbieta Stachowska. Opiekunem zespołu był Tomasz Charowski. W rozegranych 11 zawodach powiatowych w zespołowych grach sportowych uczniowie Szkoły Podstawowej im. Wincentego Witosa w Borku Strzelińskim zwyciężyli w sześciu. Zespoły uczniów wygrywały w latach 2002 i 2003 w powiatowym konkursie *Prewencja, ale inaczej*, w roku 2004 zajęły trzecie miejsce w powiatowym konkursie *Bezpieczeństwo w ruchu drogowym*. Sukcesem zakończył się konkurs *Pierwsza pomoc przedlekarska*, gdzie uczennica Ewa Trznadel zajęła pierwsze miejsce na etapie regionalnym, a Katarzyna Golińczak — trzecie miejsce w 2004 roku. Uczeń Witold Kajca trzykrotnie zwyciężał w gminnym turnieju warcabów stupolowych w latach 2003, 2004 i 2005. Rafał Kotwica zajął pierwsze miejsce w powiatowym konkursie matematycznym *Wesołe myślenie*, który odbył się 23 kwietnia 2002 roku w Kuropatniku. Sylwia Biszczuk zajęła drugie miejsce w powiatowym konkursie ortograficznym, wyróżnione zostały Kamila Greczyło i Elżbieta Golec. Konkurs odbył się w marcu 2005 roku w Strzelinie. Katarzyna Golińczak zajęła pierwsze miejsce w powiatowym konkursie recytatorskim w kategorii poezji

śpiewanej (Strzelin, 10 maja 2005 roku). Andżelika Nowak wygrała gminny konkurs *Dzieciaki z klasą*, a drużyna strzelecka zdobyła pierwsze miejsce w turnieju strzeleckim podczas festynu *To już lato* (Borów, czerwiec 2005 roku). Nauczyciele podejmowali zabiegi aktywizowania uczniów w procesie dydaktycznym, a co roku rada pedagogiczna nagradzała uczniów, którzy w danym roku szkolnym osiągnęli najlepsze wyniki w nauce. Najważniejsze z wyróżnień to świadectwa z paskiem, listy pochwalne dla rodziców, nagrody rzeczowe i pieniężne dla uczniów. W każdym roku szkolnym wybierany był najlepszy sportowiec szkoły, którego postawa w znacznej mierze przyczyniła się do osiągnięcia sukcesów sportowych całych drużyn; wśród laureatów należy wymienić między innymi:

- Ewę Danielczuk (2001),
- Kamilę Braszkę (2002),
- Patrycję Bandurę (2003),
- Michała Hutnika (2004 i 2005).

W szkole od 2000 roku działają liczne koła zainteresowań (teatralne, informatyczne, szkolny klub sportowy), odbywają się zajęcia gimnastyki korekcyjnej oraz działa zespół wyrównawczy z przedmiotów takich jak język polski i matematyka. Uczniowie szkoły brali udział w systematycznie organizowanych wyjazdach na basen do Brzegu, Bielawy, wyjazdach na zielone szkoły, wycieczkach turystyczno-krajoznawczych oraz do kina i teatru. 1 września 2007 roku społeczność szkoły podstawowej w Borku Strzelińskim została zasilona oddziałem przedszkolnym, po likwidacji przedszkola w Borku Strzelińskim. Został on włączony do struktury organizacyjnej szkoły, a do pracy tam została oddelegowana nauczycielka Iwona Komorowska.

Szkoła w pierwszej dekadzie XXI wieku brała udział w międzynarodowych wydarzeniach. W 2010 roku była organizatorem ogólnopolskiej konferencji *Plant For The Planet* (fot. 84), natomiast w 2009 i 2010 roku uczniowie dwukrotnie uczestniczyli w międzynarodowych konferencjach ekologicznych, reprezentując Polskę w Norwegii i Korei Południowej (fot. 84A, B).

W roku szkolnym 2011/2012 zorganizowany został konkurs na logo szkoły, który wygrała Monika Sochacka, uczennica szkoły

Fot. 84. Dyrektor szkoły Dorota Kawałko-Wrona 20 kwietnia 2010 roku otwiera ogólnopolską konferencję *Plant For The Planet*.

Źródło: kronika szkolna

w Borku Strzełińskim (fot. 86). Od 2012 roku zaczęto prowadzić szkolną stronę internetową (szkolaborek.edupage.org).

Prowadzona polityka oświatowa państwa od roku szkolnego 2011/2012 wspomagała rodziców w wydatkowaniu funduszy na edukację, od wspomnianego okresu uprawnione osoby miały możliwość dofinansowania zakupu podręczników dla swoich pociech. Od roku szkolnego 2014/2015 w ramach dotacji od państwa szkoła zakupiła podręczniki dla uczniów klasy I, w kolejnym roku szkolnym dla klas I, II i IV, w roku szkolnym 2016/2017 — dla uczniów klas III i V, by kontynuować w kolejnych latach zakupy książek i zeszytów ćwiczeń dla pozostałych. Uczniowie wypożyczyli podręczniki z biblioteki

Fot. 86. Projekt logo szkoły autorstwa Moniki Sochackiej

Źródło: **DO UZUPEŁNIENIA**

szkolnej na dany rok. Od roku szkolnego 2013/2014 zaczęto prowadzić dziennik elektroniczny.

Ważnym wydarzeniem z życia szkoły była przygotowana w dniu 26 września 2015 roku uroczystość upamiętniająca siedemdziesięciolecie istnienia szkoły (fot. 87). Uroczystość zgromadziła wielu gości — przedstawiciele władz samorządowych na różnych szczeblach, kuratorium oświaty, szkół z Borowa i Zielenic, przedstawiciele PSL-u, instytucji współpracujących ze szkołą, rodziców, dawnych i obecnych uczniów. Obchody rozpoczęły się o godz. 14.00 mszą świętą koncelebrowaną przez księdza Wiesława Szczęcha — proboszcza parafii w Borku Strzelińskim, księdza Pawła Machała — proboszcza parafii w Ludowie Śląskim, oraz księdza Marcina Danielczuka — absolwenta szkoły podstawowej w Borku Strzelińskim, w intencji uczniów, pracowników szkoły, zmarłych uczniów i pracowników oraz przyjaciół i sponsorów szkoły. Następnie odbyły się uroczystości w sali gimnastycznej — część oficjalna obejmująca program artystyczny w wykonaniu uczniów i absolwentów szkoły. Następnie zaplanowano zwiedzanie szkoły, spotkania roczników w klasach oraz obejrzenie prezentacji multimedialnej pt. *Szkoła dawniej i dziś*.

W trakcie uroczystości była możliwość wpisania się do księgi pamiątkowej, obejrzenia kronik szkolnych obrazujących życie szkoły na przestrzeni 70 lat i wystawy pt. *Wspomnienia ze szkolnych lat*, zakupu publikacji prezentującej historię szkoły z listą absolwentów od momentu nadania szkole imienia Wincentego Witosa do 2015 roku (15 roczników).

Punktem zwrotnym była kolejna reforma oświaty, która dotyczyła likwidacji gimnazjów. Reforma rozpoczęta od roku szkolnego 2017/2018 sprawiła, że uczniowie kończący klasę VI stali się uczniami klasy VII szkoły podstawowej. Rozpoczął się tym samym proces wygaszania gimnazjów — ostatni rocznik dzieci klas III ukończył gimnazjum w roku szkolnym 2018/2019. Z dniem 1 września 2019 roku w ustroju szkolnym przestały funkcjonować gimnazja. Lata szkolne 2016/2017 i 2017/2018 to dla szkoły podstawowej lata bez absolwentów. Placówka wypracowała bogate tradycje i ceremoniał, między innymi coroczne pasowanie na ucznia klasy I, uroczyste warty w kąciку patrona szkoły (w każdą rocznicę nadania szkole imienia

W. Witosą), zabawy andrzejkowe, mikołajki, obchody Dnia Babci i Dziadka, wystawy i kiermasze prac dzieci związane ze świętami okolicznościowymi takimi jak Boże Narodzenie czy Wielkanoc. Szkoła, oprócz funkcji kształceniowych, pełni rolę lokalnego centrum kultury. Uczniowie przygotowują inscenizacje i przedstawienia w ramach Przeglądu Małych Form Teatralnych, rocznicy odzyskania niepodległości, rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 maja, dla upamiętnienia żołnierzy wyklętych, organizują festyn z okazji Dnia Dziecka i Sportu. W szkole prężne działa samorząd uczniowski, szkolne koło wolontariatu.

Ważnym wydarzeniem dla szkoły było zorganizowanie 20 stycznia

Fot. 87. Organizatorzy programu artystycznego z okazji siedemdziesięciolecia istnienia szkoły

Źródło: kronika szkolna.

2016 roku uroczystości Dnia Babci i Dziadka przez radę rodziców, dyrekcję, pracowników oraz uczniów szkoły, którzy aktywnie zaangażowali się w godne przyjęcie gości, dając im możliwość obejrzenia i wysłuchania przygotowanego specjalnie na tę okazję programu artystycznego. Zamykając uroczystość, dyrektor Dorota Kawalko-Wrona

podziękowała przybyłym oraz organizatorom, a następnie oddała głos Władysławowi Kluczewskiemu, absolwentowi-seniorowi szkoły w Borku Strzelińskim i dziadkowi dwojga uczniów uczęszczających do placówki, który zainspirowany zaproszeniem na uroczystość napisał wiersz i zaprezentował go zgromadzonym.

Mając w rękę zaproszenie —
niecodzienny to przypadek,
widząc takie przedstawienie —
wzruszył się do łezki Dziadek.
Jakże piękne są te chwile,
gdy śpiewają nasze wnuki,
życie dziadków płynie milej,
bo nic nie ma bez nauki.
Jest nas dzisiaj tu tak wiele,
Wnuki, Babcie, Dziadki, Panie;
dzięki Wam, nauczyciele,
za to dzisiejsze spotkanie.
Gdyby nie Wasz trud i praca,
nie byłoby tych radości,
więc się dzisiaj do Was zwracam
w swym imieniu i tych gości.

Wyjątkowe miejsce w tradycji i historii szkoły zajmuje jej patron Wincenty Witos. Dnia 11 listopada 2000 roku na ręce dyrektora szkoły złożony został sztandar ufundowany przez Polskie Stronnictwo Ludowe oraz dokonano odsłonięcia tablicy upamiętniającej 55 lat istnienia placówki. Podjęto również współpracę z Towarzystwem Przyjaciół Muzeum Wincentego Witosa w Wierzchosławicach. Kolejnym ważnym wydarzeniem w historii szkoły związanym z jej patronem było udanie się w dniu 29 października 2021 roku delegacji młodzieży w honorowej asyście poczty sztandarowego do Węgier pod pomnik Wincentego Witosa. W uroczystości uczestniczyli przedstawiciele władz lokalnych oraz uczniowie i dyrekcja Szkoły Podstawowej im. Wincentego Witosa w Węgrach. Społeczność szkolną PSP w Borku Strzelińskim reprezentował zarząd samorządu i najstarsi uczniowie klasy VIII. Pieczę nad nimi sprawowały mgr Dorota Kawałko-Wrona, dyrektor szkoły, oraz mgr Anita Jankowska, opiekun samorządu uczniowskiego i wychowawca klasy VIII. Zgromadzeni

wysłuchali okolicznościowych przemówień, które przybliżyły im postać wyjątkowego męża stanu patronującego całemu ruchowi ludowemu od przeszło 100 lat (fot. 88).

Fot. 88. Uczniowie i dyrekcja szkół im. Wincentego Witosa w Węgrach i Borku Strzelińskim pod pomnikiem Wincentego Witosa (2021).

Źródło: kronika szkolna

Szkoła wciela w czyn przesłanie patrona, od lat plasuje się w gronie placówek osiągających bardzo wysokie wyniki w egzaminach zewnętrznych (egzaminy szósto- i ósmoklasistów). Uczniowie zdobywają dla szkoły laury i miejsca finałowe w prestiżowym konkursie z Dolny Ślązak organizowanym przez Dolnośląskiego Kuratora Oświaty. Dzieci i młodzież startują z powodzeniem w zawodach i turniejach na wielu etapach, od szczebla szkolnego po imprezy międzynarodowe w rozmaitych dziedzinach, od konkursów wiedzy, przez sportowe, na muzycznych i plastycznych kończąc. Jest to niewątpliwą zasługą ludzi ze szkołą związanych: dyrekcji, kadry pedagogicznej oraz pracowników

administracyjnych, ale przede wszystkim uczniów i ich rodziców. Na wspomniane wyniki przekłada się zaangażowanie i kreatywne podejście grona pedagogicznego, które stale podnosi swoje kwalifikacje i dokłada wszelkich starań, by kształcić w formie przyjaznej i atrakcyjnej dla każdego ucznia (fot. 89).

Fot. 89. Wyjazd pracowników szkoły w Borku Strzeleńskim z okazji Dnia Edukacji Narodowej (2021 rok).

Źródło: kronika szkolna

Szkoła dysponuje nowoczesną bazą dydaktyczną. Wszystkie pracownie wyposażone są w sprzęt multimedialny i specjalistyczne pomoce naukowe. Obiekt posiada bogato wyposażoną pracownię komputerową oraz gabinet logopedyczny. Sala gimnastyczna wraz z zapleczem sprzętowym i sanitarnym sprawia, że uczniowie bardzo chętnie biorą udział w zajęciach wychowania fizycznego. Budynek jest wzorcowo przystosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Realizowane programy: wychowawcze, profilaktyczne i prozdrowotne, służą budowaniu poczucia integracji i bezpieczeństwa na terenie szkoły.

„Jesteśmy po to, aby dobrze wychowywać powierzone nam przez rodziców dzieci i przekazać im rzetelną wiedzę o otaczającym nas świecie, ideały moralne i system wartości. Uczniowie są naszymi partnerami, a ich potrzeby są nam dobrze znane” — taka jest misja szkoły, tymczasem oddani sprawie ludzie słowa te wcielają w czyn,

zgodnie z przykazaniem Wincentego Witosa, który mówił: „Jeżeli za słowami nie idą fakty, to najpiękniejsze słowa nie zdadzą się na nic”. Jak mają się owe fakty; wspominają kroniki i protokoły rad pedagogicznych; bogatego materiału pogłądowego dostarczają też środki masowego przekazu, publikacje związane z kolejnymi rocznicami istnienia obiektu oraz archiwum szkolne. Placówka stale zmienia wygląd, stając się bardziej innowacyjną i optymalnie przystosowaną do swej roli instytucją publiczną.

Na przełomie lat szkoła była sukcesywnie doposażona między innymi poprzez:

— Fundację Wielkiej Orkiestry Świątecznej pomocy, która w 2008 roku podarowała pięć fantomów oraz materiały dydaktyczne w celu prowadzenia szkoleń z zakresu udzielania pierwszej pomocy,

— program *Indywidualizacja procesu nauczania i wychowania w gminie Borów*, dzięki któremu zakupiono sprzęt sportowy i rehabilitacyjny — materace, karimaty, piłki skaczące, zestawy gimnastyczne oraz lupy, kompasy, programy multimedialne,

— program *Jutro idę do szkoły* — w 2014 roku dla oddziału przedszkolnego zakupiono laptopa, projektor, tablicę multimedialną oraz wizualizer,

— program *Dużo wiem, więcej mogę* — w 2014 roku szkoła otrzymała dwa zestawy — laptop z oprogramowaniem, tablica interaktywna, radiomagnetofon, magnetyczne przyrządy tablicowe, programy multimedialne, filmy i wiele innych pomocy do zajęć z dziećmi,

— program *Dzisiaj przygotowuję się do jutra* — w 2019 roku skutkowało zakupem 26 laptopów z oprogramowaniem, 10 tabletów, szafy — wózka na laptopy i tablety, drukarki 3D, monitora interaktywnego, pakietu pomocy dla dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, kuchenki mikrofalowej, kuchenki z piekarnikiem, lodówki, wagi,

— program *Posiłek w szkole i w domu* — w 2020 roku pozwolił wyposażyć stołówkę szkolną w stoły, krzesła, naczynia i sztuce, termosy, szafki kuchenne,

— Fundację Polsat — która podarowała szkole siedem drukarek laserowych w 2019 roku,

— dotację na wyposażenie pracowni przedmiotowych — w 2019 roku zakupiono wyposażenie do pracowni chemicznej i fizycznej, pomoce do pracowni geograficznej i biologicznej, monitor interaktywny, wizualizer, cyfrową stację pogody, długiopisy 3D,

— program *Zdalna szkoła* — wsparcie Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej w system kształcenia zdalnego, dzięki któremu w 2020 roku zakupiono 16 laptopów z oprogramowaniem,

— program *Laboratoria przyszłości*, który w latach 2021–2022 pozwolił na zakup wyposażenia technicznego potrzebnego w kształtowaniu i rozwijaniu umiejętności manualnych, samodzielnego i krytycznego myślenia, myślenia matematycznego oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii.

Wraz z doposażaniem szkoły, zwłaszcza z projektów unijnych, uczniowie uczestniczyli w wielu różnorodnych zajęciach, na przykład matematyka metodą eksperymentu, zajęcia informatyczne, chemia metodą eksperymentu, matematyka w kuchni; wyjeżdżali na wycieczki edukacyjne. Organ prowadzący szkołę — wójt gminy Borów — oraz radni gminy dokładają wszelkich starań, dbając o rozwój oświaty, dzięki czemu szkoła posiada:

— budynek spełniający wymogi przeciwpożarowe, dostosowany dla osób niepełnosprawnych,

— nowoczesną pracownię chemiczno-fizyczną,

— dwie pracownie komputerowe,

— klasopracownie wyposażone w monitory interaktywne bądź tablice multimedialne,

— oddział przedszkolny,

— jadalnię z wyposażeniem,

— gabinet specjalistyczny, w którym można uzyskać pomoc psychologa, pedagoga, logopedy, pielęgniarki szkolnej,

— bibliotekę, w której uczniowie wypożyczają bezpłatnie podręczniki szkolne,

— salę gimnastyczną z zapleczem i wyposażeniem,

— świetlicę szkolną,

— szafki na obuwie,

— szafki na książki dla uczniów klas I–III,

— miniplac zabaw na szkolnym podwórku,

- szkolne podwórkó — utwardzone, ogrodzone,
- drzewka posadzone na pamiątkę pasowania na ucznia na placu przy szkole,

- dostęp do internetu OSE (Ogólnopolska Sieć Edukacyjna).

W doposażaniu szkoły systematycznie uczestniczyli rodzice, mając swoich przedstawicieli w radzie szkoły bądź później w radzie rodziców. Pomoc finansowa rady szkoły pozwoliła na:

- sfinansowanie sieci internetowej w 2002 roku,
- zakup materiałów budowlanych do adaptacji poddasza na oddział przedszkolny w 2003 roku,
- zakup mebli i ławek oraz kompletu strojów piłkarskich w 2005 roku,
- zakup 100 krzesel w 2007 roku.

Wsparcie rady rodziców to zakup poniższego sprzętu i wyposażenia:

- w 2007 roku radiomagnetofonu,
- w 2008 roku zestawu mikrofonów,
- w 2009 roku aparatu fotograficznego,
- w 2010 roku komputera stacjonarnego,
- w 2011 roku telewizora z anteną i uchwytem,
- w 2012 roku aparatu fotograficznego,
- w 2013 roku radiomagnetofonu, projektora, ośmiu ławek ogrodowych, biurka i półki,
- w 2014 roku sprzętu nagłośnieniowego oraz sześciu laptopów,
- w 2017 roku kolumny mobilnej,
- w 2019 roku zmywarki z wyparząrką, domku na szkolne podwórkó, urządzenia wielofunkcyjnego atramentowego.

Na przełomie lat funkcjonowania szkoły zarówno placówka, jak i jej współpracownicy byli honorowani i nagradzani między innymi następującymi wyróżnieniami:

- 20 maja 2010 roku Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa nadała Szkole Podstawowej im. Wincentego Witosa w Borku Strzelińskim złoty medal Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej za opiekę nad miejscami walk i męczeństwa (fot. 91),

- 10 kwietnia 2015 roku Naczelny Komitet Wykonawczy Polskiego Stronnictwa Ludowego przyznał Szkole Podstawowej im. Wincentego Witosa w Borku Strzelińskim odznaczenie Polskiego

Fot. 91. Dokument nadania złotego medalu Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej.

Źródło: kronika szkolna

Stronnictwa Ludowego — Medal im. Wincentego Witosa,

— 23 września 2016 roku Ogólnopolski Związek Żołnierzy i Batalionów Chłopskich wyróżnił Szkołę Podstawową im. Wincentego Witosa w Borku Strzelińskim z okazji siedemdziesięciopięciolecia Batalionów Chłopskich za zasługi — odznaczenie wręczył mjr mgr Jan Paluchniak.

Natomiast wyróżnienia dla pracowników szkoły przez Ogólnopolski Związek Żołnierzy i Batalionów Chłopskich z okazji siedemdziesięciopięciolecia Batalionów Chłopskich za zasługi pracowników Szkoły Podstawowej im. Wincentego Witosa

w Borku Strzelińskim otrzymały:

— w 2017 roku Dorota Kawałko-Wrona, dyrektor szkoły, oraz Wioletta Kodyra, nauczycielka,

— w 2018 roku Elżbieta Kajca i Katarzyna Pępkowska, nauczycielki,

— w 2019 roku Magdalena Bisikiewicz, sekretarz szkoły.

W dniu 10 kwietnia 2015 roku Dorota Kawałko-Wrona, dyrektor szkoły, otrzymała od Naczelnego Komitetu Wykonawczego Polskiego Stronnictwa Ludowego odznaczenie Polskiego Stronnictwa Ludowego — Złotą Koniczynkę (fot. 92).

14 października 2014 roku z okazji Dnia Edukacji Narodowej Elżbieta Kajca otrzymała Medal Komisji Edukacji Narodowej, zaś 14 października 2014 roku z okazji Dnia Edukacji Narodowej Leszek Bordjakiewicz otrzymał medal srebrny za długoletnią służbę.

Nagrody Dolnośląskiego Kuratora Oświaty z okazji Dnia Edukacji Narodowej otrzymywali:

— Elżbieta Kajca w 2009 roku,

— Dorota Kawałko-Wrona w 2011 roku,

— Iwona Komorowska w 2014 roku,

— Dorota Kawałko-Wrona w 2021 roku.

Fot. 92. Wręczenie odznaczenia Złotej Koniczynki Dorocie Kawałko-Wronie.

Źródło: kronika szkolna

Nagrody Organu Prowadzącego z okazji Dnia Edukacji Narodowej otrzymywali: Dorota Kawałko-Wrona, Elżbieta Kajca, Iwona Komorowska, Joanna Karpińska, Ewa Sulima. Pracownicy szkoły wyróżniający się pracą, zaangażowaniem i postawą są co roku nagradzani z okazji Dnia Edukacji Narodowej Nagrodą Dyrektora Szkoły. Na przestrzeni 25 lat sprawowania funkcji dyrektora szkoły przez Dorotę Kawałko-Wronę około 80% pracowników było nagrodzonych co najmniej raz.

„**Szkolne statystyki**” — od początku działalności szkoły jej mury opuściło 1614 absolwentów (stan do 2022 roku).

Rok szkolny 2021/2022 to pasmo sukcesów uczniów szkoły:

— absolwentką z najwyższą średnią w klasyfikacji końcowej 2021/2022 była Olivia Grynienko, uczennica została nagrodzona również nagrodą wójta gminy Borów jako najlepsza absolwentka,

— nagrodę wójta dla najlepszego ucznia odebrała Zuzanna Karpińska z klasy V (fundatorem nagród dla uczniów przez wszystkie lata była rada szkoły, później rada rodziców przy szkole podstawowej w Borku Strzeleńskim, od trzech lat są do bony podarunkowe do

Empiku lub Wrocławu. W roku szkolnym 2021/2022 nagrodzonych zostało 44 uczniów z klas IV–VIII),

— laureatką stypendium sportowego *Tropem wilczym* została uczennica klasy VIII Anna Rakoczy,

— uczennica klasy VIII Olivia Grynienko zajęła w powiatowym konkursie polonistycznym drugie miejsce, w powiatowym konkursie literackim Mistrz Pióra zdobyła wyróżnienie, w gminnym dyktandzie — drugie miejsce,

— uczennica klasy VIII Julia Łuczak zdobyła wyróżnienie w powiatowym konkursie polonistycznym,

— uczennica klasy VIII Hanna Kluczevska zdobyła wyróżnienie w powiatowym konkursie literackim Mistrz Pióra,

— uczennice klasy VIII Dominika Janiuk i Natalia Kazuro zdobyły wyróżnienia za udział w V Dolnośląskim Konkursie Recytatorskim Poezji Sybirackiej „Wiersze ojców naszych” pod honorowym patronatem Dolnośląskiego Kuratora Oświaty organizowanym przez Stowarzyszenie Pamięci Zesłańców Sybiru we Wrocławiu,

— uczeń klasy IV Aleksander Wysocki w IX Powiatowym Konkursie Matematycznym w kategorii klas IV–VI zdobył drugie miejsce, natomiast w Międzynarodowym Konkursie Matematycznym „Kangur” — wyróżnienie,

— uczeń Dawid Świrski był laureatem sesji jesiennej Ogólnopolskiego Konkursu LEON Matematyka,

— uczennica Nina Tokarz-Jadzyn była laureatką Ogólnopolskiego Konkursu LEON (język angielski) — sesja jesienna, oraz laureatką Ogólnopolskiego Konkursu LEON (język angielski) — sesja wiosenna,

— uczennica Hanna Podoluk była laureatką Ogólnopolskiego Konkursu LEON (matematyka) — sesja jesienna,

— uczeń Sebastian Czarnecki był laureatem Ogólnopolskiego Konkursu LEON (matematyka) — sesja wiosenna,

— uczeń klasy VI Kacper Skowroński był laureatem powiatowego konkursu Zdolny KRUS-nał, w etapie wojewódzkim,

— uczennica klasy VI Natalia Hutnik zdobyła wyróżnienie w powiatowym konkursie Zdolny KRUS-nał,

— uczniowie Zuzanna Karpińska, Judyta Kłosińska, Miłosz Kubisz to laureaci gminnego konkursu plastycznego „Polska widziana oczami dziecka”.

Struktura dydaktyczno-administracyjna szkoły w Borku Strzelińskim w 2022 roku.

Rada pedagogiczna publicznej Szkoły Podstawowej im. Wincentego Witosa w Borku Strzelińskim w roku szkolnym 2021/2022:

Przewodnicząca: Dorota Kawałko-Wrona (nauczyciel edukacji informatycznej).

Członkowie: Piotr Czechowicz (nauczyciel geografii), Ewa Sulima (nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej, muzyki i doradztwa zawodowego), Anita Jankowska (nauczycielka matematyki, wychowawca klasy VIII), Elżbieta Kajca (nauczycielka języka angielskiego i przyrody), Joanna Karpińska (nauczycielka religii, wychowania do życia w rodzinie), Wioletta Kodyra (nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej), Iwona Komorowska (nauczycielka wychowania przedszkolnego), Lucyna Lisowska (pedagog, nauczyciel świetlicy, nauczyciel wspomagający), Jacek Matusiewicz (nauczyciel fizyki i informatyki), Paweł Partyka (nauczyciel wychowania fizycznego, techniki, wychowawca klasy VII), Katarzyna Pępkowska (nauczycielka języka polskiego, wychowawca klasy V), Dobrochna Rychlewska (nauczycielka edukacji językowej w klasach I–III), Małgorzata Sroka-Antał (nauczycielka języka niemieckiego), Marta Szczepańska (nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej), Agnieszka Wąchocka (psycholog, wychowawca klasy VI), Patrycja Stefanko (nauczycielka biologii), Marta Laszczyńska (logopeda), Marta Morka (nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej), Przemysław Rudnicki (nauczyciel języka angielskiego, wychowawca klasy IV), Marzena Trzewiczek-Kalisz (nauczycielka historii i WOS-u), Sylwia Idkowiak (nauczycielka języka polskiego), Aurelia Czechowicz (nauczycielka chemii), Justyna Gaj-Stefanko (nauczycielka wychowania fizycznego).

Pracownicy administracji: Magdalena Bisikiewicz, sekretarz szkoły.

Pracownicy obsługi: Dorota Kawałko, Sylwia Tchorowska, Leszek Bordjakiewicz.

Skład rady rodziców 2021/2022:

Przewodnicząca: Magdalena Tupiec.

Zastępca: Małgorzata Mierzwiak.

Sekretarz: Anna Budzyń.

Skarbnik: Agnieszka Dyga.

Członkowie: Anna Muszyńska, Joanna Frydlewicz, Ewelina Krawczyk, Aleksandra Kowalczyk-Jabłońska, Katarzyna Sucharska.

Instytucje współpracujące ze szkołą:

- Urząd Gminy Borów,
- parafia rzymskokatolicka w Borku Strzelińskim,
- parafia rzymskokatolicka w Ludowie Śląskim,
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Borowie,
- Gminna Biblioteka Publiczna w Borku Strzelińskim,
- Stowarzyszenie „Integracja, Szkoła — Rodzina — Środowisko Lokalne”,
- Powiatowa Komenda Policji w Strzelinie,
- Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Strzelinie,
- Sąd Rejonowy w Strzelinie,
- Zespół Szkół Publicznych w Borowie,
- publiczna szkoła podstawowa w Zielenicach,
- Szkoła Podstawowa im. Wincentego Witosa w Węgrach,
- Ośrodek Zdrowia w Borku Strzelińskim,
- Gminny Zakład Gospodarki Komunalnej w Borowie,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Borku Strzelińskim,
- klub sportowy KP 86 w Borku Strzelińskim.

4.3. Gminne Centrum Kulturalno-Edukacyjne i Gminna Biblioteka Publiczna w Borku Strzelińskim — ich rola w życiu mieszkańców

Aktywność społeczno-kulturalna podejmowana obecnie przez mieszkańców Borka Strzelińskiego jest wynikiem zaangażowania lokalnych liderów: wójta gminy Borów Waldemara Grochowskiego, księdza proboszcza Wiesława Szczęcha, wieloletniej dyrektorki biblioteki Elżbiety Sucharskiej, obecnej dyrektorki biblioteki Katarzyny

Majchrzyckiej i bibliotekarki/animatorki kultury Sabiny Zawer (fot. 94) oraz sołtysa Marii Czarneckiej (fot. 95).

Fot. 94. Od lewej Waldemar Grochowski (wójt gminy Borów), Sabina Zawer, Elżbieta Sucharska, Renata Grochowska (lekarz).

Źródło: J. Łach 2022

Dzięki nim Borek jest wsią, w której osoby chętne znajdują wiele możliwości realizacji zróżnicowanych potrzeb oraz gdzie podtrzymywane są tradycja i obrzędowość dla zachowania krajobrazu historycznego i religijnego na płaszczyźnie materialnej i duchowej.

Zachodzące zmiany w krajobrazie wiejskim Borka Strzelińskiego to składowe poniemieckiego i polskiego dziedzictwa kulturowego, gospodarczego i religijnego, którego wymiarem jest materialna przestrzeń, kształtowana dynamicznie od 1945 roku przez heterogeniczną strukturę mieszkańców. Dzięki różnym, kulturowo ukształtowanym umiejętnościom mieszkańców ich aktywność społeczna pozwoliła podtrzymać wiejskie tradycje i obrzędy, wspierane ze strony kościoła oraz przez władze gminy Borów, a sercem kulturowym jest Gminne Centrum Kulturalno-Edukacyjne (fot. 96).

Fot. 95. Maria (sotys) i Wiesław Czarnecky.

Źródło: J. Łach 2022

Fot. 96. Budynek Gminnego Centrum Kulturalno-Edukacyjnego przy ulicy B. Chrobrego 3.

Źródło: J. Łach

Gromadzka Biblioteka w Borku Strzelińskim jako filia Gminnej Biblioteki Publicznej w Borowie (GBP) została założona w 1948 roku, a zarejestrowana w powiecie 23 marca 1949 roku. Początkowo biblioteka mieściła się w małym pomieszczeniu Gromadzkiej Rady Narodowej, a później w prywatnym mieszkaniu rolnika Adolfa Czarneckiego. W 1948 roku Ministerstwo Oświaty przyznało bibliotece 450 woluminów z drukowanym inwentarzem, natomiast w 1952 roku księgozbiór biblioteki liczył już 1383 woluminy. Do biblioteki w tym okresie zapisanych było 322 czytelników, spośród których sześć osób było analfabetami, którzy uczyli się czytać. W 1954 roku najaktywniejszym czytelnikiem biblioteki został Bronisław Żabski, który w dowód uznania został wydelegowany na zjazd PZPR do Warszawy [33]. W tym samym roku księgozbiór biblioteki został przeniesiony do prywatnego budynku pani Emilii Partyki. W 1963 roku biblioteka wróciła do budynku Gromadzkiej Rady Narodowej i otrzymała pomieszczenie o powierzchni 20 m² na pierwszym piętrze, a w 1971 przeniosła się do większego pomieszczenia, które znajdowało się na parterze. W sierpniu 1986 roku biblioteka została przeniesiona do nowo wybudowanego parterowego budynku Ochotniczej Straży Pożarnej, gdzie zajęła jedno duże pomieszczenie o powierzchni 90 m². Biblioteka znajdowała się tam aż do 2012 roku [33].

Pierwszym jej pracownikiem w latach 1948–1950 była nauczycielka Zenobia Czajowa. W latach 1951–1954 pracowały tam: Janina Papiernik, Antonina Piskorz, Maria Suchecka, Alfreda Horianini. W latach późniejszych placówką kierowały następujące osoby: Emilia Partyka (1954–1963), Zofia Płusa (1963–1975) (fot. 97), Barbara Józefowska (1975–1983), a od 15 sierpnia 1983 roku w bibliotece pracuje Elżbieta Sucharska, która pełni od 1991 roku również funkcję dyrektora Gminnej Biblioteki Publicznej w Borowie.

W latach 1997–2015 w bibliotece pracowały: Agnieszka Bieniada, Sabina Zawer, Anna Danielczuk, Paulina Wilk, Magdalena Krzeszowska, Katarzyna Majchrzycka.

W 2009 roku Gminna Biblioteka Publiczna w Borowie, w tym filia w Borku Strzelińskim, przystąpiła do pierwszej rundy Programu Rozwoju Bibliotek jako biblioteka wiodąca z trzema bibliotekami partnerskimi:

Fot. 97. Zofia Płusa udostępnia księgozbiór (1966).

Źródło: biblioteka w Borku Strzelińskim

- Miejską i Gminną Biblioteką Publiczną w Strzelinie,
- Gminną Biblioteką Publiczną w Prusach,
- Gminną Biblioteką Publiczną w Wiszni Małej.

Program przygotowany został przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, a środki projektu przeznaczone były na wyposażenie bibliotek w sprzęt informatyczny, cykl szkoleń, wzmacnianie środowiska bibliotecznego oraz promocję bibliotek. Dzięki przystąpieniu do programu w 2010 roku wszystkie biblioteki z terenu gminy Borów otrzymały nowoczesne komputery, urządzenia wielofunkcyjne, sprzęt multimedialny oraz aparaty cyfrowe.

W lipcu 2010 roku gmina Borów złożyła wniosek w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego o dofinansowanie Gminnego Centrum Kulturalno-Edukacyjnego w Borku Strzelińskim w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Budowę centrum ukończono w 2012 roku. W ramach inwestycji powstała biblioteka z czytelnią (fot. 98), salą widowiskową, salą dla zespołu folklorystycznego, toalety, garderoby oraz zaplecze kuchenne.

Fot. 98. Wnętrze biblioteki w Borku Strzelińskim, która od 6 września 2012 roku mieści się w budynku Gminnego Centrum Kulturalno-Edukacyjnego.

Źródło: GBP w Borowie

W uroczystym otwarciu Gminnego Centrum Kulturalno-Edukacyjnego w Borku Strzelińskim 6 września 2012 roku uczestniczyli między innymi Ewa Mańkowska, wicewojewoda dolnośląski, Włodzimierz Chlebosz, członek zarządu województwa dolnośląskiego, Waldemar Grochowski, wójt gminy Borów, Jan Zahradniček, starosta partnerskiej gminy Medlov z Czech, przedstawiciele gmin i powiatów ościennych oraz radni i sołtysi gminy Borów. Poświęcenia budynku dokonał ksiądz Wiesław Szczęch, dziekan parafii w Borku Strzelińskim (fot. 99).

Obecnie poza podstawową działalnością, jaką jest udostępnianie księgozbioru, biblioteka organizuje lekcje biblioteczne dla szkół z terenu gminy Borów, prowadzi systematycznie dedykowane najmłodszym tak zwane „poranki malucha”, ponadto zajęcia plastyczne oraz gry i zabawy dla dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Od 2019 roku w Borku Strzelińskim odbywają się także zajęcia dla dzieci pod nazwą Bajkoterapia, zaś dorośli użytkownicy korzystają

z oferty Klubów 50+, Klubu Filmowego, zajęć komputerowych oraz Dyskusyjnych Klubów Książki. Dodatkowo na początku roku 2021 odbywały się kursy komputerowe dla seniorów powyżej 65 roku życia (E-Senior) zorganizowane we współpracy z Fundacją Partycypacji

Fot. 99. Poświęcenie budynku GCKE w Borku Strzelińskim w dniu 6 września 2012 roku.

Źródło: biblioteka w Borku Strzelińskim

Spółecznej.

W placówce bibliotecznej od 2016 roku działa elektroniczny system udostępniania zbiorów, dający możliwość zdalnego przeglądania księgozbioru, zamawiania i rezerwowania wybranych książek. Inwentarz biblioteki (całej) liczył na dzień 31 grudnia 2021 roku 42 137 książek i 124 audiobooki. Z tego w FGPK w Borku Strzelińskim — 13 753 książki i dziewięć audiobooków. Od 2020 roku wszyscy czytelnicy zapisani do biblioteki mogą bezpłatnie korzystać z platformy czytelniczej Legimi. Od 2009 roku placówka posiada stanowiska komputerowe dla użytkowników z dostępem do bezpłatnego internetu i możliwością drukowania oraz kopiowania dokumentów.

W 2021 roku w całej GBP w Borowie zostało zarejestrowanych 1106 czytelników, z czego 453 to osoby uczące się, 352 — pracujące, a 300 — emeryci, renciści, niezatrudnieni i dzieci, które nie osiągnęły wieku szkolnego. Z tego w FGHP w Borku Strzelińskim zarejestrowano 394 czytelników, z czego 152 to osoby uczące się, 131 — pracujące, oraz 111 — niepracujące, emeryci, renciści lub dzieci, które nie osiągnęły wieku szkolnego.

Od 2020 roku, a więc od wybuchu pandemii, pracownicy biblioteki korzystali z szerokiej gamy darmowych szkoleń w formie warsztatów i webinarów internetowych, co zaprocentowało podniesieniem ich umiejętności i tym samym jakości oferty biblioteki. Wspomniane szkolenia dotyczyły między innymi zagadnień związanych z tworzeniem grafik, filmów, interaktywnych form prezentowania obrazów, tekstów oraz zdjęć. Gminna Biblioteka Publiczna w Borowie została jako jedna z 36 bibliotek w kraju zakwalifikowana do projektu *Biblioteka online, program szkoleniowy dla bibliotekarzy*. Projekt ten był realizowany przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, a dofinansowany został ze środków Narodowego Centrum Kultury w ramach Programu *Kultura w sieci*. Nowoczesna i adekwatna do zaistniałej sytuacji forma zajęć biblioteki została zauważona i nagrodzona również przez organizatorów ogólnokrajowej akcji *Noc w bibliotece — klimat na czytanie*.

W 2021 roku biblioteka otrzymała wyróżnienie w akcji *Przerwa na wspólne czytanie* zorganizowanej przez producenta słodyczy Kinder. Nagrodą za wysokie miejsce w plebiscycie były książki i wygodne pufy, które wzbogaciły księgozbiór i kąciki dla dzieci. W grudniu GBP w Borowie została po raz kolejny wyróżniona w rankingu bibliotek „Rzeczpospolitej” i Instytutu Książki. Na uroczystej gali delegacja odebrała dyplomy i nagrody dla najlepszej biblioteki w województwie dolnośląskim i siódmej w kraju.

Za sukcesy biblioteki odpowiadają pasja i niesamowite zaangażowanie zespołu, dzięki któremu odbywają się stałe wydarzenia o zasięgu gminnym i ponadgminnym, takie jak:

- Bookcrossing,
- Noc Bibliotek,
- Narodowe Czytanie (fot. 103),

Fot. 103. Liderzy gminy Borów podczas Narodowego Czytania w sali widowiskowej Gminnego Centrum Kulturalno-Edukacyjnego w Borku Strzelińskim.

Źródło: GBP Borów

- Cała Polska Czyta Dzieciom,
- Z Książką na Walizkach,
- Mała Książka — Wielki Człowiek,
- Dzień Bezpiecznego Internetu,
- Odjazdowy Bibliotekarz,
- Światowy Dzień Postaci z Bajek,
- Światowy Dzień Książki i Praw Autorskich,
- Tydzień Bibliotek,
- dożynki gminne (dekoracja kościoła i sceny, stanowisko/namiot biblioteczny na stadionie),
- konkurs kolęd i pastorałek.

Do ciekawych działań o charakterze pogłębiania wiedzy i kultury należą zajęcia w tak zwanych klubach i warsztatach. Ostatnio szczególnie popularne są:

- Dyskusyjny Klub Książki,
- Klub Filmowy,
- Sleeveface,
- zajęcia kreatywne, na przykład plastyczne typu DIY,
- gry i zabawy (planszówki dla dzieci),

- Bajkoterapia,
- „poranki malucha”,
- zajęcia integracyjne,
- zajęcia komputerowe,
- głośne czytanie, tak zwane Czytanie na Dywanie,
- ferie w bibliotece,
- biblioteczny „przepisnik”, czyli receptury kulinarne naszych czytelników,

- zagadki, krzyżówki, quizy, rebusy, escaperoomy, „koło fortuny”, często publikowane na profilu FB biblioteki, zwłaszcza w okresie obostrzeń związanych z pandemią,

- EKO-biblioteka: wykonanie łąki miododajnej w Borowie i Borku Strzeleńskim, „wiszące ogrody”, warsztaty kokedamy, poidelka dla pszczoł — warsztaty dla dzieci, Kwiatoteka — wymiana roślin w bibliotece, zajęcia biblioteczne na przykład dotyczące segregowania odpadów (dla dzieci),

- „śniadanie w bibliotece” (spotkania dla „czytomaniaków” od 2022 roku organizowane w bibliotece głównej w soboty pracujące),

- Polecalki Książkoholików — recenzje czytelników publikowane w internecie,

- uroczyste pasowanie na czytelnika,

- warsztaty „moja historia — twoja historia” zorganizowane w ramach projektu szkoleniowego *Biblioteka online* (2020 roku). Projekt miał za zadanie podniesienie kompetencji cyfrowych bibliotekarzy dla poprawy i uatrakcyjnienia oferty biblioteki, ze szczególnym uwzględnieniem publikacji w sieci. Nabyte umiejętności zostały wykorzystane do zaprezentowania szerszemu gronu osób wspomnień mieszkańców o okolicznościach osiedlenia się ich rodzin w gminie Borów, na przykład o zwyczajach świątecznych, tradycjach kulinarnych, sposobach spędzania wolnego czasu itp., a wszystko to w formie wywiadu, plakatu, wystawy interaktywnej. Podobne działania były intensywnie wykorzystywane podczas całej pandemii, a większość z nich stała się stałymi narzędziami w codziennej pracy bibliotekarek. Do dzisiaj wszystkie spotkania autorskie, koncerty, odczyty są na żywo relacjonowane na bibliotecznym Facebooku, a później nagrania są zamieszczane na kanale biblioteki w serwisie YouTube.

Szkolenia i zadania z nimi związane odbywały się w okresie najostrzejszych obostrzeń epidemiologicznych. W tym czasie bibliotekarki przygotowały wyjątkowo bogatą ofertę dostępną w sieci. Maksymalnie została wykorzystana „przysłowiowa” siła Facebooka. Później założony został profil biblioteki w serwisie YouTube, co dało możliwość nagrywania i relacjonowania online wydarzeń bibliotecznych, następnie konto na Tik Toku, w szczególny sposób adresowane do młodszych użytkowników, oraz profil na Instagramie, który — jak wynikało z przeprowadzonych konsultacji — jest bardziej powszechnie wykorzystywany niż Facebook (szczególnie przez osoby młode). Dziś można powiedzieć, że wśród „bibliotecznych tiktokerów” bibliotekarka jest rozpoznawalna, a potwierdzeniem tych słów jest zwycięstwo filmu nagranych przez zespół Gminnej Biblioteki Publicznej w Borowie na konkurs Tiktokowa Biblioteka, który został ogłoszony przez BCK w Szczuczynie.

Oprócz promowania czytelnictwa i przygotowywania warsztatów, biblioteka, dzięki posiadaniu sali widowiskowej, organizuje liczne imprezy muzyczno-recytatorsko-plastyczne. Do najciekawszych możemy zaliczyć:

- dwa koncerty Śpiewająca Eurydyka w 2019 i 2020 roku — Liga Kobiet Polskich,
- dwa koncerty towarzyszące akcji #szczepimy się w 2021 roku,
- festyny organizowane przez sołtysów gminy i rady sołeckie,
- spotkania autorskie między innymi z Magdaleną Knedler, Tomaszem Duszyńskim, Wiesławem Drabikiem, Agnieszką Gil, Alicją Masłowską-Burnos, Agnieszką Lingas-Łoniewką, Grażyną Bąkiewicz, Magdaleną Zarębską,
- odczyty i prelekcje naukowe między innymi Janusza Łacha *Pod dachem świata — walory krajobrazowe Himalajów Nepalskich*,
- Dzień Pluszowego Misia,
- spotkania międzypokoleniowe w 2018 oraz 2019 roku — integracja z słuchaczami Uniwersytetu Trzeciego Wieku we Wrocławiu i studentami Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego,
- gminne dyktando,
- organizowanie różnych konkursów: czytelniczych, plastycznych, kulinarnych, fotograficznych itp.,

— wszelkie imprezy o charakterze patriotycznym, jak Dzień Żołnierzy Wyklętych, Święto Konstytucji 3 maja, Święto Niepodległości.

Przy placówce w Borku Strzelińskim w strukturze Gminnej Biblioteki Publicznej działają zespoły muzyczne takie jak zespół ludowy Ślężanki oraz gminny chór Veni Lumen — założony w 2010 roku i działający do lutego 2022 roku, zastąpiony przez chór Cantanti, którym obecnie kieruje Ewa Sulima.

Wymownym przykładem aktywności mieszkańców Borka Strzelińskiego jest **zespół ludowy Ślężanki**. Pierwszy zespół taneczno-muzyczny działał przy Państwowym Gospodarstwie Rolnym.

Zespół powstał w 1984 roku przy kole gospodyń wiejskich. Na początku funkcjonowania zespołu działały w nim 24 osoby, obecnie — 11. Ślężanki, nawiązując do rodzimych tradycji, prezentują piosenki ludowe z różnych regionów Polski, korzystają z nowej sali w budynku Biblioteki Publicznej w Borku Strzelińskim. Panie po licznych konsultacjach i rozmowach zdecydowały się na występy w stroju krakowskim. Ślężankom w ich występach towarzyszy zespół Batiary. Celem ich działalności jest propagowanie lokalnej kultury w Polsce, ale również za granicą. Zespół z dumą opowiada o wyjazdach i występach oraz o pozytywnie układającej się współpracy między biblioteką i władzami gminy. Godny odnotowania jest udział zespołu w audycji radiowej prowadzonej przez Małgorzatę Majeran-Kokot w Radiu Wrocław w niedzielne poranki, od 7.00 do 10.00 pod tytułem *Lista przebojów ludowych*¹². Audycja ta jest szczególnie popularna wśród zespołów ludowych z całego województwa. Dwa razy w roku organizuje się dla nich konkurs, w którym nagrodą jest nagranie płyty. Ślężanki do tej pory dwukrotnie brały udział we współzawodnictwie. Wydarzenia te angażują całą społeczność lokalną. Zwraca się uwagę na to, że aktualnie w zespole nie brakuje kontynuatorów, jednak w większości zespołów ludowych średnia wieku członkiń wynosiła ponad 50 lat, osoby młodsze stanowią

¹² Celem programu jest pokazywanie aktywności mieszkańców obszarów wiejskich, promocja nie tylko zespołów ludowych, ale wszystkich wydarzeń związanych z podtrzymaniem dziedzictwa kulturowego na Dolnym Śląsku. Jednym z najważniejszych wydarzeń jest coroczny Festiwal Tradycji Dolnego Śląska organizowany w Operze Wrocławskiej, <http://www.ludowe.radiowroclaw.pl/infopages/view/2/O-Liscie> (dostęp: 24.08.2019).

zdecydowaną mniejszość. Pomimo trudności personalnych osoby te wskazują na benefity, jakie daje im przynależność do zespołu, a mianowicie — są dumne, że w większości ich zaangażowanie jest doceniane przez mężów, dzieci oraz społeczność lokalną.

W obecnym składzie chór tworzy 11 osób: Genowefa Włosek, Kazimiera Bezdzieta, Bogusława Babiaryz, Helena Greczyło, Wiesława Krawczyk, Celina Stasienko, Marzanna Gierczak, Tomasz Rudnicki, Stanisław Kołakowski, Zygmunt Hołubowicz i Zbigniew Hutnik.

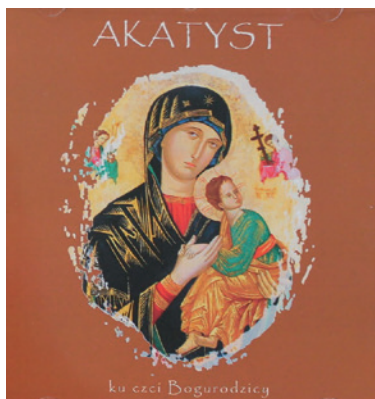
Ślężankom w ich występach towarzyszy zespół Batiary powstały w 1985 roku. W skład zespołu wchodzi Mieczysław Gosodarczyk, wokół, bęben i talerze, oraz Leszek Grewling, akordeon.

Oprócz zespołu Ślężanki, od 25 listopada 2010 roku do lutego 2022 roku działał gminny chór Veni Lumen w składzie: Larysa Antoniuk, Marzanna Gierczak, Zbigniew Górniak, Zygmunt Hałubowicz, Barbara Haniszewska, Irena Iżykowska, Elżbieta Kluczevska, Iwona Kniat, Stanisław Kołakowski, Ewa Łopata, Mariola Marszałek, Anna Nowicka, Małgorzata Oszustowicz, Krystyna Piskorz, Elżbieta Sucharska, Danuta Szczepańska i Alicja Woźniak.

Pierwszą osobą prowadzącą chór była Mirosława Krawczyszyn, następnie od 2012 do 2019 roku — Paweł Ożga, od 2019 roku zaś — Ewa Sulima, która obecnie jest instruktorką i dyrygentem chóru Cantanti o tym samym składzie osobowym. Wspólna praca chóru z zespołem ludowym oraz utalentowaną muzycznie młodzieżą owocuje licznymi występami na różnej rangi spotkaniach, świętach, festiwalach, a ich talent i determinacja zaowocowały wydaniem czterech albumów: dwóch z pieśniami kościelnymi: *Kolędy* oraz *Akatyst ku czci Bogurodzicy*, jednego z muzyką ludową *Na ludowo*, przy współudziale zespołu ludowego Ślężanki, i jednego z pieśniami patriotycznymi *Polska niepodległa* (fot. 106A–D).

Kolejną inicjatywą artystyczną jest amatorski **Kabaret Okazjonalny**, który — jak sama nazwa wskazuje — występuje „okazjonalnie” podczas różnych wydarzeń kulturalnych organizowanych przez bibliotekę. Założony i prowadzony jest głównie przez Andrzeja Florkę z Borka Strzeleńskiego.

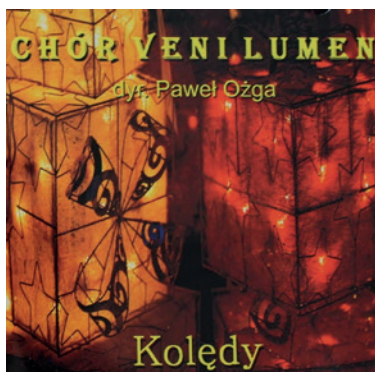
Przedstawiona działalność biblioteki nie byłaby możliwa, gdyby nie współpraca z następującymi podmiotami:

Fot. 106A. Album *Akatyst ku czci Bogurodzicy* z 2016 roku.

Fot. 106B. Album *Na ludowo* z 2016 roku.

Fot. 106C. Album *Koleđy* z 2018 roku.

Fot. 106D. Album *Polska niepodległa* z 2018 roku.

— wójtem gminy Borów i pracownikami urzędu gminy,
 — przedszkolem, żłobkiem i szkołami z terenu gminy Borów,
 — stowarzyszeniem „Integracja. Szkoła — Rodzina — Środowisko Lokalne”,
 — sołtysami i radami sołeckimi,
 — kołami gospodyń wiejskich,
 — policją (spotkania edukacyjne, prewencyjne z mieszkańcami, ale również udostępnianie pomieszczeń na spotkania indywidualne z dzielnicowym),

- parafiami z terenu gminy Borów,
- ochotniczymi strażami pożarniczymi,
- Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Borowie (warsztaty dla podopiecznych na przykład aktywizujące, kulinarne, dietetyczne — również we współpracy z bankiem żywności itp.),
- Dolnośląską Biblioteką Publiczną we Wrocławiu,
- Stowarzyszeniem Aglomeracja Wrocławska (spotkania autorskie, dary książkowe, gry, materiały plastyczne na zajęcia itd.),
- Stowarzyszeniem Hospicjum Domowe Nadzieja w Strzelinie (akcja charytatywna, na przykład koncert połączony ze sprzedażą ciast, prac lokalnych artystów, zbiórka do puszek na rzecz stowarzyszenia),
- tygodnikiem „Słowo Regionu”,
- Fundacją Partycypacji Społecznej (współorganizacja kursów podnoszących kompetencje komputerowe osób powyżej 65 roku życia z gminy Borów, E-Senior),
- Lokalną Grupą Działania „Gromnik” (na przykład konsultacje społeczne i doradztwo),
- Ligą Kobiet Polskich,
- Instytutem Książki.

Wszystkie działania prowadzone przez pracowników biblioteki przy wsparciu wymienionych podmiotów i organizacji owocują licznymi nagrodami i wyróżnieniami, takimi jak:

- odznaka honorowa Zasłużony dla Kultury Polskiej Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (2019 rok),
- wysoka pozycja w rankingu bibliotek organizowanym przez tygodnik „Rzeczpospolita” i Instytut Książki (w 2021 roku siódme miejsce w kraju i pierwsze w województwie dolnośląskim),
- dwukrotne wyróżnienie i nagroda w głosowaniu czytelników/użytkowników *Kinder* — *przerwa na wspólne czytanie* zorganizowanym przez producenta słodczy,
- wyróżnienie w konkursie *Boom na komiksy* w bibliotece (2021 rok),
- wyróżnienie od hurtowni książek Platon za ciekawą inicjatywę na Noc Bibliotek (2021 rok).

Rola integracyjna biblioteki w Gminnym Centrum Kulturalno-Edukacyjnym jest niezaprzeczalna i wyraża się nie tylko poprzez promowanie czytelnictwa, ale i organizowanie występów, wychodząc poza mury ośrodka, tym samym definiując krajobraz wsi Borka Strzelińskiego. Liderzy Borka Strzelińskiego twierdzą wprost, iż jedną z ról instytucji takich jak szkoła, biblioteka, kościół jest „oprócz funkcji edukacyjnej, kulturowej, duchowej, wychowawczej również dbanie o lokalną tożsamość, podtrzymywanie pamięci, skąd jesteśmy. Teraz, kiedy pojawiają się nowi mieszkańcy, chodzi o to, aby o tę tożsamość dbać. To jest zadanie przekazać ją kolejnym pokoleniom między innymi przez tradycję, obrzędowość, ale również poprzez wystawy i występy”.

5. Charakterystyka gospodarki w Borku Strzelińskim w latach 1945–2022

5.1. Rolnictwo

Przybyli z Kresów Wschodnich (1944–1946) repatrianci początkowo mieszkali i pracowali wspólnie z niemiecką ludnością na roli. Dużym zaskoczeniem były dla nich murowane budynki mieszkalne i gospodarcze, energia elektryczna czy maszyny rolnicze, na przykład ciągniki Lanz Bulldog, młocarnie, prasy do słomy i snopowiązałki. Przybyli otrzymali ziemię (od 5 do 10 ha na rodzinę, a chłoporobotnicy, na przykład kolejarze, dróżnicy — 2 ha) do uprawy. Dzięki wsparciu organizacji UNRRA (Administracja Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy i Odbudowy/United Nations Relief and Rehabilitation Administration) osadnicy otrzymali konie oraz bydło. Od 1948 roku nastąpiła kolektywizacja i zakładanie spółdzielni rolniczych, do której chłopcy nie chcieli przystępować, przez co zostali ukarani wprowadzeniem tak zwanych planowych dostaw na zboże, żywiec i mleko. Ceny skupu były urzędowe i bardzo niskie. Kto się nie wywiązał z dostaw, był osadzany w więzieniu, między innymi w Kłodzku. W 1949 roku na terenie dawnego majątku utworzono PGR (Państwowe Gospodarstwo Rolne), które posiadało obory, chlewnie, młyn, gorzelnię, mleczarnię warsztaty, park maszynowy oraz kuźnię. W pałacu urządzono biura, restaurację oraz przedszkole.

Założenie PGR-u wiązało się napływem ludności z tak zwanej centralnej Polski, która przyjechała do pracy w rolnictwie. Indywidualni rolnicy w tym okresie mieli reglamentowaną sprzedaż nawozów, sznurów do snopowiązałek i innych potrzebnych maszyn oraz narzędzi do pracy na roli. Na początku lat siedemdziesiątych XX wieku we wsi powstało kółko rolnicze, które świadczyło usługi techniczno-mechaniczne dla rolników, takie jak orka ciągnikiem, koszenie zbóż czy transport zbiorów. Lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte XX wieku to rozwój rolnictwa indywidualnego, między innymi poprzez zlikwidowanie planowanych dostaw.

Zmiany ustrojowe po 1989 roku doprowadziły do upadku PGR-u. Pierwszym prywatnym właścicielem gospodarstwa został Witold Duchniewicz, jednakże już pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku areał rolny wykupili inni indywidualni rolnicy. Z chwilą przystąpienia Polski do Unii Europejskiej nastąpił upadek małych gospodarstw poprzez sprzedaż ziemi lub jej dzierżawa na rzecz dużych gospodarstw rolnych. Obecnie we wsi jest kilku rolników, którzy dysponują kilkudziesięcioma hektarami gruntów, są to: Tomasz Domański, Marian Czarnecki, Ryszard Szargut, Tomasz Kluczewski, Marian Ziąber. Wszyscy zajmują się produkcją rolną, uprawą zbóż, kukurydzy, rzepaku i buraków cukrowych. Nikt nie prowadzi hodowli zwierząt. W kilku domostwach na użytek własny hoduje się króliki, kury, kaczki oraz indyki.

W krajobrazie wsi spotkać możemy konie, dzięki pasji, jaką w ich „zaklinaniu” przejawia Wiesław Kluczewski, a dzięki pasji pszczelarstwa Tomasza Kluczewskiego oraz Bronisława Głębockiego możemy dostrzec barcie (fot. 108A, B). W przydomowych ogródkach uprawia się owoce i warzywa na własne potrzeby (fot. 109).

Fot. 108A, B. Pasieka Tomasza Kluczewskiego na ogródkach przydomowych przy ulicy Akacjowej oraz artystyczny ul Tomasza Kluczewskiego z postacią patrona pszczelarzy świętego Ambrożego.

Źródło: J. Łach 2022

Fot. 109. Ogródki przydomowe (łanowe) przy ulicy Akacjowej zachowują wielowiekowy krajobraz wsi.

Źródło: J. Łach 2022

5.2. Przemysł

Państwowe Gospodarstwo Rolne w Borku Strzelińskim funkcjonujące jako Zakład Rolny Borek Strzeliński zostało założone w 1949 roku i liczyło 2543 ha, składało się z trzech gospodarstw rolnych: GR Mańczyce, GR Borów oraz GR Borek Strzeliński. Z relacji Czesława Fuławskiego (dyrektora zakładu rolnego w latach 1976–1992) wynika, że w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku hodowano bydło mleczne w liczbie 1350 sztuk, w tym 1250 — w samym Borku Strzelińskim, 100 — w Brzezicy, oprócz tego hodowana była jałowizna na odnowienie stada krów mlecznych w liczbie 400–600 sztuk w zależności od roku. Hodowla bydła mlecznego pozwalała na pozyskanie 14 000 litrów dziennie, a surowiec ten mógł być przekazany w ilości 1 litra dziennie dla pracownika i 0,5 litra dla członków jego rodziny. Przy bydle mlecznym miała miejsce hodowla byków zwana bukaciarnią — hodowane buhaje mięsne sprzedawano na rynek krajowy oraz przeznaczano na eksport, najczęściej do Włoch. Następną gałęzią była produkcja trzody chlewnej, której roczna sprzedaż wahała się od 3000 do 4000 sztuk tuczników, przy tym była prowadzona pełna produkcja prosiąt pod produkcję tuczniaka — był to tak zwany cykl zamknięty.

Uprawa w Zakładzie Rolnym Borek Strzeliński obejmowała zboża, w ilości około 1200 ha — 1000 ha pszenicy, 200 ha jęczmienia jarego oraz ozimego, rzepak (około 250 ha), kukurydzę na ziarno (200 ha), buraki cukrowe (250 ha), zaś pozostałą część stanowił areal paszowy, którym była lucerna oraz trawa pochodząca z miejscowych pastwisk i łąk zlokalizowanych na terenach zalewowych doliny Ślęzy. Do obsługi gospodarstwa wykorzystywano sześć kombajnów gigant, 50 ciągników, sprzęt do siewów, nawożenia, w tym samolot dwupłatowy Antonow An-2 do rozsiewu nawozów oraz śmigłowiec Mi-2 do oprysków. Do pielęgnacji buraków na okres dwóch miesięcy sprowadzano 50 pracowników z województwa świętokrzyskiego, którym Zakład Rolny Borek Strzeliński zapewniał wyżywienie oraz nocleg. W latach 1977–1982 do gospodarstwa Borek Strzeliński, Borów i Mańczyce zostało przyłączone gospodarstwo rolne Warkocz, co pozwoliło prowadzić gospodarkę na areale 3400 ha.

W skład gospodarstwa rolnego wchodziły:

— gorzelnia, która produkowała do 200 000 litrów spirytusu rocznie z ziemniaków oraz żyta. Ziemniaki przeznaczone do produkcji spirytusu składowane były w kopcach na powierzchni 6 ha,

— młyn gospodarczy produkujący do 20 t mąki pszennej i 5 t żytniej tygodniowo. Mąka ta była odbierana głównie przez okolicznych piekarzy, przykładowo w Borku Strzelińskim przez prywatną piekarnię Jana Macha oraz piekarnię GS SCH (Gmina Spółdzielnia Samopomoc Chłopska), gdzie piekarzami byli Bernard Halak i Chryzanty Czerwonko,

— ubojnia,

— stolarnia, gdzie wytwarzano krzesła, ławy, meble na potrzeby lokalne, a także dokonywano napraw istniejącego sprzętu,

— sklep spożywczy, w którym sprzedawano produkty z gospodarstwa,

— sklep metalowy wraz z częściami zamiennymi i paszami,

— przedszkole dwuoddziałowe zlokalizowane w pałacu, w którym funkcjonowała również kawiarenka prowadzona przez Irenę Podruczną (Michułka),

— stołówka, w której wydawano nawet 250 posiłków dziennie (obecnie Gminne Centrum Kulturalno-Edukacyjne),

— osiedle mieszkaniowe dla 96 rodzin, przy którym wybudowano boisko sportowe, gdzie między innymi odbywały się coroczne dożynki (fot. 110),

— duży plac buraczany wraz z bocznicą kolejową, z której korzystało gospodarstwo rolne.

W gospodarstwie rolnym zatrudnionych było 250 osób (10 osób na 100 ha), spośród których 20 — w warsztacie mechanicznym, gdzie możliwe było przeprowadzanie bieżących remontów maszyn na miejscu, a 20 — w brygadzie budowlano-remontowej, która dbała o stan techniczny infrastruktury gospodarczej.

Dyrektorami zakładu PGR byli: Jan Jakubowski (1949–1966), inż. Jan Gałęza (1966–1976), mgr inż. Czesław Fuławski (1976–1992) oraz mgr inż. Janusz Fedeczko (1992–1993).

W strukturze pracowniczej gospodarstwa w latach kierowania zakładem przez Czesława Fuławskiego byli: mgr inż. Aleksander

Fot. 110. Dożynki 1986 roku – kierownictwo Zakładu Rolnego w Borku Strzelińskim.

Źródło: C. Fuławski

Skowron, kierownik gospodarstwa w Borku Strzelińskim, mgr inż. Janusz Fedeczko, kierownik gospodarstwa w Borowie, mgr inż. Józef Radkowski, kierownik gospodarstwa w Mańczycach, mgr inż. Zdzisław Winiarski, kierownik gorzelnii, Michał Radzik, kierownik młyna, Władysław Brzeski, kierownik fermy krów, Michał Jurek, Józef Kurzawa, Janusz Żurawski, kierownicy grupy budowlanej, oraz Józef Florko, kierownik warsztatów.

Prawa pracownicze w tym okresie były nadzorowane przez związki zawodowe, na czele których stali Bronisław Nietupski oraz Kazimierz Stachyra, sprawami BHP PPOŻ zajmował się Wiesław Siemiaszkiewicz.

W strukturze gospodarstwa znajdował się punkt weterynaryjny, w którym zatrudnionych było trzech lekarzy weterynarii oraz dwóch techników weterynarii: dr Jan Bandura, dr Wojciech Huk oraz dr Jan Pawliszak. Nad stanem hodowli zwierząt gospodarczych czuwało od ośmiu do 12 zootechników. Dla ochrony zdrowia istniał punkt lekarski, w którym co tydzień przyjmował prof. dr Jacek Szechliński (kardiolog).

O wielkości produkcji rolnej oraz bardzo dobrej organizacji pracy świadczyć może przeniesienie do Borka Strzelińskiego w okresie od 1 lipca 1968 do 30 czerwca 1972 roku Rejonowego Inspektoratu Państwowych Gospodarstw Rolnych, należącego do Wojewódzkiego Zjednoczenia Państwowych Gospodarstw Rolnych we Wrocławiu, a podlegającego ministrowi rolnictwa. O jakości pracy Zakładu Rolnego Borek Strzeliński jako wzorcowego gospodarstwa rolnego Polski Ludowej świadczyły wizytacje ważnych osobistości z kraju i świata; byli to między innymi Ignacy Loga-Sowiński (przewodniczący Centralnej Rady Związków Zawodowych, 1956–1971), przywódca Chin Deng Xiaoping (1987 rok), któremu towarzyszył Stanisław Zięba, ówczesny minister rolnictwa, leśnictwa i gospodarki żywnościowej (fot. 111, 112, 113).

Fot. 111. Deng Xiaoping na terenie Zakładu Rolnego Borek Strzeliński w 1987 roku.

Źródło: C. Fuławski

Fot. 112. Tradycyjne polskie powitanie Deng Xiaopinga w Borku Strzelińskim.

Źródło: C. Fuławski

Fot. 113. Deng Xiaoping wizytujący obory Zakładu Rolnego w Borku Strzelińskim.

Źródło: C. Fuławski

Na terenie byłego majątku, później PGR-u, po wojnie, do lat siedemdziesiątych XX wieku działały gorzelnia, młyn, ubojnia zwierząt, natomiast w miejscu dzisiejszego ośrodka zdrowia i sklepu wielobranżowego istniał skup zwierząt rzeźnych. Wszystkie te instytucje po 1989 roku uległy likwidacji. W nowych czasach, w latach dziewięćdziesiątych XX wieku przy ulicy Sienkiewicza powstał zakład International Deco Logistisc Sp. z o. o. zajmujący się produkcją mebli, który obecnie został również zlikwidowany.

5.3. Usługi

Po wojnie we wsi działały sklepy spożywczy, mięsny, metalowy, przemysłowy, meblowy, obuwniczo-odzieżowy, gospoda, restauracja, dwie piekarnie, dwie krawcowe, fryzjer, szewc, magiel, punkt pralniczy, zakład wyrobu sztyldów, Poczta Polska, kasa oszczędnościowa (w budynku GS), wypożyczalnia maszyn i drobnego sprzętu gospodarstwa domowego (takich jak szatkownice do kapusty), dwóch kowali, dwie stolarnie, punkt skupu zbóż, buraków cukrowych i zwierząt rzeźnych, punkt sprzedaży węgla i nawozów sztucznych, skup surowców wtórnych (butelek, szmat). Punkty te działały w strukturze GS (Gminnej Spółdzielni). Na terenie PGR-u istniała klubokawiarnia oraz przedszkole zakładowe (fot. 114).

Do pracy w usługach przyjeżdżali ludzie z okolicznych wsi, Strzelina, a nawet Wrocławia. Wieś się rozwijała i była znana w powiecie i województwie. Od samego początku pracował tam lekarz — początkowo felczer Iżyk. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku otwarto aptekę przy ulicy Strzelińskiej, która działa do dnia dzisiejszego. Obecnie, jak we wstępie wspomniano, we wsi usługi dla mieszkańców Borka Strzelińskiego i okolicznej ludności oferują: bank spółdzielczy (fot. 4), ośrodek zdrowia (fot. 5), apteka, cztery sklepy, w tym dwa spożywcze, jeden wielobranżowy oraz jeden z częściami do maszyn rolniczych (fot. 115), dwa zakłady fryzjerskie przy ulicy Wrocławskiej 4 i Strzelińskiej (fot. 116), zakład krawiecki, salon kosmetyczny Beauty Point — Salon Wizażu i Stylizacji (fot. 117) oraz plac targowy.

Fot. 114. Zdjęcie grupowe dzieci przedszkolnych pracowników PGR-u z 1950 roku z wychowawczynią Zofią Płusą oraz kucharką Katarzyną Brodziak.

Źródło: A. Dyga

Fot. 115. Sklep wielobranżowy państwa Bezdziętnych oraz sklep z częściami do maszyn rolniczych przy ulicy Strzebińskiej (2022 rok).

Źródło: J. Łach

Fot. 116. Salon fryzjerski przy ulicy Wrocławskiej 4 (2020 rok).

Źródło: J. Łach

Fot. 117. Budynek mieszkalno-usługowy przy ulicy Wrocławskiej 1. Na parterze znajduje się zakład krawiecki oraz zakład kosmetyczny (2020 rok).

Źródło: J. Łach

6. Materialne dziedzictwo kulturowe Borka Strzelińskiego

Materialne dziedzictwo Borka Strzelińskiego stanowi istotną część składową dziedzictwa narodowego¹³. Jego materialny dorobek składa się na symbolikę, która jest wizualną i werbalną prezentacją wartości kulturowych miejscowości. Symbolika w krajobrazie wiejskim Borka Strzelińskiego stanowi o jego dziedzictwie kulturowym, gdyż jest cechą tradycji i dawnego życia mieszkańców, ale również świadomym działaniem dla wyrazistego zdefiniowania przestrzeni. Czytelność symboli krajobrazu wiejskiego bywa charakterystyczna jedynie w obrębie określonego kręgu kulturowego, który w wyniku różnych zawirowań historycznych dziedziczy symbole lub dokonuje ich zmian. Borek Strzeliński, jak już wspomniano, po 1945 roku był świadkiem wymiany ludności niemieckiej na polską — pochodzącą z Kresów Wschodnich. Ludność ta zmuszona została do przyjęcia spuścizny — niejednokrotnie trudnej do zaakceptowania. Okres po drugiej wojnie światowej otworzył przed społecznością Borka Strzelińskiego nowe kierunki działalności, która wpłynęła na zmiany

13 Dziedzictwo narodowe to „zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawanymi za podstawę ochrony prawnej dla dobra konkretnego społeczeństwa i jego rozwoju oraz dla przekazania ich następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej” (Pruszyński 2001).

symboliki wsi [3], lecz pomimo tego rola wielowiekowej spuścizny została zachowana i obecnie świadczy o randze dziedzictwa kulturowo-krajobrazowego wsi. Współcześnie na wysoką rangę walorów kulturowych Borka Strzelińskiego wpływają: kościół parafialny, pałac, zabudowa frankońska, krzyże pokutne, kapliczki oraz pomnik.

6.1. Kościół parafialny pw. Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego

Początek obecności kościoła w Borku Strzelińskim, miejscowości wzmiankowanej już w roku 1155 w dokumencie papieża Hadriana IV, związany jest z rokiem 1232. W tym okresie powstała niewielka kaplica wybudowana w stylu wczesnogotyckim pw. Świętego Wawrzyńca (Sancti Laurentii Martyris). Do XVI wieku kościół, będąc świątynią katolicką, nie podlegał większym zmianom architektonicznym. Przełomem był natomiast wiek XVI, kiedy to w 1537 roku kościół przeszedł w ręce protestantów za przyczyną przejęcia majątku Borka Strzelińskiego przez Fryderyka von Kanitza z rodu Hohenzollernów, stając się w czasie kontrreformacji ostoją dla prześladowanych luteranów, pełniąc funkcje kościoła ucieczkowego (kościół schronienia) [10, 39]. W latach 1553–1579 kościół przeszedł przebudowę w stylu renesansowym zgodnie z ówczesnymi trendami architektonicznymi. W 1579 roku do istniejącej budowli dobudowano prezbiterium wraz z zakrystią północną — obecnie kaplica świętego Antoniego, oraz wieżę (fot. 119) mierzącą ponad 35 m, zbudowaną na planie kwadratu, zwieńczoną barokowym hełmem, która od strony południowej posiada ostrosłupowy portal z 1250 roku, gdzie umiejscowione są drewniane drzwi z okuciami z 1519 roku. Na szczycie wieży znajdują się dwa dzwony — pierwszy pochodzący z 1850 roku jest darem parafian niemieckich, drugi z 1964 roku ufundowany został przez parafian z okazji nawiedzenia kościoła przez obraz Matki Bożej Częstochowskiej oraz dla uczczenia tysiąclecia chrztu Polski. Obecnie z wieży kościoła wybijane są godziny oraz cztery razy na dobę melodie religijne: o godzinie 6.00 w dni robocze oraz o 7.00 w soboty i niedziele

— *Kiedy ranne wstają zorze*, o 12.00 — *Anioł Pański*, o 15.00 — *Jezu ufam Tobie*, o 21.00 — *Apel jasnogórski*.

Wracając jednakże do 1700 roku, ze względu na zwiększającą się liczbę parafian szukających swobody wyznaniowej nastąpiła rozbudowa kościoła z nietypowym dla świątyń protestanckich przepychem malarsko-rzeźbiarskim. Dobudowano również północny i południowy transept, tworząc formę krzyża. Do nawy południowej zaś — kruchtę (przedsionek wejściowy) wraz z zewnętrznymi schodami na empory (fot. 120).

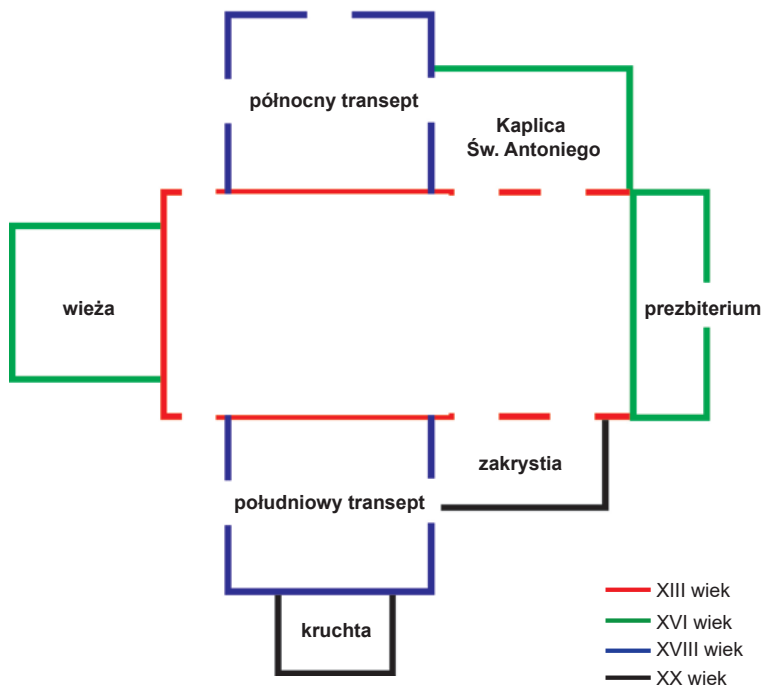

Fot. 119. Widok kościoła w Borku Strzeleńskim w 2022 roku.

Źródło: J. Łach

Gruntowna przebudowa w latach 1700–1713, oprócz zmiany bryły kościoła, objęła również jego wnętrze, w szczególności: drewniany, kasetonowy, polichromowany strop, ołtarz, kazalnicę z baldachimem, organy oraz empory. Strop kościoła wykonany przez nieznanego autora w latach 1702–1713 podzielony został na 32 kasetony pokryte malowidłem temperowym o niepowtarzalnym, unikatowym motywie wici roślinnej (liść akantu) z kwiatem (goździka, róży, tulipana) (fot. 121) [9, 31]. Wymiary kasetonu wynoszą około 107 × 147 cm. Kolorystyka malowideł ograniczona jest do barw chłodnych: tło reprezentują kolory białoszare, natomiast ornamentyka roślinna

(wici) — kolory błękitu i czerni. Chłodną paletę barw uzupełnia czerwień żelazowa ornamentyki kwiatowej. Pierwotna kolorystyka, po konserwacji (w latach 2002, 2004–2005, 2007–2008), w 2010 roku została wzbogacona o barwę ugru złotego. Strop drewniany tworzą deski modrzewiowe o szerokości 30–50 cm i długości 225 cm, przytwierdzone gwoździami kutymi i ćwiekami do belek stropowych.

Fot. 120. Rozbudowa kościoła na przestrzeni siedmiu wieków.

Źródło: J. Łach

Również na szczególną uwagę zasługują drewniane empory (balkony chóralne) z 1702 roku, ozdobione malowidłami o tematyce biblijnej, znajdujące się w tyle kościoła i w nawach bocznych. Jeszcze do 1954 roku istniały empory wzdłuż nawy głównej, kiedy to postanowiono je rozebrać. Dzięki emporom ówczesny kościół mógł pomieścić

Fot. 121. Fragment polichromii stropu kościoła. W sercu widoczna data wykonania malowidła (1702 rok).

Źródło: J. Łach

jednokrotnie 2000 wiernych. Na emporach, które pozostały do dnia dzisiejszego, widnieją unikatowe polichromie: chrzest Chrystusa w Jordanie, Święta Rodzina przy pracy, przemienienie Chrystusa na górze Tabor, walka Dawida z Goliatem, Chrystus w Ogrójcu, wywyższenie węża miedzianego, Jonasz wychodzący z paszczy wieloryba, ukrzyżowanie Chrystusa, sąd Salomona oraz kazanie na górze. Empory posiadają również kasetonowy strop, wsparte są na drewnianych profilowanych kolumnach. Powyżej chóralnych empor znajduje się bardzo dekoracyjny prospekt organowy z 1779 roku, osłaniający organy, które zostały zbudowane przez Michaela Rödera w latach 1735–1736 (już nieistniejące), przebudowane w latach 1890 i 1912 przez firmę Schlag und Söhne ze Świdnicy. Prospekt organowy został bogato ozdobiony piękną snycerką o motywie roślinnym, zwieńczony połączoną koroną (fot. 122, 123, 124). Fundatorami prospektu była rodzina von Tenczinów, właściciele Borka Strzeleńskiego w latach 1745–1796.

Z tego okresu pochodzi również bogato zdobiona ambona z wizerunkami świętych ewangelistów: Jana (z orłem), Łukasza (z wołem), Mateusza (z aniołem), Marka (z lwem). Figury ewangelistów są współczesne — poprzednie, wraz z bogato zdobionym

Fot. 122. Widok empor oraz transeptu organowego z 1779 roku — fotografia z końca XX wieku, oraz zachowane empory chóralne i transept organowy z 2011 roku.

Źródło: J. Łach

Fot. 123. Wnętrze kościoła z początku XX wieku (1912). Widoczne empory rozebrane w 1954 roku wraz z baldachimem nad amboną. Współczesny wygląd nawy głównej z zachowaną jedynie amboną i ołtarzem w prezbiterium.

Źródło: J. Łach

Fot. 124. Wnętrze kościoła z początku XX wieku, od lewej — okres wyznania protestanckiego, od prawej — wnętrze z XXI wieku, okres wyznania rzymskokatolickiego.

Źródło: J. Łach

baldachimem, zaginęły w okresie powojennym, kiedy to zmieniono miejsce instalacji ambony w kościele. Ambona była darem Schlezy Kotulińskiego (fot. 125).

Fot. 125. Ambona z końca XX wieku. Na ścianie widoczne dawne stacje drogi krzyżowej (A). Odnowiona ambona z figurami świętych ewangelistów, w tle widoczne nowe stacje drogi krzyżowej (2012 rok) (B).

Źródło: kronika parafialna, J. Łach

Z 1720 roku pochodzi również barokowy ołtarz z obrazem Dobrego Pasterza. Ołtarz będący jednoosiową, jednokondygnacyjną konstrukcją z parą kolumn korynckich dźwiga belkowane wygięcie, nad którym znajduje się rzeźba *Gloria Świętej Trójcy* wykonana w 1720 roku. Po bokach ołtarza znajdują się rzeźby z lat dwudziestych XX wieku, świętego Antoniego Padewskiego (rzeźba przywieziona ze wschodu, ze Strusowa, powiat Trembowla, przez rodzinę Macieja Szajkowskiego w 1945 roku) oraz świętej Jadwigi Śląskiej. W polu głównym ołtarza znajduje się obraz z 1873 roku przedstawiający Chrystusa jako Dobrego Pasterza. Obraz olejny autorstwa Carla Gottfrieda Pfannschmidta o wymiarach 220 × 160 cm został ufundowany przez rodzinę von Schoenermarków.

Kolejną przebudowę kościoła przeszedł w latach 1912–1913, poprzez budowę zakrystii. W tym okresie w kruchcie i w nawie głównej umieszczono renesansowe płyty nagrobne z okresu 1684–1750 Johanna Sigmunda von Kanitza und Dallwitza, Justyny Maksymiliany von Kanitz (fot. 126), natomiast w murze od strony północnej — barokowe epitafia Johanna Bergera oraz Heleny Eleonory Hochlin (fot. 127) [5, 13].

Po 1945 roku kościół, wraz ze swoim dziedzictwem materialnym i duchowym, przeszedł w ręce polskich osadników, stając się ponownie kościołem rzymskokatolickim pod wezwaniem świętego Wawrzyńca, a od 1952 roku świętego Wawrzyńca i świętego Antoniego, za zgodą kardynała Stefana Wyszyńskiego. Działania wojenne spowodowały znaczne zniszczenia okien, murów kościoła, lecz już w 1952 roku obiekt przeszedł pierwszy remont pozwalający na uczestnictwo wiernych w obrzędach religijnych. Po likwidacji w 1954 roku bocznych empor oraz baldachimu znad kazalnicy, w latach 1958–1961 parafianie przeprowadzili remont kościelnego ogrodzenia i ogrodu plebańskiego, a także plebanii. W 1962 roku wykonano polichromie wnętrza według projektu Józefa Dutkiewicza. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku parafianie ufundowali dla godnej i uroczystej posługi ornaty (czerwony — w 1962, zielony — w 1969, biały gotycki — w 1970, gotycki maryjny — w 1972, zielony gotycki — w 1976), chorągwie żałobne (1963), dwa kielichy (1970) oraz w 1981 dwa ornaty, białą kapę i chrzcielnicę.

Fot. 126. Renesansowe płyty nagrobne z okresu 1684–1750 Johanna Sigmunda von Kanitz und Dallwitz (z lewej) oraz Justiny Maksymiliany von Kanitz.

Źródło: J. Łach

Fot. 127. Barokowe epitafia na wschodniej ścianie kościoła, od lewej Heleny Eleonory Hochlin oraz Johanna Bergera z XVIII wieku.

Źródło: J. Łach

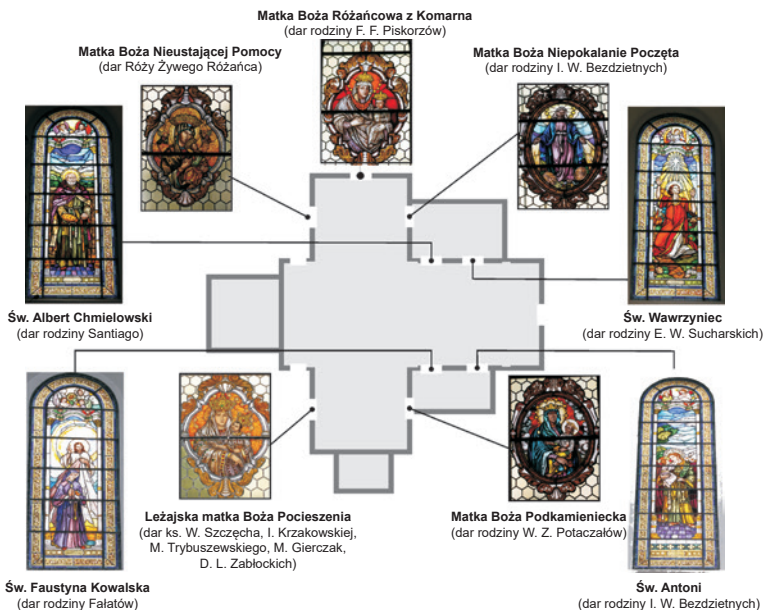
W 1992 roku położono lastrykową posadzkę w kościele i starej zakrystii. Wnętrze kościoła zostało wzbogacone poprzez ufundowanie w 1999 roku przez parafian obrazu świętego Antoniego Padewskiego autorstwa Teresy Buczyńskiej.

W historii kościoła początek XXI wieku to gruntowne remonty i renowacje zainicjowane przez nowo przybyłego księdza Wiesława Szczęcha. Już w 2001 roku miała miejsce wymiana dachu, instalacji elektrycznej kościoła oraz założenie nowych żyrandoli i kinkietów ufundowanych przez parafian: Mariana Fałata, Krystynę Piskorz, Danutę Zabłocką, Zbigniewa Potaczałę, Danutę Domańską, Aldonę Szargut, Lilię Halkiewicz. Wystrój świątyni wzbogacono w 2003 roku ufundowanymi przez parafian witrażami.

Witraże w nawie głównej przy prezbiterium przedstawiają świętego Antoniego, świętą Faustynę Kowalską, świętego Wawrzyńca, świętego Brata Alberta Chmielowskiego, natomiast w nawie bocznej północnej: Matkę Bożą z Komarna, Matkę Bożą Nieustającej Pomocy oraz Matkę Bożą Niepokalanie Poczętą, w nawie bocznej południowej: Matkę Bożą Pocieszenia oraz Matkę Boską Podkamieniecką (fot. 128).

Z elementów współczesnego wystroju kościoła podnoszących jego wartość estetyczną i kulturową należy wymienić nowy marmurowy stół ofiarny, marmurową chrzcielnicę oraz obrazy drogi krzyżowej wykonane przez malarza z Przemyśla w 2008 roku. 13 maja 2009 roku została umieszczona w transepcie północnym figurka Matki Bożej Fatimskiej wraz z nowym ołtarzem (grota) wykonanym specjalnie dla niej. W 2009 roku Zygmunt Bagiński wykonał stalle oraz trony w prezbiterium kościoła. Podczas renowacji drzwi kościelnych odnowiono zworniki ukazujące informacje o fundatorach świątyni (fot. 129).

Wystrój kościoła został wzbogacony 26 kwietnia 2010 roku o obraz świętego papieża Jana Pawła II namalowany przez Jacka Bartkowskiego, malarza z Wrocławia. Ramy obrazu wykonał Tadeusz Kuc. Obraz ufundowali Marian i Krystyna Fałatowie z Kojęcina. Ten sam artysta malarz namalował obraz błogosławionej Karoliny Kózki — ufundowany wraz z ramami przez Karolinę i Mariana Cyganów. 13 grudnia 2010 roku zakończono renowację balustrad chóru, który został w latach 2021–2022 wzbogacony o dodanie figur ufundowanych przez parafian (fot. 130). Figury świętego Wawrzyńca

Fot. 128. Plan rozmieszczenia witraży w kościele w Borku Strzeleńskim.

Źródło: J. Łach

(dar Genowefy Włosek), świętego Piotra (dar Barbary Gaj, Janiny Kotlińskiej), świętej Rity (dar Krystyny i Edwarda Golińczaków), świętej Jadwigi (dar Genowefy Włosek), świętego Jana Chrzciciela (dar Doroty i Mirosława Wronów), świętego Józefa (dar Genowefy Włosek), świętego Pawła (dar Marii Sambor), Najświętszego Serca Pana Jezusa (dar Zdzisławy i Jana Hutników).

Kolejnym historycznym obiektem Borka stanowiącym jego dziedzictwo kulturowe jest plebania wybudowana w drugiej połowie XIX wieku w stylu klasycystycznym (fot. 131). Jest to murowany, ceglany, piętrowy budynek na planie prostokąta, przykryty dachem naczółkowym z dachówką ceramiczną. Wnętrze plebani charakteryzuje się tak zwanym dwutraktem z pośrodku leżącą sienią. W latach 2001–2006 budynek plebani przeszedł gruntowny remont, który wydobyl piękno architektoniczne budowli.

W krajobrazie *sacrum* nierozzerwalnie z kościołem związany jest współczesny cmentarz parafialny przy ulicy Sienkiewicza, w kierunku

Fot. 129. Portal do kaplicy świętego Antoniego z XVIII wieku. Na zworniku wyryto inicjały fundatorów G.F.T./D.S./P.G. (rodziny von Tenczinów). Drzwi drewniane z okuciami z tego samego okresu (od lewej). Portal z XVII wieku prowadzący z zakrystii w kierunku ołtarza. Na zworniku inicjały fundatorów F.V.K./M.E.V.K./F.W.V.K (Ferdinand von Kanitz oraz Friedrich Wilhelm von Kanitz) (z prawej).

Źródło: J. Łach

na Jelenin, który stanowi walor religijny i historyczny miejscowości. Cmentarz otoczony jest z trzech stron kamiennym murem, w którym znajdują się stare ponemieckie, zniszczone tablice nagrobne z XIX i XX wieku (fot. 132). Wchodząc wejściem głównym przez kutą furtkę lub bramę, cmentarz przecina aleja lipowa, po bokach której znajdują się groby zmarłych. Przy drugim wejściu na cmentarz stoi kaplica świętego Marcina z XX wieku oraz drewniany krzyż z sygnaturą ukrzyżowanego Chrystusa, będący pamiątką z 1994 roku po nawiedzeniu parafii przez cudowny obraz Matki Bożej Częstochowskiej. Wchodząc na teren cmentarza, zauważa się zadbane groby mieszkańców parafii, wśród których znajdują się nieliczne nagrobki będące świadectwem dawnej historii mieszkańców niemieckich (fot. 133, 134), i gdzie pojawiają się również nazwiska szkockie (fot. 135).

Fot. 130. Empora chóralna z figurami świętych w kościele na terenie Borka Strzelińskiego.

Źródło: J. Łach 2022

Fot. 131. Budynek plebani w Borku Strzelińskim.

Źródło: J. Łach

Fot. 132. Pozostałości po dawnych niemieckich tablicach nagrobnych na cmentarzu w Borku Strzelińskim.

Źródło: J. Łach

Fot. 133. Zbytkowy nagrobek z XIX wieku na cmentarzu w Borku Strzelińskim.

Źródło: J. Łach

Fot. 134. Lapidarium z płyt nagrobnych mieszkańców pochodzenia niemieckiego na cmentarzu w Borku Strzelińskim.

Źródło: J. Łach

Fot. 135. Granitowy pomnik Marii Lübbert (z domu Douglas) na cmentarzu w Borku Strzelińskim.

Źródło: J. Łach

6.2. Zespół zabudowy dworskiej

Zespół zabudowy dworskiej Borka Strzelińskiego tworzy kilka obiektów z różnych okresów historycznych. Pierwszy tak zwany dwór w Borku Strzelińskim wzniesiono około 1550 roku. Obecnie jest to budynek murowany z kamienia, otynkowany i wzniesiony na rzucie prostokąta, parterowy, nakryty dachem naczółkowym. Obiekt połączony jest z kamiennym murem otaczającym cmentarz przy kościele parafialnym (fot. 136/Z, 137A, B). W XIX wieku stracił on funkcje mieszkalne i został zaadaptowany na piekarnię. Jego walorem jest dobrze zachowana część profilowanych kamiennych obramowań okiennych oraz jednotraktowy z korytarzem układ wewnątrz. Drugim budynkiem zaliczanym do zabudowy dworskiej jest **klasycystyczny dwór (oficyna dworska)** wybudowany około 1800 roku (fot. 136/D, 138A, B). Dwukondygnacyjny, nakryty dachem naczółkowym, murowany z cegły, otynkowany budynek założony jest na planie prostokąta. Fasada (elewacja południowa) jest siedmioosiowa, z centralnym głównym wejściem ozdobionym portalem w uskokowym oprofilowaniu zwieńczonym trójkątnym przyczółkiem. Na osi elewacji tylnej znajduje się podobny portyk. Elewacje zachowały część detali architektonicznych: gzymsy (między kondygnacjami i wieńczący), portyki z kolumnami jońskimi i doryckimi, stiukowe rozety, płaskie opaski wokół otworów okiennych. Układ wewnątrz przekształcony, nieregularny. Piwnice sklepione (kolebkowo i kolebkowo z lunetami), w pozostałych pomieszczeniach płaskie stropy, część z dekoracją stiukową.

Nadrzędnym elementem zespołu dworskiego Borka Strzelińskiego jest pałac (fot. 136/P, 139). Obiekt zbudowano w latach 1858–1868 w stylu neorenesansowym z elementami neogotyckimi dla Henryka von Schoenermarka. Pałac jest budynkiem murowanym z cegły, otynkowanym, wzniesionym na planie prostokąta, podpiwniczonym, dwukondygnacyjnym, nakrytym dachem czterosпадowym z powiekami. Fasada (elewacja południowa) jest jedenastoosiowa, z głównym wejściem umieszczonym w centralnym pozornym ryzalicie, zwieńczonym attyką z okulusem i krenelażem. W elewacji tylnej centralny

ryzalit poprzedzony schodami i tarasem dawniej był zdobiony drewnianą ażurową werandą wykonaną z egzotycznego drewna.

- Z – dwór z 1550 roku
- D – dwór z 1800 roku
- P – pałac z XIX wieku
- I – kuźnia, waga
- II – obora
- III – chlewnia
- IV – gorzelnia, młyn, mleczarnia
- V – obora, stodoła, warsztat
- VI – powozownia pałacowa
- VII – dom ogrodnika, szklarnia, inspekty

Fot. 136. Szcic rozmieszczenia budynków tworzących zespół zabudowy dworskiej w Borku Strzełińskim.

Źródło: J. Łach

Od wschodu do pałacu dostawiono niewielki aneks z kwadratową wieżą. Elewacje rezydencji zachowały wiele detali architektonicznych: gzyms kordonowy i wieńczący, lizeny, nadokienniki, okna w opaskach,

Fot. 137A, B. Dwór z 1550 roku w Borku Strzelińskim (2022 rok). U góry fasada od strony kościoła, u dołu fasada od strony pałacu.

Źródło: J. Łach

plyciny podokienne. Układ wewnątrz — dwutraktowy z korytarzem między traktami. Piwnice nakryte zostały sklepieniami kolebkowymi, w pozostałych pomieszczeniach znajdują się płaskie stropy z sufitami. W części sal zachowała się neomanierystyczna boazeria z czarnego dębu. Dotychczas pałac był siedzibą lokalnego PGR-u, w którym mieściło się przedszkole gminne, następnie, po jego upadku, w latach dziewięćdziesiątych XX wieku trafił do Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa, a później — Agencji Nieruchomości Rolnych. Obecny blask odzyskał dzięki właścicielce Elżbiecie Ślep po trwającym półtora roku remoncie, który zakończył się w 2013 roku.

Fot. 138A, B. Fasada południowa dworu z 1800 roku w Borku Strzeleńskim (2022 rok).
U góry fasada od strony ulicy Świętego Floriana, u dołu fasada od strony pałacu.

Źródło: J. Łach

Od północy do pałacu przylega park w stylu angielskim ze swobodnie rosnącymi drzewami i krzewami, nieregularnymi zgrupowaniami roślinności, dużymi powierzchniami trawników, małą niewidoczną architekturą, ścieżkami pokrytymi kruszywem, altanami porośniętymi niegdyś pnączami, najczęściej bluszczem, malowniczymi sadzawkami i tryskającymi fontannami. W parku przeważa drzewostan liściasty: dęby, lipy, ale także sosny i świerki w licznych gatunkach. Spośród drzewostanu najbardziej zachwycające okazały się sędziwe platany klonolistne (*Platanus acerifolia* L.) o łuszczącej się korze przywiezione prawdopodobnie z odległej Francji bądź Hiszpanii

Fot. 139. Fasada południowa pałacu z głównym wejściem w Borku Strzelińskim.

Źródło: J. Łach

i miłorząb dwukłapowy (*Ginkgo biloba L.*) pochodzący z Chin. Na szczególną uwagę zasługuje aleja lipowa w pałacowym parku wpisana na listę zabytków (fot. 141), kolekcja kamieni nad stawami, które sukcesywnie przybywały podczas podróży właścicieli pałacu (fot. 142), a także mała architektura ogrodową (altana na wzgórzu parkowym).

Fot. 141. Aleja lipowa w pałacowym parku w Borku Strzelińskim (2022 rok).

Źródło: J. Łach

Fot. 142. Staw pałacowy w latach dziewięćdziesiątych XX wieku (po lewej), po prawej stan z 2022 roku.

Źródło: A. Dyga

W parku nie brakuje także romantycznych zakątków z ławeczkami i pachnącymi różami oraz stawem. Pierwotnie jedna jego część była przyczółkiem dla łabędzi, stąd jego nazwa — „łabędzi staw” (fot. 143), druga to okazała sadzawka połączona niegdyś z kanałem wodnym ciągnącym się w stronę centralną parku. Na południe od rezydencji rozciąga się dziedziniec gospodarczy dawnego folwarku. Wokół niego zachowała się część zabudowań, aktualnie nieużytkowanych.

Analizując rozległy teren zabudowy pałacowej, do 1946 roku tworzyły go następujące obiekty: pałac, dworek, tak zwana rządówka (D), oficyna I (Z), dawna piekarnia, mleczarnia, oficyna II, wozownia, stodoła i dom ogrodnika wraz z dorodną oranżerią, owczarnia, obora, gorzelnia, spichlerz, obora-spichlerz, stajnia, kuźnia, młyn, oficyna mieszkalno-gospodarcza oraz park ze stawem.

Obecnie park znajduje się na terenie prywatnej posesji i przechodzi nieustanną metamorfozę zmierzającą do przywrócenia mu jego dawnej świetności. W latach powojennej Polski, kiedy należał do miejscowego gospodarstwa rolnego, służył mieszkańcom Borka jako miejsce wypoczynku i rekreacji.

Fot. 143. „Staw łabędzi” w Borku Strzeleńskim z początku XX wieku.

Źródło: dolny.slask.pl

6.3. Historyczna zabudowa mieszkalno-gospodarcza (zagroda frankońska)

Frankońskie zagrody stanowią wyjątkową wartość kulturową Borka Strzeleńskiego. Powstawały one na urodzajnych terenach po lewej stronie Odry pod wpływem osadnictwa niemieckiego [40]. Ten charakterystyczny zespół zabudowy tworzy: budynek mieszkalny wraz z budynkiem wycuźniczym (mieszkalnym dla pracowników) oraz kilka pomieszczeń gospodarczych. Ułożenie budynków tworzy czworokąt zamknięty z wewnętrznym placem. Pomieszczenia gospodarcze miały różne przeznaczenie i pełniły odmienne funkcje; zalicza się do nich oborę, stodołę, chlewik, kurnik, warsztat oraz pomieszczenia garażowe na sprzęt rolniczy. Całość ogrodzona była płotem z charakterystyczną dużą blaszaną bramą wjazdową (fot. 145).

W zagrodach tych wyróżniającym się elementem były wielkogabarytowe stodoły — ceglane oraz ceglano-kamienne budynki ze strychem i dwuspadowym dachem o powierzchni od 300 do

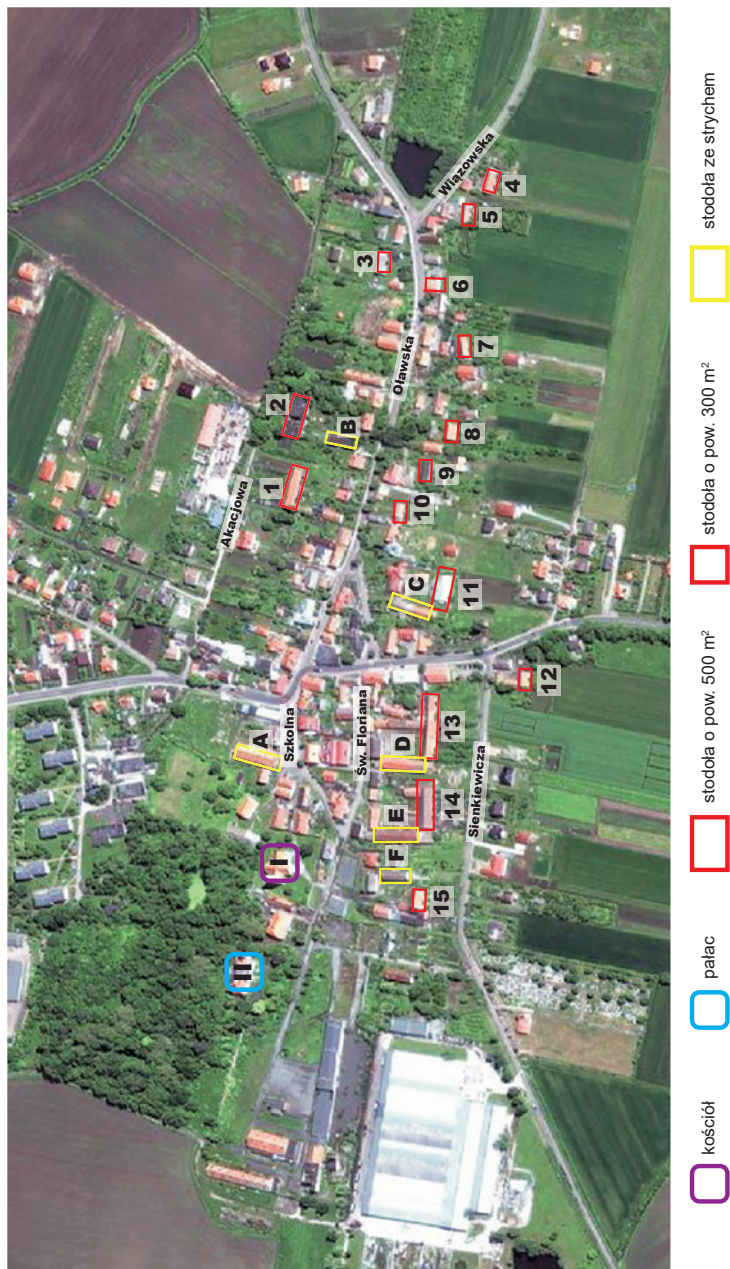
500 m². Pochodzą one z końca XIX i początku XX wieku. Budowle zachwycają swoimi rozmiarami i architekturą; są dowodem wysoce rozwiniętej kultury agrarnej na tych terenach i świadkami odmiennej od współczesnej roli i funkcji rolnictwa. Do końca lat osiemdziesiątych XX wieku istniała inna od obecnej działalność rolnicza oparta głównie na uprawie i hodowli, wypasie bydła, a tym samym potrzebie gromadzenia dużych ilości siana oraz produktów żywnościowych dla zwierząt hodowlanych. Na obszarze Borka Strzeleńskiego występują 22 obiekty tego typu zlokalizowane głównie wzdłuż ulic Oławskiej i Floriańskiej (fot. 146).

W układzie przestrzennym dawnego Borka Strzeleńskiego znajdowały się w strefie zewnętrznej wsi, tworząc swoisty „mur obronny”. Obecnie ze względu na nową zabudowę mieszkaniową zanikają w krajobrazie, stając się mało widocznym elementem wsi.

Fot. 145. Układ przestrzenno-funkcyjny zagrody frankońskiej w Borku Strzeleńskim przy ulicy Świętego Floriana.

Źródło: J. Łach

Fot. 146. Lokalizacja obiektów symbolicznych Borka Strzełińskiego.

Źródło: J. Łach

Objaśnienia do ryciny 146 oraz poniższych fotografii:

1. Stodoła przy ulicy Oławskiej 19–21 (1)
2. Stodoła przy ulicy Oławskiej 27 (2)
3. Stodoła przy ulicy Oławskiej 39 (3)
4. Stodoła przy ulicy Wiązowskiej 4 (4)
5. Stodoła przy ulicy Wiązowskiej 2 (-)
6. Stodoła z 1912 roku przy ulicy Oławskiej 38 (-)
7. Stodoła przy ulicy Oławskiej 30A (7)
8. Stodoła przy ulicy Oławskiej 24 (8)
9. Stodoła przy ulicy Oławskiej 22 (9)
10. Stodoła przy ulicy Oławskiej 12 (10)
11. Stodoła przy ulicy Jana Pawła II 6 (-)
12. Stodoła przy ulicy Sienkiewicza 1 (12)
13. Stodoła przy ulicy Świętego Floriana 5 (13)
14. Stodoła przy ulicy Świętego Floriana 15 (14)
15. Stodoła przy ulicy Świętego Floriana 25 (15)
16. Spichlerz przy ulicy Szkolnej (A)
17. Stodoła ze strychem przy ulicy Oławskiej 27 (B)
18. Stodoła ze strychem przy ulicy Jana Pawła II 6 (-)
19. Stodoła ze strychem przy ulicy Świętego Floriana 5 (D)
20. Stodoła ze strychem przy ulicy Świętego Floriana 15 (E)
21. Stodoła ze strychem przy ulicy Świętego Floriana 25 (F)
22. Kościół pw. Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego (-)
23. II Pałac (-)

A. Spichlerz kamienno-ceglany przy ulicy Szkolnej

B. Kamienno-ceglana stodoła ze strychem przy ulicy Oławskiej 27

D. Stodoła ze strychem przy ulicy Świętego Floriana 5

E. Stodoła ze strychem przy ulicy Świętego Floriana 23

1. Stodoła przy ulicy Oławskiej 19–21

2. Stodoła przy ulicy Oławskiej 27.
Widok od strony ulicy Akacyjnej

3. Stodoła przy ulicy Oławskiej 39.
Widok od ulicy Akacyjnej

4. Stodoła przy ulicy Wiązowskiej 4.
Widok od strony pól

7. Stodoła przy ulicy Oławskiej 24.
Widok od strony pól

8. Stodoła przy ulicy Oławskiej 30a.
Widok od strony pól

9. Stodoła przy ulicy Oławskiej 22

10. Stodoła przy ulicy Oławskiej 12

12. Stodoła przy ulicy Sienkiewicza 1

13. Stodoła przy ulicy
Świętego Floriana 5. Widok od
ulicy Sienkiewicza

14. Stodoła przy ulicy Świętego Floriana 15. Widok od strony ulicy Sienkiewicza

15. Stodoła przy ulicy Świętego Floriana 25. Widok od ulicy Sienkiewicza

6.4. Inne obiekty o wysokich walorach kulturowo-krajobrazowych

Spośród już wymienionych walorów kulturowych, a zarazem krajobrazowych Borka Strzelińskiego na uwagę zasługują jeszcze inne obiekty, takie jak kapliczki wnękowe, krzyże pokutne (będące symbolem Dolnego Śląska), pomniki, transformatory czy gołębniki.

Do interesujących należą trzy granitowe krzyże przy drodze prowadzącej z Borka Strzelińskiego do Jaksina (fot. 147). Krzyże pokutne datowane są na XIV–XVI wiek: pierwszy od lewej o wysokości 170 cm i szerokości 40 cm w strefie nieistniejących ramion, do 50 cm szerokości przy podstawie, nie posiada inskrypcji. Drugi natomiast, oddalony od pierwszego o 90 cm, mierzy 177 cm, a szerokość w strefie ramion wynosi 37 cm, u podstawy zaś — 47 cm. Na ścianie widoczny jest wyryty kontur krzyża o wymiarach 100 × 37 cm. Trzeci krzyż znajdujący się w odległości 130 cm od drugiego ma wymiary 178 × 110 cm, szerokość podstawy to natomiast 53 cm. Na ścianie frontowej wyryto symbol krzyża o wymiarach 62 × 43 cm.

Kolejnym walorem — obiektem kulturowym — Borka Strzelińskiego jest granitowy pomnik w centrum wsi (fot. 148). Stojąc tu od ponad 100 lat, przypomina niemiecko-polską historię miejscowości. Wspólną częścią jest granitowy prostopadłościan o szerokości boku 1,80 m i wysokości 3 m, do którego przymocowane są cztery tablice

Fot. 147. Krzyże pokutne datowane są na XIV–XVI wiek.

Źródło: J. Łach

A

B

Fot. 148. Historyczny pomnik stojący przy ulicy Strzelińskiej.

Źródło: J. Łach

pamiątkowe, blok stoi na podstawie granitowej o długości 0,60 m. Obecnie na szczycie bloku stoi granitowy krzyż o wysokości 1,8 m. Pomnik w roku 1920 był wzniesiony dla uczczenia i upamiętnienia poległych w pierwszej wojnie światowej (fot. 148A) [13]. Po 1946 roku zmieniono jego treść, usuwając orła oraz tablicę. Współczesny pomnik upamiętnia 770 rocznicę powstania murowanego kościoła w Borku Strzelińskim (AD 2007), papieża Jana Pawła II za przygotowanie świata do wielkiego jubileuszu 2000 lat chrześcijaństwa oraz tysiąclecie istnienia archidiecezji wrocławskiej (AD 2000); czwartą tablicę wieńczy napis: „Bóg Honor Ojczyzna — miejscowa społeczność ofiaruje tę tablicę ku czci poległych i pomordowanych za wiarę i ojczyznę w drugiej wojnie światowej, wieczny odpoczynek...”.

Innym interesującym obiektem stanowiącym walor kulturowy Borka Strzelińskiego jest wnękowa kapliczka Matki Bożej z XIX wieku (fot. 149A) oraz kapliczka świętego Floriana z XX wieku (fot. 150A). Na uwagę zasługuje jeszcze kamiennie-ceglany spichlerz z XIX stulecia (fot. 151) oraz ceglany transformator z początku XX wieku (fot. 152).

Fot. 149A, B. Zabytkowa kapliczka wnękowa Matki Bożej przy ulicy Strzelińskiej w Borku Strzelińskim. Właścicielem kapliczki jest rodzina państwa Bezdziętych.

Źródło: J. Łach 2012

Fot. 150A, B. Kapliczka skrzynkowa świętego Floriana na murze Ochotniczej Straży Pożarnej w Borku Strzelińskim.

Źródło: J. Łach

Fot. 151. Kamienno-ceglany spichlerz z XIX (XVIII?) wieku przy placu Szkolnym w Borku Strzelińskim.

Źródło: J. Łach

Fot. 152. Ceglany transformator z początku XX wieku przy ulicy Strzelińskiej w Borku Strzelińskim.

Źródło: J. Łach

Podsumowanie — podziękowanie

Krajobraz wiejski Borka Strzelińskiego posiada bogate dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze kształtowane przez osiem wieków, czekające wciąż na odsłonięcie interesujących kart historii. Za dotychczasowy stan wiedzy odpowiedzialni są sami mieszkańcy Borka Strzelińskiego, którym za inspiracje i pomoc w napisaniu tej książki dziękuję.

W szczególności podziękowania kieruję do księdza proboszcza Wiesława Szczęcha, wójta gminy Borów Waldemara Grochowskiego, sołtys Marii Czarneckiej i jej męża Mariana, dyrektor szkoły podstawowej w Borku Strzelińskim Doroty Kawałko-Wrony, wieloletniej dyrektor biblioteki Elżbiety Sucharskiej, obecnej dyrektor biblioteki Katarzyny Majchrzyckiej, Sabiny Zawer, a także Longiny Kuzęły, Janiny Halak, Karoliny Cygan, Julii Pater, Agnieszki Dygi (fot. 152), Piotra Zasluckiego (fot. 153), Andrzeja Mulki, Wiesławy Czerwonko, Elżbiety Wołoszczak, Alicji Wątrobińskiej, pastora Dietera Wascheka z Wilhelmshaven oraz Manfreda Kaltschmidta z Heidelbergu, a za pomoc w dokumentowaniu — mojej córce Marysi i żonie Katarzynie.

Fot. 153. Agnieszka Dyga z autorem.

Źródło: J. Łach

Fot. 154. Piotr Zastucki z autorem.

Źródło: J. Łach

Literatura

1. Bański J. (2008), *Ład przestrzenny obszarów wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem oddziaływania gospodarki rolnej*, PAN, Instytut Geografii i Zagospodarowania Przestrzennego, Warszawa.
2. Biejat M., Wójcikowska K. (2015), *O roli tradycji we współczesnej działalności kół gospodyń wiejskich*, „Wieś i Rolnictwo” 1, s. 97–109.
3. Boberski J. (1970), *Udział spółdzielczości wiejskiej w kształtowaniu przemian kulturowo-społecznej we wsi dolnośląskiej*, [w:] *Wieś dolnośląska*, red. A. Nasz, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 375–385.
4. Bydałkowska S. (1970), *Kilka uwag o procesie formowania się na Dolnym Śląsku grupy chłoporobotników*, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.
5. Dobrzyński A., Kaczmarek R., Kołaczek E., Lubos-Kozieł J., Oszczanowski P., Seidel-Grzebińska A., Wisłocki M., Witkowski J. (2008), *Powiat strzebiński*, [w:] *Katalog zabytków sztuki. Województwo wrocławskie (dolnośląskie)*, red. E. Kołaczek, Instytut Sztuki PAN, Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego, Warszawa, s. 9–19.
6. Drozd J. (2015), *Gleby*, [w:] *Przyroda Dolnego Śląska*, red. A. Żelaźniczy, Drukarnia Naukowa PAN, Wrocław, s. 145–164.
7. Dziedo Ch. (1977a), *Grossburg — eine Dorfgeschichte, Unsere Deutsche Wurzeln*, „Heimatblatt” (kwiecień).
8. Dziedo Ch. (1977b), *Unsere Deutsche Wurzeln. Grossburg — einedorfgeschichte*, „Heimatblatt” (kwiecień).

9. Gibski D. [b.d.], Karta ewidencyjna zabytku architektury i budownictwa WOSOZ we Wrocławiu.
10. Jakubowicz Z. (1997), *Osobliwości pogranicza ziemi oławskiej — kościół ucieczkowy w Borku Strzelińskim*, „Wiadomości Oławskie” 11.09.
11. Jurek P. (2006), *Osadnicy polscy w latach 1945–1947*, [w:] *Dolny Śląsk 1945 — Dolny Śląsk 2005*, red. B. Cybulski, Stowarzyszenie na Rzecz Promocji Dolnego Śląska, Wrocław, s. 82–90.
12. Kaczór S. (1996), *Kościół w Polsce 2000* [maszynopis, kronika parafii Borka Strzelińskiego].
13. Kołakiewicz E. (2008), *Katalog zabytków sztuki. Województwo dolnośląskie, powiat strzeliński*, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Breslowskiego, Warszawa.
14. Kondracki J. (2009), *Geografia regionalna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
15. Kronika parafialna 1946–2020. Parafia pw. Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego w Borku Strzelińskim.
16. Kwałko-Wrona D., Charowski T. (2005), *Jubileusz 60-lecia Szkoły Podstawowej im. Wincentego Witosa w Borku Strzelińskim*, Drukarnia Euro-Druk Strzelin, Borek Strzeliński.
17. Łach J. (2012a), *780 lat obecności kościoła pw. Św. Wawrzyńca i Św. Antoniego w Borku Strzelińskim*, Parafia Rzymskokatolicka w Borku Strzelińskim, Borek Strzeliński.
18. Łach J., Szczepańska B. (2020), *Contemporary directions of transformation in the settlement and landscape of rural areas in the Silesian Lowland*, „*Quaestiones Geographicae*” 39 (2), s. 55–73.
19. Łach J. (2012b), *Symbolika kultury materialnej wsi dolnośląskiej na przykładzie Borka Strzelińskiego, jej wartość i zmiany*, [w:] *Studia krajobrazowe. Krajobrazy zdefiniowane — znaki i symbole w krajobrazie*, red. J. Łach, A. Zaręba, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 181–196.
20. Mazur Z. (2003), *Das deutsche Kulturerbe in den polnischen West — und Nordgebieten*, Publisher Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
21. Migoń P., Kasprzak M. (2015), *Regiony fizycznogeograficzne*, [w:] *Przyroda Dolnego Śląska*, red. A. Żelaźniewicz, Drukarnia Naukowa PAN, Wrocław, s. 19–38.

22. Mizerski W. (2009), *Geologia Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
23. Mocek A., Drzymala S., Maszner P. (2004), *Geneza, analiza i klasyfikacja gleb*, Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego, Poznań.
24. Nasz A. (1970), *Przemiany kulturowo-społeczne we wsi dolnośląskiej po drugiej wojnie światowej*, [w:] *Wieś dolnośląska*, red. A. Nasz, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 9–52.
25. Plit J. (2016), *Krajobrazy kulturowe Polski i ich przemiany*, „Prace Geograficzne” 253.
26. Pruszyński J. (2001), *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków.
27. *Przyroda Dolnego Śląska* (2015), red. A. Żelaźniewicz, Drukarnia Naukowa PAN, Wrocław.
28. Pudło K. (1970), *Osadnictwo łemkowskie na Dolnym Śląsku w latach 1947–1969*, [w:] *Wieś dolnośląska*, red. A. Nasz, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, s. 79–111.
29. Richling A., Ostaszewska K. (2005), *Geografia fizyczna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
30. Sambor B. (1996), *Grossburg (Wielki Borek)* [maszynopis, kronika parafii w Borku Strzeleńskim].
31. Schirmer M.K. (2011), *Zagłada polskich dworów*, „Gość Niedzielny” 21.08.
32. Staśko S. (2015), *Wody powierzchniowe i podziemne*, [w:] *Przyroda Dolnego Śląska*, red. A. Żelaźniewicz, Drukarnia Naukowa PAN, Wrocław, s. 225–242.
33. Stępińska M. (2002), Dokumentacja konserwatorska malowideł drewnianego stropu kościoła pw. Św. Św. Wawrzyńca i Antoniego w Borku Strzeleńskim, nr inw. 9/02, Brzeg.
34. Stichmann-Marny U., Kretschmar E. (1994), *Przewodnik roślin i zwierząt*, Multico, Warszawa–Rotolito.
35. Sucharska E. (2007), *Dzieje i współczesność bibliotek publicznych w gminie Borów, w powiecie strzeleńskim. Próba monografii* [praca magisterska napisana na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu, Kalisz].

36. Szczepańska B. (2017), *Cmentarze wczoraj i dziś. Zmiany w funkcjonowaniu cmentarzy w opiniach trzech pokoleń mieszkańców wsi polskiej (na przykładzie Smardzowa)*, „Forum Socjologiczne” 8.
37. Szczepankiewicz-Battek J. (2015), *Kościół graniczny i ucieczkowe w krajobrazie kulturowym pogranicza śląsko-tużyckiego i ziemi legnickiej*, „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej” 4, s. 291–311.
38. Szczęśniak E., Kącki Z. (2015), *Podział geobotaniczny Dolnego Śląska*, [w:] *Przyroda Dolnego Śląska*, red. A. Żelaźniewicz, Drukarnia Naukowa PAN, Wrocław, s. 243–256.
39. Theuser G. [b.d.], *Eine Dorfgeschichte*, Heimatblatt für die Kreise Strehlen, Ohlau.
40. Waschek J. (1951a), *Der Wegeiner Gemeinde*, Oldenburger, Sonntagsblatt.
41. Waschek J. (1951b), *Die evangelische zufluchtskirche Grossburg in Schlesien*, Der Weg einer Gemeinde, Oldenburger, Sonntagsblatt.
42. Wesołowska H. (1996), *Relikty kultury tradycyjnej*, [w:] *Dziedzictwo kulturowe Dolnego Śląska*, red. Z. Kłodnicki, Polskie Towarzystwo Ludowe, Wrocław, s. 175–228.
43. Zybura M. (2006), *Polacy wobec niemieckiego dziedzictwa kulturowego na Dolnym Śląsku*, [w:] *Dolny Śląsk 1945 — Dolny Śląsk 2005*, red. B. Cybulski, Stowarzyszenie na Rzecz Promocji Dolnego Śląska, Wrocław, s. 201–210.

Inne źródła

- Kronika szkoły podstawowej w Borku Strzeleńskim 1945–1991.
- Złota księga szkoły z okresu 1986–1996.
- Złota księga drużyny harcerskiej w latach 1978–1985.
- Kronika parafii Świętego Wawrzyńca i Świętego Antoniego. Borek Strzeleński 1945–2021.

Uniwersytet
Wrocławski

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego

ul. Fryderyka Joliot-Curie 12

50-383 Wrocław

wydawnictwo@uwr.edu.pl

Czy krajobraz może być świadkiem historii, ukazać dzieje regionu, kraju, ludzi? Janusz Łach w książce *Dzieje Borka Strzelińskiego. Monografia wsi zapisana w krajobrazie* udowadnia, że przestrzeń nie tylko pamięta, ale też opowiada. Borek Strzeliński — niewielka miejscowość na Dolnym Śląsku — staje się tu mikrokosmosem, w którym splatają się geologia, kultura i codzienność, a lokalny krajobraz stanowi odzwierciedlenie zachodzących przemian.

Autor z naukową precyzją i humanistyczną wrażliwością prowadzi czytelnika przez dziewięć wieków — od templariuszy, przez brandenburską enklawę, po dramatyczne przesiedlenia po 1945 roku i współczesne procesy suburbanizacji. W tle tej opowieści pulsuje codzienne życie: zapach chleba z nieistniejącej piekarni, dźwięk dzwonów, wspomnienia o ostatniej krowie w gospodarstwie. Łach dokumentuje zanik tradycyjnego krajobrazu rolniczego, narodziny willowych enklaw, przemiany funkcji przestrzeni i ich wpływ na lokalną wspólnotę. Szczególną uwagę poświęca fizjonomii krajobrazu, jego symbolice i roli w kształtowaniu tożsamości mieszkańców.

Interdyscyplinarna publikacja łączy geografę, historię, socjologię i antropologię kulturową. Dla lokalnych pasjonatów to wyjątkowy zapis historii ich miejsca, a bogaty materiał ikonograficzny, mapy, tabele i fotografie są źródłem wiedzy o transformacjach krajobrazu i struktur społecznych. Zainteresuje nie tylko badaczy, lecz także wszystkich, którzy chcą zrozumieć, jak zmienia się polska wieś — w krajobrazie, w ludziach, w pamięci.

Fot. Paweł Piotrowski,
Dział Komunikacji UW

Janusz Łach — adiunkt w Zakładzie Geografii Regionalnej i Turystyki Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, dydaktyk oraz podróżnik. W 1997 roku ukończył na UW studia magisterskie na kierunku geomorfologia. W 2003 roku uzyskał tytuł doktora nauk o Ziemi w zakresie geografii fizycznej na UW, gdzie obecnie prowadzi badania naukowe w zakresie studiów krajobrazowych, geografii kulturowej (pasterskiej i sakralnej), geografii turystycznej oraz krajoznawstwa. Przewodniczący Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Geograficznego, członek Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, członek jury Olimpiady Geograficznej okręgu wrocławskiego i opolskiego, członek Naukowego Forum Karpackiego.

ISBN 978-83-68705-28-7

9 788368 705287 >

Uniwersytet
Wrocławski